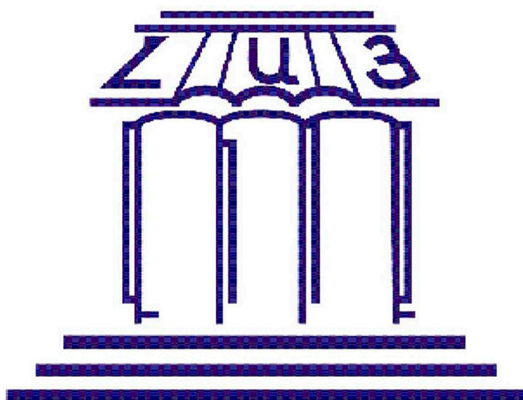

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
նչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով

ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

24090

Тунгус

Гунгус

891-99

2-30

1925

24030

ԼԵՒՈՆ ՇԱՆՔ

ԿԱՅՍՐ

ԹԱՏԵՐԱԿ ԲԻԻԶԱՆԴԱԿԱՆ ԴԱՐԵՐԷՆ

ԴԱՎԻԴԷ

ՏՊԱՐԱՆ «ՅՈՒՍԱՔԵՐ»

1926

891.99

C-30

891.99

Է-30

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅՈՒՍԱՔԵՐ» ԹԻՒ 11

«Դիմ»-ի իմ ինքն Ս. Մանգույան

ԼԵՒՈՆ ՇԱՆԹ

Մեղակ 1926
Զբոս

Կ Ա Յ Մ Ր

ԹԱՏԵՐԱԿ ԲԻԶՆԱՆԿԱԿԱՆ ԳԱՐԵՐԷՆ

«HOUSSAPER»
JOURNAL ARABIAN
IMPRIMERIE & LIBRAIRIE
P. A. 100
128 CALLES

Գ Ա Հ Ի Ր Է

ՏՊԱՐԱՆ «ՅՈՒՍԱՔԵՐ»

1925

16031

ՆԱԽԸՆԹԱՅ ԱՐԱՐ

Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն Ը

ԲԻԻԶԱՆԴԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԱՏԵՂԻ
ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ՎՐԱՆԻՆ ՏԱԿ

Այ կողմը ցած ու լայն բազմոց մը, մեջտեղը ցածլիկ սեղան ու մեկ-երկու արուստի Գլխաւոր մուտքը նակ-սեն, ուրիշ անցք մը ձախեն կը տանի կից վրանը, ուր ննջարանն է: Մուտքեւ վարագոյրները զոց են ու վրանին տակ կեռ-մուր մը կը սիրէ:

1

Հրամանատարը՝ Նիկեֆոր ֆոկաս՝ նստած է բազմոցին եզերքը գլուխը կախ: Բայց կամաց-կամաց կը շրջ-կրէի ու դանդաղ կ'ելնէ ոտքի:

Կարճահասակ գիւղիկ մարդ մըն է, յիսունը անց, դեմքը խիստ բուխ, խիստ ու երկար սեւ մազերով, կարն ու ցանցաւ մօրուք, մանր ու անհանգիստ աչքեր:

ՆԻԿԵՖՈՐ ՖՈԿԱՍ.— (Մտածկոյտ) Կա՛յր, (Հեզմոյտ)
Կա՛յր... (Յանկարծ) Ի՜նչո՞ւ ոչ: Սա՛կայն... (Ու կը մնայ
նորեն անշարժ ու մտառոյզ):

59962-սխ

2665-72

ԵՐԷՅԸ.— Ողջո՛յն եւ օրհնութիւն մեծ ապարապե-
տին:

ՆԻԿԵՅՈՐ.— Այն արդէն աւարտե՛ր եւ գտնաւոր
ցուծի՛ւնք:

ԵՐԷՅԸ.— Շիրաակ Աստածու սեղանէն է, որ կուգամ:
Մեր փրկիչ աջն ու խաչը հովանի քիցի:

ՆԻԿԵՅՈՐ.— (տոնարի ու ջերմեռանդ կը ծախ ու կը համբուրէ արբուքիւնները):

ԵՐԻՅՐ.— Մտայ ննջարանդ, ըստ սովորութեան,
բայց, ինչպէս կ'երեւայ, դուն չես պատկած այս գիշեր.
աչքերդ ալ կը վառին տարօրինակ: Կ'աղօթէի՛ր:

ՆԻԿԵՖՈՐ.— Պէտք էր, որ խօսէի Աստուծոյ հետ։
Պէտք էր, որ փորէի, բրբրէի, հասնէի խորքը, խորքը...
Ա՛, չա՛տ մուժ վայր է այդ հողի ըսածը, ուր կը տո-
լտակին անկուշտ ցանկութիւններ, կը ոստոստին ամբար-
տաւան խորհուրդները, կը հրճան ընազդները անժուժ-
կալ եւ ուր կրքերը, միշտ արթուն, վազրի մը հման
կծկտած են՝ սրտին վրա նստելու։

ԵՐԵՎԱՆ. — Ճշմարիտ է, սպարապետ, դժած պատկերդ,
բայց խաբար անյարիր քու շրթունքներուդ: Ո՞վ կա ամ-
բողջ բանակիդ մէջ քեզմէ աւելի սանձ դրած իր մարմ-
նին ու կրքերուն, քեզմէ աւելի պարզ ապրող ու ժուժ-
կալ, քեզմէ աւելի աղօթքի, ժամի ու ծովի հետեւող:

ՆԻԿԵՅՈՐ.— Երէջ, մի՛ ծածկեր վերքը շոյսդ պա-
ւառանով: Թո՛ղ որ կո՛ծա:

ԵՐԷՅԷ. — Սո՞ւա է խօսածս: Շարաթեան չորս օրը միա
չես ուտեր. երեք տարի է կնջդ մահը, և դուն կլին չես
տեսեր. հոգիդ միշտ խոնարհ է եղեր ու ողորմած. զէնքիդ

Նիկեյեցիներ. — Արդպէ՞ս իսկ ես կ'ըսեմ քեզի՛ն մո՛ւլթ է, մո՛ւլթ, մաքրու հազի՛ն: Հերի՛ք է: Եթէ եկեր ես գողքս ընկելու, չաա ձախորդ օր ես ընտրեիր աւելի լաւ է՝ աղօթեալ ինձի համար:

ԵՐԵՅՐ. — Առ է արդէն իմ ըրածս տիւ և գիշեր. ա-
նարժան աղօթքս իմ սպարապետիս համար, իր հոգիին,
իր անձին, իր ցեղին, ինչպէս և իր լանակին համար,
իր ձեռնարկին, արշաւանքին, իմ անարժան բերնովս,
տիւ և գիշեր:

ՆԻԿԵՑՈՐ.— Ա՛, զհրջասդէս: Նե՛րս բեր: (Երեցը նաւ-
բեյով) Լա՛ւ:

ԻՍՍՀՍԿ ՖՈԿՍՍ. — Խէ՛ր ըլլա, Նիկիֆոր, Ի՞նչ կը
դառնա:

ՆԻԿԵՅՈՐ ՖՈԿՍՍ.— Դարձածը... կ'իմանաս: (Յանկարձ) Նախ ըսէ՛ ինձի՛ տեսա՞ր բանախոս:

100.20.4. — 100.20.4.

Նիկեեյոսի. — (Հոգաբարձ) Չղիտեցի՞ր ճամբուղ վրա ձեր-
մակ վրաններուս անասման ծովը, չճամբեցի՞ր անլիբջ
գնդերուս խիղախ չարքերը, անլիսի գորքերուս պրասքի

դէմքերը: Բեզի կը հարցնեմ՝ տեսա՞ր բանակա:

ԻՍՍՀԱԿ.— Նո՞ր պիտի տեսնեմ եւ քու բանակը: Ճի՛շտ է, մեր հողերէն քիչ դո՛ւրս կուգամ, բայց առաջին անգամը չէ, կարծեմ, որ բանակիդ մէջն եմ:

ՆԻԿԵՅՈՐ.— Հա՛, իսկ ես երեսուն տարի է, որ այդ բանակին մէջն եմ, այդ բանակին հետն եմ, այդ բանակին տէրն եմ, այդ բանակը ես եմ ծներ, ես եմ կազմեր, ստեղծեր եմ ոչինչէն, բայց ինծի կը թըւի, որ այդ բանակը ես նո՛ր կը տեսնեմ:

ԻՍՍՀԱԿ.— Զարմա՛նք: Ես մի՛շտ տեսեր եմ:

ՆԻԿԵՅՈՐ.— Երեսուն տարի՝ ճանկուկով-ճանկուկով, քայլ-քայլ, ամենէն խոնարհ աստիճաններէն մինչեւ հոս՝ ինչպէ՛ս կուեր եմ, ինչպէ՛ս Զարդեր եմ արաբներուն քիթն ու պուշնը, պաշտպանե՛ր եմ ու հոտ-հոտ եմ քշեր արեւելքի սահմանները, մաքրե՛ր եմ կրկնէն ու ծովը եմ թափեր դարերով հոն բուն դրած սարակինոսները, եւ խոնարհացուցե՛ր եմ մահիկը բիւզանդական խաչին առջւելը: Բայց իմ բանակս եւս գեռ տեսած չեմ եղեր, ես գեռ ըմբռնած չեմ եղեր, թէ դա ինչ բացառիկ ուժ է, որ դրեր է Աստուած իմ ձեռքերուն մէջ: Եւ գիտե՞ս ուր էր, որ ես տեսա առաջին անգամ իմ այդ սարսափելի ուժը:

ԻՍՍՀԱԿ.— Ո՞ւր տեսար:

ՆԻԿԵՅՈՐ.— Պօլի՛ս, պալա՛տը, այն փոքրիկ սենեակին մէջ, Յովսէփի Բրինկասի աչքերուն խորքը:

ԻՍՍՀԱԿ.— Խնամակա՞լը:

ՆԻԿԵՅՈՐ.— (Իստոն) Հա՛, Ռոմանոսի թողած փոքրիկներուն խնամակալը, այրի թագուհիին կեղեքիչը, արքունիքի ու պաշտօնէութեան վզին հեծած բռնակալը, մեր երկրի այսօրւան միահեծան տէրը եւ իմ վատթար թշնամիս:

ԻՍՍՀԱԿ.— Հա՛, լսեր եմ, որ կանչեր էին քեզի Պօ-

լիս, թէ եւ լուրերը դժւար կը հասնին մեր լեռները:

ՆԻԿԵՅՈՐ.— Երբ դէմս կեցած քընացընել կ'ուզէր ինծի չողով խօսքերով, իր աչքերուն մէջը տեսա ես առաջին անգամ՝ տեսա այն անսահման վախը, որ ունէր ինծեւ մէ ու իմ բանակէս: Ա՛յն աստիճան մեծ էր երկիւղը իր աչքերուն մէջ եւ ա՛յն աստիճան իմ ոչնչացումս կը նիւթէր այդ նայւածքը, որ վայրկեան մը վախը մտաւ եւ ի՛մ մէջս: Ըսի՛՜ այս պալատէն ես այլ եւս ողջ դուրս չեմ գալու:

ԻՍՍՀԱԿ.— Ե՞տքը:

ՆԻԿԵՅՈՐ.— Ետքը... ա՛յ, կեցած եմ դէմդ ողջ ու առողջ. եւ իմ վրաս է հիմա բոլոր խելացի մարդոց վերջին յոյսը, միա՛կ յոյսը:

ԻՍՍՀԱԿ.— Երեւի եւ անոնք էին, որ կերպ մը ազատեցին քեզի իր ճանկերէն:

ՆԻԿԵՅՈՐ.— Լսէ՛: Յովսէփի Բրինկասը ո՛չ-մէկ ուժ չունի, որ հաւատար քա իմ գնդերուս, ո՛չ-մէկ լուրջ բանակ, որ փոխ կարողանա դէմը ճերմակ վրաններու: Բայց է առջեւս: Շատ դժուար բան է, իսա՛կ, երբ դէմդ բաց է, երբ դէմդ արգելք չկա, պատնէշ չկա, սահման չկա, եւ երբ ամէ՛ն ինչ, կը հասկնաս՝ ինչ կ'ըսեմ, ամէ՛ն ինչ կ'ախտած է քու կամքէդ: Ես կը սարսափեմ հիմա ինքս ինծմէ:

ԻՍՍՀԱԿ.— Ի՞նչ է միտքդ, Նիկեֆո՛ր:

ՆԻԿԵՅՈՐ.— Ա՛յ, կանչեր եմ, որ խօսինք: Չէ՞ որ դուն ֆոկլաներու մէջ մեծն ես, մեր ընտանիքի առաջը. եւ ես ու դուն միշտ հասկցիր ենք իրար լեզու:

ԻՍՍՀԱԿ.— Հա՛, բայց պայմանով որ այդպէս հանելուկ չըլլան խօսքերդ: Հողի հետ գործ ունեցողի ձեռքն ու գլուխը քիչ մը կոշտ կ'ըլլա, մի՛ մոռնար:

ՆԻԿԵՅՈՐ.— Աղէ՛կ, ըսե՛մ հիմա քեզի բան մը սաստիկ պարզ ու յստակ:

ԻՍՍՀԱԿ.— Ըսէ՛ նայինք:

ՆԻԿԵՑՈՐ.— Բիշ մը առաջ հոս էր իմ տանու երէցը ու կը գովէր ինծի, որ ես երեք տարի է կ'նսջ հետ չեմ եղեր:

ԻՍՍՆԱԿ.— Գովելու բան չէ:

ՆԻԿԵՑՈՐ.— Չգիտեմ ձեմարիար սակայն այն է, որ ես կը ցանկամ կ'նսջ մը:

ԻՍՍՆԱԿ.— Վա՛յ:

ՆԻԿԵՑՈՐ.— Այս չորս ամիս եղաւ, որ կը ցանկամ կ'նսջ մը, և գեղեցիկ կ'նսջ մը, շատ գեղեցիկ կ'նսջ մը, բիւզանդական պետութեան ամենէն գեղեցիկ կ'նսջը:

ԻՍՍՆԱԿ.— Ի՛նչ կ'ըսես Բիշ՝ սուներ հարսնիքի պատրաստութիւն տեսնենք: Ո՞վ է որ, կը ճանչնամ:

ՆԻԿԵՑՈՐ.— Բիղի կ'ըսեմ՝ բացառիկ կ'նսջ մը, բարձր գերքի կ'նսջ մը, շատ բարձր գերքի կ'նսջ մը...

ԻՍՍՆԱԿ.— Տէ՛ր Աստուած:

ՆԻԿԵՑՈՐ.— Բիւզանդական պետութեան ամենէն բարձր գերքի կ'նսջը:

ԻՍՍՆԱԿ.— Թէօֆանոս:

ՆԻԿԵՑՈՐ.— Այո՛:

ԻՍՍՆԱԿ.— Ռոմանոսի աշրի՛ն:

ՆԻԿԵՑՈՐ.— Այո՛:

ԻՍՍՆԱԿ.— Կայսրուհի է, Նիկեֆո՛ր չի գրգռես իր դժգոհութիւնը:

ՆԻԿԵՑՈՐ.— Բայց ինքն է որ կը կանչէ ինծի:

ԻՍՍՆԱԿ.— Հա՛, Հը՛մ...

ՆԻԿԵՑՈՐ.— Անոր յայն ալ իմ վրաս է միայն, ինչպէս բոլոր բարեկամներուս:

ԻՍՍՆԱԿ.— Այդ բոլոր ըսածներէդ ա՛յսքանը միայն խելքս հասաւ, որ դուն միտքդ գրեթե ես՝ դառնաս... (կ'ընդհատէ ու կը նայի շուրջը):

ՆԻԿԵՑՈՐ.— Վախցա՞ր:

ԻՍՍՆԱԿ.— Այսինքն... ինչպէս ըսեմ... յանկարծա-

կիւր բերիւ: Եւ իրա՛ւ է, ինծի կը թըւի, քիչիկ մը յանդուգն քայլ է: Վախնամ ի՛յնաս ստուերին ետեւէն ու մեր քերէնք բաց թողնենք պատուական միտք: Դիրք, ազդեցութիւն, հոգի, կալածք բոլորը մէկ անգամէն կ'եկնէ մեր ձեռքէն և մերկ ու ակոյր կը նստինք տալիս: Իսկ դուն ուղղակի կը կոտրես վիզդ: Ա՛խր, չափազանց բարձր ցատկիւ կ'ուզես:

ՆԻԿԵՑՈՐ.— Բա՛րձր, այո՛: Ճի՛շտ այդ բառով ալ գուշակիւր է իմ սուրբս գեռ տարիներ, տարիներ առաջ, երբ ես տակաւին պարզ գնդապետ մըն էի:

ԻՍՍՆԱԿ.— Բու սո՛ւրբդ: Հա՛, սա քու վանահայրդ: Ի՞նչպէս էր իր վանքին անունը. ինչեւի՞ ծայրն է. գեռ կ'ապրէ՞:

ՆԻԿԵՑՈՐ.— (Ուրեւրուքեամբ) Այո՛, Իսակ, կ'ապրի: «Դուն պիտի կոխես այն բարձունքները, որոնց վրայ միայն Աստուծո ընտրեալները կը դնեն իրենց ոտքը»: Այսպէս ըսին իր չրթունքները:

ԻՍՍՆԱԿ.— Դուն շատոնց կոխեր ես այդ բարձունքները: Բացարձակ պիտի ես այս ահագին բանակին, ամբողջ Անտոսիի իսկական տէրը և ընդհանուր հրամանատար բոլոր արեւելեան սահմաններուն:

ՆԻԿԵՑՈՐ.— (Մտածկոյ) Մինչեւ հիմա ես ալ այդպէս կը խորհէի. բայց հիմա կը զգամ, որ այդ սուրբ մարդուն գուշակութիւնը գեռ հեռուն է, հեռուն, գեռ պէտք է հասնիմ: Միայն...

5

ԹԻԿԵԱՊԱՆՆԱՆ.— (ձակի լարապոյրներուն ներքեւ) Չօրսովոր Օհան Գուրգէն:

Միեւնոյի միջոցին, առանց պատասխանի սպասելու, Օհան Գուրգէն մեկ կոպմ կ'ընէ քիկնապանը ու կը մտնէ ներս:

Քառասունը անց, փոքր ու նուրբ, նկուկ ու համա-
չափ մաքր մըն է։ Մազն ու մորուքը աւելի շեկ . առ-
ջայայտիչ ու գրաւիչ գիւնագծեր։ Շարժումները, կեցուածքն
ու խօսքը պարզ ու ազնւական։

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — (Ուրախ առաջ գալով) Օ՛, այս
նորը ես եկեր. անտես ընող գգակով։ Եւ ի՞նչպէս է պա-
տահեր, որ սիրտ ես ըրեր, թողեր ես միմեկի կալուածնե-
ներդ, ծմակներդ։ Բարի՛ ես եկեր, եւ ճիշտ ժամանա-
կին։ Ա՛յ, ձեռաց նստինք երեքով ընտանեկան խորհրդի-
վերջապէս ե՛ս ալ ընտանիքէն կը համարուիմ, թէ եւ քիչիկ
մը ծուռ ու մուռ գիծով. բայց ըսեր են՝ ազգականի
պորտին չեն նայիր, սրտին կը նային։

ԻՍԱՀԱԿ. — Ը՛ր, քու պորտն ալ, քու սիրտն ալ.
Եւ ի՞նչ ըսել կ'ուզէ, միշտ քէֆդ տեղը, միշտ բանի մը
վրա եւ միշտ նոյն խնթը։ «Տարիք» ըսած բանը նորը
պիտի հասկնաս։

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Ժամանակը որ գա, կ'անցնիմ
ծմակներդ, որ հասկցնես։ Դուն հիմա ա՛յս մարդուն խօսք
հասկցուր։

ԻՍԱՀԱԿ. — (Լուրջ) Ինծի նայէ՛, Օհան, ի՞նչ է քու
կարծիքդ։

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Այս երկու չաքաթ է ամէն բանս
թողած ինկեր եւ ամենուն պոչէն, մեծին ու պզտիկին,
արիւն-քրտինք եւ մտեր, որ բանամ աչքերնին, եւ հիմա
դուն ինծի կը հարցնես՝ ի՞նչ է իմ կարծիքս։

ԻՍԱՀԱԿ. — Իսկ բանակի՞ կարծիքը։

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Թո՛ղ, եղբայր, պարապ խօսքե-
րը. ո՞վ է որ հակառակ պիտի ըլլա իր աստղացմանը,
իր բարձրացմանը. ո՞վ պիտի ուզէ ձեռքէն փախցնէ այս
տեսակ առիթը։ Արդէն համոզւած են ամենքը. Ա՛յ, եթէ
չնորճը ունիս, դուն այս մարդը տեղէն չարժէ. իմ հո-

գիս հանկ. «դեռ կանուխ է», «դեռ սպասէ», «դեռ մտա-
ծենք» եւ «իրաւունք», «պատասխանատուութիւն», չգի-
տեմ ինչ։

ՆԻԿԵՅՈՐ. — Դուն շատ թեթեւ կը նայիս ամեն բա-
նի վրայ. Լաւ է, Օհան, կհանքը լուրջ բան է։ Ամեն ինչ
նախ կշռել պէտք է, հապա ի՞նչ գիտցար։

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Կշռեր ենք արդէն հազար ան-
գամ բոլոր թերն ու գէմը. եւ կը կրկնեմ քեզի՝ պէտք է
անմիջապէս շարժուինք, եթէ յաջողիլ կ'ուզենք. իսկ ե-
թէ այդպէս միշտ ծոծոացնես, կը փախցնենք յաջող
վայրկեանը ու բոլորս ալ կը նստինք յիմարներու աթո-
ռին։

ՆԻԿԵՅՈՐ. — Ես գիտեմ իմ ըրածս. Հանգիստ ձգէ՛
ինծի։

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — (Չարացած) Ազէ՛կ, պինդ նստէ՛
տեղդ ու նորէն ամէն ինչ ցորեն-ցորեն կշռէ։ (Ծոցին ծալ-
լած բուլք մը հանելով կը նետ սեղանին վրա) Խնդրե՛մ,
ասիկա ալ ա՛ն ու հետը միասին կշռէ՛։

ՆԻԿԵՅՈՐ. — Ի՞նչ բան է ասո՛ւ։

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Սիրալիւր նամակ մը։

ՆԻԿԵՅՈՐ. — Գրո՞ղը ով է։

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Գրո՞ղը. Գրողի անունն է Յով-
սէփ Բրինկաս։

ԻՍԱՀԱԿ. — Խնամակա՞ր։

ՆԻԿԵՅՈՐ. — (Չեմքը սկսած) Գամակին երկարելով,
սակայն առանց վերցնելու) Բրինկա՞ս. Կը գրէ քեզի՞։

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Այո՛, ինծի՛։

ՆԻԿԵՅՈՐ. — Ե՞րբ ես ստացիք։

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Գիտես որ երէկ բանակը չէի։

ՆԻԿԵՅՈՐ. — Ա՛խ, ժամադրութի՛ւն։

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Եւ շատ խորհրդաւոր բերող
մարդուն հետ։

ՆԻԿԵՅՈՐ.— Եւ ի՞նչ կ'ըսէ:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ.— Ո՞վ:

ՆԻԿԵՅՈՐ.— Յովսէփ Բրինկա:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ.— Երբք մարդու խօսք:

ՆԻԿԵՅՈՐ.— Քեզի կը հարցնեմ՝ ի՞նչ կ'ըսէ:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ.— Ի՞նչ պիտի ըսէ՝ կը գովէ իմ գինւորական տաղանդս, հայկական վաշտերու մեծ համբաւը, իմ վաղած համակրանքս մայրաքաղաքին մէջ եւ իմ մասին եղած բա՛րձր համարումը բա՛րձր շրջանակներու մէջ: Կարգա՛ւ, կարգա՛ւ, որ տեսնես՝ չա՛տ իմաստուն ու չա՛տ նուրբ ոճով գրած բան է:

ՆԻԿԵՅՈՐ.— Ե՛տքը:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ.— Ետքը... կը բարեհաճի ինձի իրաւունք տալու, որ իմ յարմար դատած եղանակով մէջտեղէն վերցնեմ քեզի, ինքզինքս հրատարակեմ արեւելքի ընդհանուր հրամանատար, «փութամ Պօլիս», «Աստընու պահած քաղաքը», «բանակներուս գլուխը»: Եւ այս բոլոր կողմնակի ծառայութիւններուս փոխարէն ներքինի Յովսէփ Բրինկաւ ինձի կը խոստանա ո՛չ աւելի, ո՛չ պակաս, քան բիւզանդական կայսրներու դա՛ր. վրան ալ, իբրեւ յաւելած, հանգուցեալ Ռոմանոս կայսեր աջբին:

ԻՍԱՀԱԿ.— Թէօֆանոս...

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ.— Հրամանք հա՛ ինչպէս կը տեսնէք՝ Պօլիս մարդիկը, մեզի պէս, մազին հաստն ու բարակը չեն փնտռեր, եւ կը հասկնան, որ չա՛տ ալ ժլատութիւն ընելու ժամանակը չէ: Ինչէ՞ն գիտես, որ ուրիշներուն ալ չեն եղած նմանօրինակ դիմումներ:

ՆԻԿԵՅՈՐ.— Իսկ դո՞ւն:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ.— Ես ի՞նչ:

ՆԻԿԵՅՈՐ.— Տե՛ր եւ պատասխան:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ.— Ի հարկէ՛, Չէ՛, քեզի պէս, պիտի

նստէի օրերով սրոճալու:

ՆԻԿԵՅՈՐ.— Ի՞նչ է պատասխանը:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ.— Ըսի, որ ներքինի Յովսէփ Բրինկաւ իմ թանկազին բարեկամս է, որ սարսափելի երջանկութիւն է ինձի համար կայսրներու դա՛նի վրայ ծալապատիկ բաղմիլը եւ աւելի եւս սարսափելի երջանկութիւն Ռոմանոսի անկողնին մէջ պատկիլը: Ըսի, որ երկու շաբաթը չի լրացած կը ըսեն իմ մասին, երբ քանակներս ըլլան Պօլիս համբուն վրա: Այնպէս որ հիմա այս բոլոր սիրուն ծրագրին մէջ միակ խանդարիչը դուն ես Ա՜սա՛ եւ կեր եմ միասին խորհուրդ ընենք, թէ ինչ ձեռով քեզի մէջտեղէն վերցնենք:

ԻՍԱՀԱԿ.— Այ՛ Գաւրգէն, գէ՛, մի լուրջ խօսէ, բան մը հասկնանք, է՛:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ.— Լուրջը քու ծանկներուդ մէջն է: Հոս եղածը առ է, ինչ որ ըսի՝ կ'ուզես հաւնէ, կ'ուզես՝ ոչ: Ո՞վ էր, անցած օր կ'ըսէր, թէ Յովսէփ Բրինկաւ որ նոր ձեւի մարդ է: Չգիտեմ, յամենայն գէտս իր ընտրած գէտքը չա՛տ է հին. «բաժնէ՛ որ ախրես»: Եւ ի՞նչ սքանչելի աքլորակութեւ, ես ու դուն գէ՛մ գէ՛մ Մարդիկը ճաշակ ունին:

ՆԻԿԵՅՈՐ.— (Վերցնելով քուղիք) Այս նամակը թանկազին է, իբրեւ պատար փառա: Շատ շնորհակալ եմ քեզի այս նամակին համար: Աւելի եւս շնորհակալ եմ քու եղբայրական վարմունքիդ համար: Քու այս ուղղամիտ քայլդ եւ այլեւս ամբողջ կեանքիս մէջ չեմ մոռնար: Շնորհակալ եմ:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ.— (Յուսանաւ շարժումով) Ինչե՛ր կը խօսի այս զարմանալի մարդը՝ եւ այդ նամակը չեմ բերեր քեզի քու յիմար շնորհակալութեանդ համար՝ բերե՛ր եմ, որ վերջապէս հասկնաս չօչափես, թէ այլեւս կորանցնելու ժամանակ չկա:

ՆԻԿԵՖՈՐ. — Աղէկ, աղէկ, դեռ կը տեսնենք: Այսօր թողէք որ քաշւիմ սենեակս: (Մերթա իւ ննջարանը)

6.

ՕՀՍՆ ԳՈՒՐԳԻՆ. — Ահա՛, չիմա տարի մըն ալ թուիս պիտի նստի այդ նամակին վրա:

ԻՍՍՀԱԿ. — Անճանդա՛րա մարդ ես, Օհան. Արդէ՛ք դուք հայերդ անճանգիտա մարդիկ էք:

ՕՀՍՆ ԳՈՒՐԳԻՆ. — Իսկ դո՞ւք, Ֆոկասներդ, ծանր, ամէ՛ն բան կը բարդացնէք, կը գժարացնէք: (Ննջարանը մտնանիւ) Ըն՛ը, ինչի՞ է նման. ե՛ւ կ'ուզէ ե՛ւ չուզէր. ատտիկ մը առաջ, ատտիկ մը ետ. դեռ չիմա փոխած է, այնքան զլխուն գայլի աւետարան ենք կարդացիր: Հիմա գոնէ գիտեմ, որ կ'ուզէ. առաջ ուզելէ ալ կը վախճար:

ԻՍՍՀԱԿ. — (Համոզելով) Կը տեսնե՞ս, սիրելիս, Ես ե՛ւ կամաց-կամաց: Ես գիտեմ, որ ան քու խօսքերուդ կարեւորութիւն կուտայ, բանակին մէջն ալ ուժեղ է ձայնդ: Միայն քիչիկ մը դրոյշ. Բաշքչինք այսպէս դեռ ամիս մը-երկու, տեսնենք՝ ինչո՞րք ինչ ձեւ կ'առնէ:

ՕՀՍՆ ԳՈՒՐԳԻՆ. — Երկու ամի՛ս (Կը խնդա) Ես քեզի կ'ըսեմ՝ երկու շաբաթը չի լրացած մենք պէտք է ըլլանք մայր քաղաքի պարիսպներուն տակը: Կը հասկընա՞ս, երկու շաբաթը չանցած: Հոն կարգադրած են արդէն ամէն ինչ մեր բարեկամները. բոլորի արամադրութիւնը՝ բարձր, գժգոհութիւնները՝ հասած իրենց գազաթնակէտին, բոլորի յոյսը՝ դէպի մեզ: Պէտք է իսկոյն օգտուելիք այդ բարումէն. որ ուշանանք ազնոյը կը թուենա: Եւ հո՞ս, կը կարծես, դիւրին բան է ամեն անգամ այս օգեւորութիւնը առաջ բերել բանակին մէջ:

ԻՍՍՀԱԿ. — Միթէ՞ արդէն այդ ատիճան...

ՕՀՍՆ ԳՈՒՐԳԻՆ. — Պէտք է որ շարժուինք, պէտք է. եւ հէնց այժօր, այժօր:

ԻՍՍՀԱԿ. — Նա՛, այդ մէկը արդէն կը ներսա փա՛ռք: Աստու՛, Նիկեֆորը ո՛չ այսօր, ո՛չ ալ վաղը տեղէն չարժեւորը չէ:

ՕՀՍՆ ԳՈՒՐԳԻՆ. — Հա՞. կը կարծես: Դէ, չիմա տե՛ս. ես անիկա այնպէս իր տեղէն շարժեմ, այնպէս զըլտորեմ, որ կանգ առնէ չիտակ Պօլսի ամբարտակներուն տակը:

ԻՍՍՀԱԿ. — Դո՞ւն. եւ այդ ինչպէ՞ս:

ՕՀՍՆ ԳՈՒՐԳԻՆ. — Իրեն որ թողնենք՝ ան իր տեղէն շարժեւորը չէ ոչ միայն այսօր ու վաղը, այլ մինչեւ Քրիստոսի երկրորդ գալուստը: (Ստուկ) Դուն կեցիր հո՛ս (Դուրս հակի վարագոյրէն):

7

Ներս կուգան Գուրգենի հետ մօտ երկու ասանակ բարձրասիւնան զօրականներ: Ոմանք մետրոքն, միւսները յարգալից կը բարեւեն խանակը:

ՄԷԿԸ. — Հոս չէ՞ ինքը:

ՄԻԻՍԸ. — Երեւի, նե՛րսը:

ԵՐՐՈՐԴԸ. — Չտեսա՞ր. դեռ չի՞ս խօսած հետը:

ՕՀՍՆ ԳՈՒՐԳԻՆ. — Խօսեցա՛:

ԵՐՐՈՐԴԸ. — Արդե՛նքը:

ՕՀՍՆ ԳՈՒՐԳԻՆ. — Արդեւնքը, ա՛յ, գնաց ներս (Յանկաւ) Լսեցէք ինձի. այլեւս ուրիշ ճամբա չկա. սպասած են բոլոր միջոցները: Կը մնա, որ իրապօրեմենք մեր որոշումը համաձայն էք:

ՄԷԿԸ. — Կարծեմ, որոշում՝ հարց է:

ՄԻԻՍԸ. — Ի՛նքդ էիր ըսողը՝ «Ըլա իր կամքով, Ըլա ակամա»:

ՁՍՅՆԵՐ. — Այո՛, այո՛, այդպէս:

ՄԷԿԸ. — Եւ արա՛գ:

— 15 —

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Իսկ դո՞ւք, պատրաստ է ա-
մեն ինչ:

ԵՐՐՈՐԴԸ.— Ամենքը. կը սպասեն նշանին:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Զօրավա՛ր Պոնդիս, մեր մէջ
ամենէն տարեցը դուն ես: Դո՛ւքս կանչէ հրամանա-
տարը:

ԻՍԱՀԱԿ.— (Առաջ նետուելով) Կեցէ՛ք, կեցէ՛ք, աս
ի՞նչ բան է:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Հանգի՛ստ, հանգի՛ստ, հիմա կ'ի-
մանաս:

ԻՍԱՀԱԿ.— Ի՞նչպէս թէ: Հոս դաւ կա: Նիկեֆո՛ր,
Նիկեֆո՛ր...

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— (Ննջարանի դուռը ցոյց տալով
ու հեգե՛ն) Ա՛խ, դո՞ւն կ'ուզես հրամանատարը դուրս
կանչեալ խնդրեմ:

8

ՆԻԿԵՖՈՐ.— (Դուրս կը նետուի ննջարանէն, մեջքը
կապած է կարն սուր մը) Սա ի՞նչ աղմուկ է: Ի՞նչ բա-
նի էք հոս: Ինչո՞ւ էք խոնիր վրանիս տակը:

ԶՕՐ. ՊՈՆԴԻՍ.— Հրամանատար՛ը, զօրավարներդ խօ-
սիլ կ'ուզեն քեզի հետ:

ԻՍԱՀԱԿ.— Ձի լսե՛ս, Նիկեֆո՛ր, անոնց ըսածին:

ՆԻԿԵՖՈՐ.— Դուն մի խառնըւիր: Ի՞նչն է որ այդ-
պէս յուզիր է ձեզի: Ինչո՞ւ լռեցիր:

ՀԱՍՍԱԿՍԻՈՐ ՄԸ.— Թո՛ղ խօսի Գուրգէնը:

ՁԱՅՆԵՐ.— Գուրգէ՛նը... Գուրգէ՛նը...

ՆԻԿԵՖՈՐ.— (Ձարմացած ու բնական կը դառնա
Օհան Գուրգէնի կողմը):

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Բացէ՛ք մուտքին վարագոյր-
ները:

ՆԻԿԵՖՈՐ.— Ինչո՞ւ:

9

Կը բանան արագ նակի վարագոյրները. նետուն
կ'երեւա վրաններու ծովը, իսկ մօտիկ՝ խոնրած գօրե-
նուն շարքերը: Խորին լուսիւն:

ՆԻԿԵՖՈՐ.— Սա ի՞նչ բան է, Օհա՛ն:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Նայէ՛, հրամանատար՛ը, նայէ՛
զօրավարներուդ, նայէ՛ քու զօրքիդ, նայէ՛ որ զգաս:
Լեցւած է բաժակը. այլ եւս մեղմ է ո՛չ-ոք հանգաւթիկ չի
կրնար ննդաւոր ներքինի մը անարդ լուծը:

ՆԻԿԵՖՈՐ.— Զօրավար Գուրգէ՛ն, պէտք է ընդհատեմ
քեզի. քու խօսքերդ հակառակ են կարգապահութեան:

ԻՍԱՀԱԿ.— Եւ պատշաճութեան:

ՆԻԿԵՖՈՐ.— Այդ ուղղութեամբ ո՛չ-մէկ բառ. կ'ար-
գելեմ քեզի:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Քեզի խօսողը, հրամանատար՛ը,
Օհան Գուրգէնը չէ, որ խելոյն պիտի հնազանդէր ար-
գելքիդ: Իմ չրթունքներովս ամբողջ բանակդ է, որ հիմա
կը խօսի քեզի, և դուն պէ՛տք է լսես իր ձայնը: Երկ-
րորդ տարին է, որ թշուառական ներքինի մը հաւաքիր է
իր ձեռքին մէջ պետութեան բոլոր թելերը, կասեցուցիր
է ամէն շարժում, կապիր է ամէն ձգտում ու մեր բա-
նակները դատապարտեր անգործութեան: Թշնամին կ'ամ-
բանա մեր սահմաններուն վրա, իսկ մեզի թոյլ չեն տար,
որ շարժուինք. կը խանգարեն ամէն ձեռնարկեցութիւն,
չեն հասցնիր ինչ պէտք է բանակին, կը կտորեն մեր
թափը: Անոր ուզածը մեր քայքայումն է: (Զօրավարնե-
րուն) Այդպէս չէ:

ՆԵՐՍԸ ԵՂՈՂՆԵՐԸ.— Այո՛, այո՛, այո՛:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Քու գնդերդ այլ եւս չեն ձանչ-
նար այդ դաւաճան ներքինիին կառավարութիւնը: Քու
բանակդ կը ձանչնա և կ'ընդունի միայն ա՛յն կառա-

վարուժիւնը, որը իրը ըլլա, իրեն գործակից, իրեն հասկցող, իրմէ ընտրւած: (Զօրավարներուն) Այդպէս չէ՞:

Ներսէս ԵՂՈՂՆԵՐԸ.— Այո՛, այո՛, մերը, մերը:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Կը լսե՞ս, հրամանատար՝ Եւահա՛ն ես քու զօրավարներուդ, քու զօրականներուդ և քու համօրէն բանակներուդ անունով կը յայտարարեմ քեզի...:

Նիկեֆոս.— (Առաջ նետելով ու կրօնակ) Կեցի՛ր, կեցի՛ր:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Կը յայտարարեմ Աստծու առջեւ, աշխարհի առջեւ ու այս զինակիր բազմութեան առջեւ մեր միակ արժանի կայսրը քեզի՛:

ՍԱՐՍԱՓԵԼԻ ԱՂՄՈՒԿ.— Քեզի՛, քեզի՛... դո՛ւն... դո՛ւն...

Նիկեֆոս.— (Ականջները գոցած) Ո՛չ, ո՛չ, ես լսել անգամ չեմ ուզեր այդ տեսակ խօսքեր:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— (Մերկացնելով սուրը) Խոնարհեցէ՛ք սուրբերը մեր կայսեր առջեւ: Կեցցէ՛ կայսր Ֆոկաս:

ԲՈԼՈՐԸ.— (Դուռն ու ներսը սուրբը բացած) Կա՛յսր Ֆոկաս... կա՛յսր Ֆոկաս... Ֆոկա՛ս... կեցցէ՛...

Դուռը՝ միանամուռ բացականչութիւններու ալիք կը տարածուի վրանէն հեռու ու հեռու: Զեմքերն ու դռնակները կը խոնարհին ու կը բարձրանան. զանազան կողմերէ կը լսուի շփոթներու հեռաւոր կանչը: Մինչ վրանին տակ ամենքը խառն ժխորով շրջապատւած են ու կը շնորհաւորեն կայսրը, որը դեռ յուսահատ ճիգեր կ'ընէ դիմադրելու:

Օհան Գուրգեն կ'առնէ մօտի պաշտօնեային ձեռքէն հաս մը կարմիր կօշիկ, կը չոփի Նիկեֆոսին առջեւը: Ընկերները կը բռնեն կայսեր քեւերէն, մէկը կը բարձրացնէ անոր ձախ ոտքը եւ Գուրգեն կը հագցնէ կօշիկը:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— (Ուրախ ու յաղթական՝ վեր ցալկելով) Ահա՛, Նիկեֆո՛ս, հազցուցի ոտքիդ կայսերական կարմիրը:

ՕԳՆՈՂՆԵՐԷՆ, ՄԷԿԸ.— Ծիրանեզարդ նոր պաշտօնիդ այդ ծիրանի նշանը:

ՈՒՐԻՇ ՄԸ.— (Ողբերգական) Ո՛տքդ կարմիր, բա՛խտդ կարմիր. ամբողջ կեանքդ ըլլա կարմիր:

ՏԱՐԻՐՈՏ ԶՕՐԱՎԱՐ ՄԸ.— (Առաջ գալով ու սաստիկ յուզւած) Ուղիղ քսանըհինգ տարի է, Ֆոկա՛ս, իմ սուրս քու սուրին կից, իմ վրանս քու վրանիդ. ապրեր եմ քեզի հետ քու չարն ու բարին. և հիմա երջանիկ եմ, Ֆոկաս: (Լալով) Շնորհաւոր ծիրանիդ: (Կը փաթրէ Ֆոկասի վիզը):

ԱՄԵՆ ԿՈՂՄԷ.— Շնորհաւոր ծիրանիդ: Շնորհաւոր ծիրանիդ:

ԻՍԱՀԱԿ ՖՈԿԱՍ.— (Մօտենալով կայսեր եւ ինքն ալ յուզւած) Նիկեֆո՛ս, ալ իզուր է լռելը: Ամենքը կը սպասեն խօսքիդ:

Ֆոկաս ծանր ու գլխահակ առաջ կուգա. կորին լուրքիւն:

Նիկեֆոս.— Քանի որ այսպէս է, թո՛ղ ըլլա Աստծու կամքը: Դուք զիտէք, որ ես միշտ եղած եմ ձեզի հետ, ձեզի համար ու ձեզմով: Եւ հիմա ալ, բնական է, ուղեմչուզեմ, պէտք է համակերպիմ այսպէս միահամուռ կերպով արտայայտւած ձեր կամքին, Աստծու կամքին, ինչքան ալ որ ծանր ըլլա ինծի համար այդ նոր բեռը, որ վրաս կը դնէք: Դուք ճիշդ էք, ե՛ս ալ խոստովանիմ, ե՛ս ալ կը զգամ ձեզի պէս, որ պարտական եմ կռելու այս ամենահին ու ամենաքրիստոնեայ պետութեան ներքին քայքայիչներուն դէմն ալ, ինչպէս որ կռւեր եմ մինչեւ հիմա անոր արտաքին թշնամիներուն դէմ: Ներսիսը յաճախ աւելի վատթար է, քան դուրսինը: Եւ քանի որ

պատերազմը յայտարարեցիք արդէն, այլևս իրաւունք
չունինք ժամանակ կորսնցնելու: Զօրավարներս հիմա իսկ
կը կանչեմ խորհրդի բանակները պիտի շարժուին: Պէտք
չէ՛, որ այսօրւան դէպքերուն լուրը մեր գնդերէն առաջ
հասնի Պօլիս:

ԶԱՅՆԵՐ. — Պօլիս, Պօլիս...

ԶԱՅՆ ՄԸ. — Ա՛, վերջապէ՛ս, կը շարժուինք:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԶՕՐԱՎԱՐ ՄԸ. — Վահանի վրա, վա-
հանի վրա, մեր նոր կայսրը վահանի վրա:

ՈՒՐԻՇ ՄԸ. — Ու դէպի Պօլիս:

ԸՆԴՆԱՆՈՒՐ ԱՂՄՈՒԿ. — Պօլիս, Պօլիս...

Նորէն կը օրհնապատեն կայսրը, կը բարձրացնեն վա-
հանի մը վրա իրենց ուսերուն եւ խինդ ու ցնծումով
կ'ուղղուին վրանէն դուրս: Մընչ՝

ԴՈՒՐՄԸ. — (Կը կրկնէի հեռանալով ու տարածե-
լով ալիք-ալիք) Դէպի Պօլիս... Պօլիս... Պօլիս...

10

Վրանին տակ կը մնա միայն Օհան Գուրգէնը երկու
ընկերով:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — (Քիչ մը ասեն լուռ կը դիտե
հեռացող քափօրը, եւ յանկարծ կը սկսի օրհնէ ծիծա-
ղիլ) Տեսէ՛ք, է՛, տեսէ՛ք, է՛, խեղճ ֆոկատ: Սա մէյ մը
ի՛ր կեցածքը նայեցէ՛ք, ի՛ր բռնւածքը, քիթ ու բերանը,
հա՛, հա՛, հա՛...

ԸՆԿԵՐԸ. — Հա՛, ըրի՛ր, ըրի՛ր, սարքեցիր, հիմա ալ
կեցեր կը խնդաս:

ՄԻՒՍԸ. — Սյդքան աշխատանքը որ դուն թափեցիր,
ինքդ կրնայիր բարձրանար գահը:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Ե՛ս կը ներե՛ս ես կը նախընտ-
րեմ կայսր չինելը քան կայսր լինելը: Զուարճալի է գոնէ
(Յորդ խնդուկով) Նայեցէ՛ք, մէյ մը նայեցէ՛ք այդ թշուա-

մարդուն, ինչպէս կառչեր է վահանի եզերքին: հա՛, հա՛,
հա՛...

ԸՆԿԵՐԸ. — Քալէ՛, քալէ՛. առանց մեղի յանկարծ
դուրսը քան մը չի ծռի:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Թո՛ղ Ալ անիկա մեղի պէտք
չունի: Չուրը ճամբան կը գտնէ: Ո՛հ, վերջապէ՛ս թէ չէ՛
արդէն սկսեր էի ձանձրանալ այս անհամ խաղէն: Տղա՛,
Պօլիս հասնինք թէ չէ՛ թափ տանք մեղի անգամ մը
մարդավարի: Անոնք թող երթան պալատ իշխանութիւն
խաղալու: Իսկ ես կը խոստանամ ձեզի գիշերային սքան-
չելի քէֆ մը Խրիստոփօլի պարտէզներուն մէջ:

ՄԻՒՍ ԸՆԿԵՐԸ. — Որուն նմանը դո՛ւն միայն սար-
չել գիտես:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Բիւզանդիոնի ամենէն ճկուն
պարուհիները, որ ձեր սրտի թելերը ոլորեն, և ամենէն
գեղեցիկ կնիկներուն չրթունքները, որ ձեր գինին ձեզի
հետ կիսեն:

ԸՆԿԵՐԸ. — Արժէ՛, արժէ՛ երթալը Պօլիս:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Յաղթողներուն մէջ պէտ է
աւարը հաւատար բաժնուրի իշխանութիւնը անոնց...

ՄԻՒՍ ԸՆԿԵՐԸ. — Սէրն ու գինին մեղի:

ԸՆԿԵՐԸ. — Արժէ՛, արժէ՛ երթալը Պօլիս:

ԴՈՒՐՄԻ ԱՂՄՈՒԿ. — Դէպի Պօլիս... Պօլիս... Պօ-
լիս...

Առաջին Արար

Ա. ՏԵՍԱՐԱՆ

ԲԻԺԱՆԴԻՈՆ

ԿԱՐՄԻՐ ՍՐԱՀԸ ՍՐԲԱԶԱՆ ՊԱԼԱՏԻՆ ՄԷՋ

Ճակասք լայն կամարով մուտք մը, որուն վարագոյրները երբ բաց են՝ կ'երեւա խորքի երկար ու կամարակապ միջանցքը։ Այդ մեծ մուտքի երկու ճուղը երկու փոքր ոսկի դռներ առանց վարագոյրի։ Կայսեր ու կայսրուհիին մասնաւոր մուտքերը։ Սովորական ելումուտքի համար կողմնակի դուռ մը աջէն։

Սրահին մէջ դեպի ձախ գահն է պատշաճանդանին վրա։ Հոս ու հոն գահաւորակ ու արժո՛ւ։ Բոլոր կաները, վարագոյրները մուր-կարմիր քանձ քաւիժ է, վրան ցրիւ ու մանր ոսկի խաչազարդերով։ Պատերը նոյնպէս կարմիր են։ Տեղ-տեղ բուսած են եռաստեղ ու եօթնաստեղ ոսկի առանցքներուն փունջերը։

1

Ճակի վարագոյրները բաց են։ Բարձրասիւնն պատշոնեաներու ու պալատականներու ստաւ խուլմբ մը կեցած է մասամբ միջանցքին մէջ, մասամբ սրահը երկու շարժով։ Այդ զոյգ շարժին մէջէն է, որ կայսերական ա-

մուրը առաջ կուգա խորքէն ծանր ու շուփով։ Բոլորը կը խոնարհին անոնց անցնելու ասեմը։

Կայսրը՝ Նիկեօն Զոկաս, կայսրուհին՝ Թեօփանօ։ Երկուքն ալ հագած են կայսերական պատշոնական լրիւ հանդերձանքը։ Ժիրանի մանքօ, ծիրանի կօշիկ, ոսկի քազ ու կայխոն։ Թեօփանօ շէղ ու սլացիկ կազմով, 26—27 տարու, դեմքը երկարաւուն, խոռոք նուռ աչքեր, գոռոզ նայւածք եւ առաս դեղձան մազեր։ Բացառիկ գեղեցկունի։

Երբ կը հասնին գահին ոտքը՝ կայսրը կանգ կ'առնէ ու կը դառնա դեպի Մեծ լոկոթեղը, գանձի ու արժանի գործերու վարիչը, որը խիստ շարժուն ու սերեւեթ մարդ մըն է։

ԿԱՅՍՐԸ.— Կը մեծարե՛ս այդ ոռանները, ինչպէս հարկն է։ Կ'ընծայե՛ս մէջ-մէկ հարուստ խալաթ, բայց աչքդ վրանին կը պահես։

ՄԵԾ ԼՈԿՈԹԷԴԸ.— (Ժպտուն) Գիտե՛մ, տէ՛ր։

ԿԱՅՍՐԸ.— Ընտրէ՛ նաեւ քանի մը կտոր յարմար բան, որ տանին իրենց Մեծ-Իշխանին։ Սա՛նկ, բա՛ն մը, որ մասնաւոր կերպով սիրելի ըլլա իրենց բարբարոս ճաշակին։

ԿԱՐԵԻՈՐ ՊՍԼԱՏԱԿԱՆԸ.— Իրենց ամենէն աւելի սիրած բանը մեր բիւզանդական լիակշիռ ոսկին է, տէ՛ր։

ՊԱՏՐԻԿ ԱՊԱՄԲԱՍ.— Որը այսօր հրաշալի գործ տեսաւ արդէն։

ՍԵՆԱՏՈՐ ՊՈՆԴԻՍ.— (Մեր, նախկին զօրավար) Ինչպէս մի՛շտ։

ԿԱՅՍՐԸ.— Տեսա՞ր, Թեօփանօ, դաշինքը ասոր կ'ըսեն։

ՊԱՏՐԻԿ ԱՊԱՄԲԱՍ.— Խորունկ է, տէ՛ր, քաղաքա-կանութեանդ խմատութիւնը։

ԿԱՅՍՐԸ.— (Գոհ) Դէ՛, թող այդ սկիւթը քշէ հիմա

իր խառնանք դէպի բուրկարիա:

ԿԱՐԵՒՈՐ ՊԱԼԱՏԱԿԱՆԸ. — Աղւոր անակընկալ մը
բուրկարներու մեծ ցարին:

ՄԵՇ ԼՈԿՈԹԵԴԸ. — Զատիկ հրաշալի նւէր մը:

ԿԱՅՍՐԸ. — (Հեզմոս) Մեր ամենասիրելի աղգականին
Բոլորը կը խնդան զսպւած

ԿԱՅՍՐԸ. — (Լուրջ) Եւ ալ յոյս ունիմ՝ կը հան-
գատանան վերջապէս մեր հիւսիսի սահմանները բուրկար
սպառնալիքէն:

ՄԵՇ ԼՈԿՈԹԵԴԸ. — (Չարացած) Ինչպէս և մեր ա-
փերը ուռն նաւերու ելուզակ այցերէն:

ԿԱՅՍՐԸ. — Թշնամիներդ պիտի կուին, որ դուն
հանգիստ քուն ըլլաս:

ՍԵՆԱՏՈՐ ՊՈՆԵԴԻՍ. — Այդպէս է, տէ՛ր:

ԿԱՅՍՐԸ. — Շնորհակալ եմ բոլորէդ, ձեր խորհուր-
դէն, ու օգնոյթէն:

Բոլորը խոր գլուխ կուտան ու կը փառին միջանց-
քը. կը գոցեն կամարին վարագոյրները:

2

ԿԱՅՍՐԸ. — Կ'ուզե՞ս, Թէօֆանօ, ինծի հետ ըլլաս
երբեկունը:

ԹԷՕՖԱՆՕ. — Սիրով, տէ՛ր:

ԿԱՅՍՐԸ. — Այս օրւան աշխատանքէս իրաւունք
ունիմ զո՞ր ըլլալու: Իսկ դուն պէտք է մօտս գտնուիս, որ
զո՞ննակութիւնս լրիւ ըլլա:

ԹԷՕՖԱՆՕ. — Դեռ միշտ նոյն կարծիքի՞ն ես:

ԿԱՅՍՐԸ. — Միշտ: (Քիչ մը խորհելէն ետք) Դուն
ինծի համար ո՛չ միայն կիսն ես, ո՛չ միայն զահիս թա-
գունին, այլ... Ինչպէ՞ս ըսեմ, որ ճիշտ ըլլա. դուն... Իմ
բաղդս ես:

ԹԷՕՖԱՆՕ. — (Փայտուն) Բա՞ղդ:

ԿԱՅՍՐԸ. — Կը յիշե՞ս այն նուաշին օրը, երբ առա-
ջին անգամ ժպտեցար ինծի քու այն սուգի ձերմակ
զգեստներուդ մէջէն. դո՛ւն այրի թագունին, ե՛ս քու զօ-
րավարդդ Այն օրէն, Թէօֆանօ, անընդհատ յաջողեր է
ինծի ամեն ըսեմ, ինչ որ բռնեիր եմ, ինչ որ ըրիր եմ,
և՛ վարչութեանս մէջ և՛ կուէի դաշտին վրա:

ԹԷՕՖԱՆՕ. — Իրա՞ն:

ԿԱՅՍՐԸ. — Ասոր համար է, որ ամեն անգամ, երբ
նոր ու լուրջ քայլ մը կ'առնեմ, ա՛յ, ինչպէս այսօր,
կ'ուզեմ որ դուն քովս ըլլաս, կ'ուզեմ նայիմ, ա՛յ, այս-
պէս քու այդ եզնիկի խոշոր աչքերուդ, որուն խորքէն
բաղդս միշտ ժպտեր է ինծի: Աղօթքի պէս անհրաժեշտ
բան մըն է ատիկա հոգիիս համար:

ԹԷՕՖԱՆՕ. — Երջանիկ եմ:

ԿԱՅՍՐԸ. — Գնա՛ փոխէ հագուստներդ ու եկո՛ւր:
Վապէ՛ր:

3

Թէօֆանօ կ'երթա դեպի հանքի աջ ոսկի դանակը,
կը բանա ծոլ շարժումով մը, կը մտնէ ու կը գոցէ:
Մինչ կողմնակի աչքն կուգա վաւիլ Լեկապէն, բարձ-
րահասակ ու քիկկեղ. ներքինի է. իր անմազ դեմքին վրա
մօտական ստուած ժպիտ մը: Կայսեր առաջին սենեկա-
պէսն է ու անձնական խորհրդականը՝ պարոպիմոնէր:

Կայսրը անոր կ'երկաթէ ձեռքի կայիսունը, անոր օգ-
նուրեանք կը հանէ ծիրանին ու բազը: Այդ միջոցին է,
որ կը խօսի:

ԿԱՅՍՐԸ. — Ի՞նչ նոր:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԵՆ. — Կեանքդ երկար, տէ՛ր: Յովսէփ
Բրինկաս մեռեր է իր աքսորին մէջ:

ԿԱՅՍՐԸ.— Նո՞ր է մեռեր: Անիկա ինծի համար մեռաւ ա՛յն օրը, երբ ես յաղթական գնդերուս զլուխը անցած Ոսկի դռներէն ներս մտա Կոստանտինոսի այս աշխարհակալ քաղաքը ու բարձրացա այս գահը: (Կը բարձրանա, կը նստի):

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Այն օրը մեռան քու բոլոր թշնամիներդ, տէ՛ր:

ԿԱՅՍՐԸ.— Ի՞նչ արագ կը թռչի ժամանակը:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Գուցէ, բայց ոչ ապարդիւն: Ինչքա՛ն գործ է տեսնւած այս մէկ-երկու տարւոս մէջ:

ԿԱՅՍՐԸ.— Իրա՛ւ է, շատ աշխատեցա:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Եւ ի՞նչ գործ: Պէտք է մենք ետ երթանք դարեր ու դարեր, մինչև Յուստինիանոս, որ գտնենք վերջապէս մէկը՝ արժանի քեզի հետ համեմատուիլու:

ԿԱՅՍՐԸ.— Յուստինիանո՛ս: Իսկ ուրիշ ոչ-ո՞ք:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Ուրի՞շ:

ԿԱՅՍՐԸ.— Թո՛ղ հինը: Բայց, ա՛յ, այնքան դէմքեր կան չուրջդ պալատիս մէջ, դուրսը բանակիս մէջ. միթէ անոնց մէջ չե՞ս գտներ նոյնիսկ մէկը:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Տէ՛ր, մեծ պետերուն մեծ ծառաներ, անշո՛ւշտ. բայց այդ բոլոր բազմութեան մէջ ո՞վ կա, որուն փառքը՝ հաւասար զա քու փառքիդ, որուն տաղանդը մրցի քու տաղանդիդ եւ ո՞ր անունն է, որ կրնա հնչեր հոս քու անունիդ դէմ:

4

ԱԽԱԳ ԱՐԱՐՈՂԱՊԵՏԸ.— (Բարձրացնելով նակսի վարագոյրը կը յայտարարէ բարձր ու պաշտօնական, հասիկ-հասիկ) Օհա՛ն Գուրգէն, արեւելեան թանակներուն վերին հրամանատարը, կո՛մս, պատրիկ ու մակի՛ստրոս:

ԿԱՅՍՐԸ.— (Կը ցնցըւի, ու խոժոռ) Թող գա՛: Արարողապետ աւելի կը բարձրացնէ վարագոյրը եւ նեղուն կ'երեւա Օհան Գուրգէն:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— (Հազիւ ներս մտած՝ արարողապետին) Բայց, բարեկա՛մս, կարծեմ կարիք չկա այսպէս ամեն անգամ իմ բոլոր տիադոսներս շարելու: Չենք մոռնար, մի՛ վախնար:

ԱԽԱԳ ԱՐԱՐՈՂԱՊԵՏԸ.— (Խոնարհ) Պալատական հնաւանդ սովորութիւն մը միայն, ինչպէս որ լաւ գիտէ մեծ հրամանատարը: (Կը փաւլի դուրս):

5

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— (Կ'երբա շիտակ կայսեր դէմը ու կը կենա աջ ձեռքը վեր) Առողջութի՛ւն կայսեր:

ԿԱՅՍՐԸ.— Ողջո՛յն, հրամանատար:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Որը սակայն արդէն սկսեր է մոռնալ, թէ ինքն է զլուխը այն հեռաւոր գնդերուն:

ԿԱՅՍՐԸ.— Ի՞նչ ընեմ, Վասիլ, որ այս մարդը դժգոհ չըլլա:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— (Նուրբ նեղնութեամբ) Դժգո՞հ. այսքան պատիւներուն, մեծարանքին ու այն բացառիկ ուշադրութեան հանդէպ, որ քու կայսերական բարձրութիւնդ հաճած է թափել իմ վրաս:

ԿԱՅՍՐԸ.— Թո՛ղ Գիտեմ, որ Աստծու պահած այս քաղաքը մասնաւոր հրապոյր մը չունի քեզի համար. գիտեմ, որ քու խելքդ լեռներդ է, արաքական սահմաններդ:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Ներող պիտի ըլլա կայսրը. հի՛ն զինուորի մը արմատացած նախասիրութիւն:

ԿԱՅՍՐԸ.— Իսկ ե՛ս կը կարծես իմ հաճոյքիս համար է, որ նստեր եմ այս ոսկեզօծ պատերուն ետին:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Դուն կայսր ես:

ԿԱՅՍՐԸ.— Նախ զինւո՛ր Բայց զինւորը պիտի
ըլլա հոն, ուր պարտականութիւնը կը կանչէ և ո՛չ թէ
հոն, ուր իր նախասիրութիւնները կը քաշեն: Հոս պէտք
ես դուն ինձի:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Բայց...

ԿԱՅՍՐԸ.— Նորէ՞ն բայց: Բայց... դուն մարդը
համբերութենէ կը հանես:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— (Վիրաւորեալ) Բու խոնարհ
ճառար:

ԿԱՅՍՐԸ.— Թո՛ղ յիմարութիւնը: Ես ալ քեզի պէս
ժամ մը առաջ արչաւանքս կ'երազեմ ու Ամանոսի բար-
ձունքը: Թող որ աւարտեմ պատրաստութիւնս: Այնպէս
չէ՞, Վասիլ:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Կայսրը իրաւունք ունի, հրա-
մանատար, պէտք է համբերես ինչ մըն ալ:

6

ՄԵԾ ԼՈԿՈԹԷԴԸ.— (Կողմնակի աջէն) Վա՛յ, կո՛մս,
այս ի՞նչ բաղդ, ի՞նչ երջանկութիւն, ի՞նչ հաղադէպ
պատիւ պալատին մէջ հանգուիլը քեզի եւ, ճշմարիտ,
խելօքը դուն ես, դուրսը եղողներդ: Հոս պալատին մէջ
ո՛չ զիչերն է յայտնի, ո՛չ ցորեկը: Վրէժ քորելու ժամա-
նակ չկա: Ա՛յ, հիմա ալ թէն անշաի կը ցաւեմ, բայց
ստիպւած եմ ընդհատելու մեր այս հմայիչ տեսակցու-
թիւնը: (Կայսեր) Պէտք է ստորագրել, տէր:

ԿԱՅՍՐԸ.— Իսկո՛յն: (Մօտիկնալով Գուրգենին) Մեր
դաշինքն է Սփառաւարտի հետ: Ի՞նչ կ'ըսես: Հ՛ը, լո՛ւռ ես:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— (Կարծես ակամա) Ինչո՞ւ կը
կանչես այդ վտանգաւոր զաղանը Բուլկարիտ:

ԿԱՅՍՐԸ.— Ե՛ս պիտի բացատրեմ քեզի Սյդ անի-
ժած ուռաները առաջին օրէն աչքերնին տնկեր են մեր

յակապ քաղաքին վրա: Չչկէի՞ ուրիշ կողմ իրենց ա-
ործակը:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Մինչև հիմա ծովուն ճամբան
կաէին: հիմա սուրկեցուցիր և ցամաքի ճամբան: Դա-
ուր, Բալքան, Անգրիանուպոլիս, վաղը կ'ըլլան մեր
արիստիներուն տակը:

ԿԱՅՍՐԸ.— (Ծիծաղելով) Ի՞նչ, Վա՛ղը... հ՛ը, հ՛ը,
ը, հ՛ը: (Ծեծելով անոր ուսը) Մի՛ վախար, քեզի պէս
օրաօր ունիմ ու քեզի պէս քաղաքագէտ, թող զան-
կուպ դուրս աչէն):

ՄԵԾ ԼՈԿՈԹԷԴԸ.— Խորին յարգանքներու մշտա-
ն հաւատովքը, կո՛մս: Խախտնելի մարդ էք, ճշմա-
րա՛ւ կայսեր փաշայանքն էք դուք, ժողովուրդի սի-
ւիւն, կանանց պաշտամունքը: Ընդունեցէ՛ք և իմ եր-
պագութիւնս: (Իսկա կայսեր ետեւէն):

7

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Իսկ այս կաշաղակի՞ սուր ինչու
ը պահէք պալատին մէջ, ո՛վ պարողիմոմէն:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— (Ծիծաղը զսպելու ջանքով ու
սոցմարհ) Կայսեր կա՛մքը, հրամանատար: Անիկա անշուշտ
փաէ իր ընտրածը:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Բարի վայելում: Թող պահէ՛:
Բայց ինձի՞. ինձի՛ ինչու կը պահէ:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— (Խոցմարհ) Կայսեր կա՛մքը, հրա-
մանատար: (Ընդգծելով) Զօրքէն ու ժողովուրդէն սիր-
ողը այս պատերուն մէջ չի՛ սիրւիր: (Շեփա վտխելով)
Բայց դուն, սհա՛ կը տեսնես, որ բացատրութիւն մըն ես,
քաղաւոր բացատրութիւն մը:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Այդպէ՛ս:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— (Խորհրդաւոր) Բա՛ջ ու խելօք

միջակ մարդիկ շատ կան գուցէ մեր շուրջը, բայց յանդուգն ու կարող... (զժևար արտասանելով) ո՛չ ամենքը Յաջողութիւն կը ցանկամ քեզի, հրամանատար, կը ցանկամ միշտ յաջողութիւնս:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Գիտե՛մ, Վասիլ Լեկապէն, որ բարեկամներ ունիմ պալատին մէջ:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Յտետութիւն, հրամանատար, կը ներես, որ երթամ տիրոջս ետեէն: (Դուրս):

8

Օհան Գուրգեն կեցած է պահ մը մտածկոտ, անշարժ ու շիտակ: Զգուճ կը բացւի նախի աջ ոսկի դռնակը ու կ'երեւա թեօթանօ: Հագւած է բեթել, քափանցիկ մետաքսէ: մազերուն մարգարայեռ վարսակալ, վրայէն ալ երկար շղարճ մինչեւ ոտքեր: Ծածուկ ու անմպտուն կը մօտենա Գուրգենին, քայլ մը հեռու կանգ կ'առնէ:

ԹԷՕՅԱՆՕ.— (Յանկարճ) Զօրաւոր:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— (Կը ցնցուի, կը դառնա ու աւանդաբար քայլ մը ետ) Թագուհի՛ն:

ԹԷՕՅԱՆՕ.— Ի՛նքը:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Ինչպէ՞ս եկար և ուրկէ՞:

ԹԷՕՅԱՆՕ.— Ինչպէ՞ս կու գա բաղդը և ուրկէ՞:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Բա՞ղդը:

ԹԷՕՅԱՆՕ.— Այսօր ինծի ըսին, որ ես եմ բաղդը՝ Զէ՛իր սպասեր իր գալուն:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— (Ակնբարք մը կը խորհի) Կ'ըստա՞ս:

ԹԷՕՅԱՆՕ.— Այո՞...

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Այո՛, Թագուհի՛: Քու նայածքդ պատմեր էր ինծի այդ երջանիկ հեքիաթը:

ԹԷՕՅԱՆՕ.— Ատո՞ր համար է, որ մնալ չես ուզեմ:

ու կը փախչի սիրտդ հեքիաթներու այս քաղաքէն:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Ա՛խ, լսե՛ր ես մեր խօսածը:

ԹԷՕՅԱՆՕ.— Ես կը լսեմ ամեն խօսւած: Ղզո՛ւշ:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Կը տեսնեմ, Թագուհի՛, կը խօսարհիմ:

ԹԷՕՅԱՆՕ.— Ես կը սիրեմ հպարտներուն խոնարհելը: Ես կը սիրեմ կարիճներուն հնազանդելը: (Կտրուկ) Դուն կը մնաս հո՞ս մեր երջանիկ քաղաքը:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Քանի որ այդպէս կը վճռէ բաղդս:

ԹԷՕՅԱՆՕ.— Հաճո է ինծի քու լիզուդ, հաճո է ինծի քու արիւնթիւնդ, հաճո է ինծի քու առնութիւնդ:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— (Ծուր իջնելով) Ահա՛ ես՝ քու ստորուկը՝ քու ոտքերուդ տակը:

ԹԷՕՅԱՆՕ.— (Կ'երկարէ ձեռքը) Բռնէ՛ ու ելի՛ր:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— (Կը համբուրէ օրօնցիկն ծայրովը կ'ելնէ ոտքի) Հրամայէ՛, Թագուհի՛: Ինչ որ կ'ուզես:

ԹԷՕՅԱՆՕ.— Խոտքով պիտի ըլլա հրամանս:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Իրա՛ւ ես: Քու դալդ արդէն հրաման է:

ԹԷՕՅԱՆՕ.— (Բարեհաճ ժպիտով մը կը բաշխէ ետ-ետ իր դռնակը) Ուրեմն...

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— (Պահ մը միմակ, շիտակ ու հպարտ յանկարճ կը նետի նախի վարագոյրէն դուրս):

9

Քիչ մը ետք աչէն կը մտնէ կայսրը յարգանքով բռնած ալեւոր հոգեւորականի մը բեւեկ, որ իր սուրբն է, կորստաւակ ու դողափոշուն: Կը բերէ, կը նստեցնէ բազկաթոռին, ինքն ալ կը բաշխէ ետ դեպի գահը:

ԻՐ ՍՈՒՐԳԷՆ.— (Նունչը կանոնաւորել շանալով)

Նիկիֆոր կա՛յսր, կանչե՛ր էիք ինձի։

ԿԱՅՍՐԸ.— Բայց հանգստացի՛ր, դեռ հանգստացի՛ր։

ՍՈՒՐԲԸ.— Հանգիստը այս աշխարհի համար չէ։
Շուտով չուտով մօտ է, կուգա և իմ հանգիստը։

ԿԱՅՍՐԸ.— Ներէ՛, որ նեղութիւն կուտամ քու այդ
յոգնած տարիքիդ։ Բայց վարժուե՛ր եմ, կարօտն ունիմ
քու սուրբ տեսքիդ, խմսատուն խօսչիդ։

ՍՈՒՐԲԸ.— Նիկիֆոր կա՛յսր, սուրբն ու խմսատունը
Աստուած է միայն ես մեղաւոր մարդ մըն եմ, ապաւի-
նած իր անսահման ողորմութեանը ու կըրպասեմ հոգի
կանչին։ Դուն խօսէ քեզմէ։

ԿԱՅՍՐԸ.— (Բիշ մը լուռ) Քու չղթունքներդ էին,
որ առաջին անգամ յայտնեցին ինձի Աստծու անհատ
անօրինութիւնը, թէ համեմատ պիտի այսքան բարձրերը։

ՍՈՒՐԲԸ.— Այո՛, Նիկիֆոր կա՛յսր, ինչո՞ւ կը կրկ-
նես եւ կատարեցաւ Աստծու կամքը։

ԿԱՅՍՐԸ.— Ահա՛, եւ ես հիմա կը մտածեմ, քանի որ
այդպէս է Աստծու կամքը, ալ ուրիշ ոչ-ոք չի պիտի քլա
ինձի հաւատարմ։

ՍՈՒՐԲԸ.— Ո՞վ է քեզի հաւատար աշխարհիս երեւ-
սին։ Կա՛յսր ես դուն։

ԿԱՅՍՐԸ.— Ոչ-ոք աշխարհիս երեսին, ոչ-ոք աշ-
խարհի դիմաց։ Բայց առ հերիք չէ։ Ես չեմ կրնար հան-
դուրժեր, որ ուրիշ մը քովս կեցած իր հոգիին մէջէն
յանդգնի չափելու իր բազուկը իմինիս, իր արեւտը ի-
մինիս ու հպարտանա իր սրտին խորքը։ Ո՛չ, չի՛ պիտի
հպարտանա ո՛չ իր խելքովը, ո՛չ շնորհքովը, ո՛չ իր զէն-
քովը, քանի որ այդպէս է Աստծու կամքը։

ՍՈՒՐԲԸ.— Իսկ ո՞վ է ան, որ կը հպարտանա։

ԿԱՅՍՐԸ.— (Բիշ մը լուռ) Կա՛ մէկը, որուն գոռոզ
աչքերը վերէն կը նային աչքերուն խորքը։

ՍՈՒՐԲԸ.— Ո՞վ է այդ մէկը։

ԿԱՅՍՐԸ.— Այդ մէկը... այդ մէկը... (Կը լռէ)։

ՍՈՒՐԲԸ.— Քու ազգականդ է, քու զէնըկերդ, քու
հին ընկերդ։

ԿԱՅՍՐԸ.— Ուրկէ՞ գիտես դուն։

ՍՈՒՐԲԸ.— Ուրիշ ո՞վ կրնա մրցիք քեզի հետ թէ՛
իր խելքովը, թէ՛ շնորհքովը, թէ՛ իր զէնքովը։

ԿԱՅՍՐԸ.— (Մռայլ) Ուրեմն կ'ըզգաս և դուն։

ՍՈՒՐԲԸ.— Բայց անիկա քեզի հետ է եղեր միշտ,
կուեր է քեզի համար, իր կեանքը դրեր է յաջողութեանդ։

ԿԱՅՍՐԸ.— Իր ծառայութիւնը ես վարձատրեր եմ
միշտ։

ՍՈՒՐԲԸ.— Եւ այնքան ջանք է թափեր, որ դառ-
նաս կայսր. իր ձեռքովն ալ ամբողջ բանակիդ առջևը
կապեր է օտքիդ այդ կարմիր կօշիկները։

ԿԱՅՍՐԸ.— Ան որ չկապէր, պիտի կապէր ուրիշ մը։

ՍՈՒՐԲԸ.— Խօսքերդ կը պատմեն, որ հանգիստ չէ
հոգիդ։ Նիկիֆոր կա՛յսր, մի՛ փաթթեր խղճիդ Կայէնը։

ԿԱՅՍՐԸ.— Հապա ինչո՞ւ իր ամբարտաւան հոգին
խոնարհել չուզեր առջևս։

ՍՈՒՐԲԸ.— Ամբողջ աշխարհը մըն է քու առջևդ
խոնարհներ և բիւր բիւրաւորներ են քեզի երկրպագու։

ԿԱՅՍՐԸ.— Ինչի՞ս է պէտք բիւր բիւրաւորներու
երկրպագումը, եթէ այդ մէկը պիտի չքլա անոնց ամբու-
խին մէջ։ Տե՛ս, ես կեցած եմ հոս, գազա՛թը, հասեր եմ հոս
իմ յամառ աշխատանքովս ու սարիներու երկար պայ-
քարով։ Հիմա իմն է այս դաթաթը, իմ իրաւունքս և
միա՛յն իմ։ Միւս ամենքը պէտք է խոնարհին. և այն
զլուխը, որ չիտակ կը մնա իմ դէմս, պէտք է թաւալի։

ՍՈՒՐԲԸ.— Մի՛ սպառնար, ինչ որ ընելու չես հա-
մարձակիր։

ԿԱՅՍՐԸ.— Բայց չէ՞ որ Աստուած իմ ձեռքս է դրեր
սուրը, չէ՞ որ իմ կամքս է օրէնքը։

ՍՈՒՐԲԸ.— Այդպէ՛ս, իսկ ի՞նչ կ'ուզես հիմա ինծմէ՛:

ԿԱՅՍՐԸ.— Օրհնութիւնդ, ինչպէս միշտ:

ՍՈՒՐԲԸ.— Օրհնութիւնս, որ սպաննե՛ս:

ԿԱՅՍՐԸ.— Ի՞նչ ըսել է, Այնքա՛ն-այնքա՛ն արիւն
եմ թափեր ես՝ դուն քու օրհնութիւնդ չե՛ս զլացեր ինծի.
այնքա՛ն-այնքա՛ն արիւն եմ թափեր ինծի համար՝ դուն
քու օրհնութիւնդ չե՛ս զլացեր ինծի:

ՍՈՒՐԲԸ.— Նիկեֆոր կա՛յսր, նախանձը գէշ խոր-
հրդական է և անարժան ընկեր մը՝ կայսր հոգիներու:
Վա՛նսէ՛ ախանջիդ ետեէն:

ԿԱՅՍՐԸ.— Մա՛րդ, դուն ապրեր ես աշխարհքէ քաշ-
ւած, դուն չես ճանչցած կեանքը. դուն չե՛ս հղած այն
բարձունքներուն վրա, որը ինքդ ես գուշակեր ինծի հա-
մար: Երկու հոգիի տեղ չկա՛ այսքան բարձրերը...

ՍՈՒՐԲԸ.— (Կ'ելնէ ոսֆի, ձեռքը կը բարձրացրնէ վեր
ու կ'ըսէ հասիկ-հասիկ դողդոջուն ձայնով) Լսէ՛, Նիկե-
ֆոր կա՛յսր, այն մարդուն ձայնը, որը չէ հղեր երբեք
այդքան բարձրերը: (Լուռ): Նիկեֆոր կա՛յսր, եթէ դուն
ձեռք բարձրացընես քու եղբորդ վրա, որը հասցուց քեզի
այսքան բարձրերը, եթէ դուն ձեռք բարձրացընես ընկե-
րջդ վրան, որ կապեց ոտքիդ այդ կարմիր կօշիկները,
գիտցի՛ր, չե՛ս մնար ինքդ այդ բարձրութեանը, գիտցի՛ր,
չեն մնար ոտքիդ այդ կարմիր կօշիկները:

ԿԱՅՍՐԸ.— (Սեղմելով իր գահին) Հա՛յր-սուրբ...
Հա՛յր-սուրբ...

ՍՈՒՐԲԸ.— (Վար կ'առնէ ձեռքը ու դեպի դուռը):

ԿԱՅՍՐԸ.— (Կը ցատկէ ոսֆի, առանց գահը բողնե-
լու) Կ'երթա՛մ, հա՛յր-սուրբ. արդէն երթա՛լ կ'ուզես:

ՍՈՒՐԲԸ.— Կ'երթա՛մ: Կերթամ, որ աղօթեմ. Կ'եր-
թամ, որ աղօթեմ Նիկեֆոր կայսեր համար, որուն ձեռքն
է դերը Աստուած սուրբ, որուն կամքն է օրէնքը...

Բ ՏԵՍԱՐԱՆ

ԱՐՔԱՆԻ ՊԱՐՏԵՁ. ԾՈՎԵՁԸ

Ծառերով, գալարուկներով ու հարաւի բոյսերով
մեկուսացած հովասուն անկիւն մը. հորքը ժայռեր են,
որ ծովու փոքրիկ խորք մը կը կազմեն: Աւելի հեռուն
բաց ծովն է, որ արեւի կեսօրեան շողերուն տակ կը
ցոլցաւ ակնախիղ:

Դեմ-դեմի երկու ֆարէ հսարան, մանկամե ու
քիկուհեով, որոնցմէ մեկուն վրա հսած է քաղուհին.
բարձեր մեջքին, քեւերուն ու ոսկերուն տակ: Երկու աղ-
ջիկներ կեցած են ետեւը ու արմատենի հովանաւներով
հով կու տան մեջքմեջ. մօտ կեցած է երրորդ մը՝ ձեռքը
ոսկի հայելի: Ուրիշ պալատական սիկիւններ ու օրհորդ-
ներ ցլած են հոս ու հոն, հսած, կայնած, յենած ծա-
ւին. մեկ-երկու հոգի ալ գետինը, քաղուհիի ոսկերուն
մօտիկ:

1

Մեջտեղը կեցած է Կուզ պառաւը, կարճահասակ,
խիստ բուխ դեմով, մազերը ցանցի մեջ, վրային բունդ
կարմիր ժապաւեն մը, ականջներուն երկար օղեր:

Երբ տեսարանը կը բացւի, բոլորը բարձրաձայն կը
խնդան: Թագուհին ընկողմանած է ու կը ժպտի:

ԴՔՍՈՒՀԻՆ.— (Մուր տալով) Ըն՛ը, զրո՞ղ քեզի իսկ
դուն զո՞ղ ես, զո՞ղ, զո՞ղ:

ԿՈՒԶ ՊԱՌԱՍԻԸ.— Հա՛. բայց ինչքան ալ կ'աշխա-

տիմ՝ չեմ հասնիր մարդուդ:

ԴՔՍՈՒՀԻՆ.— Ի՞նչ ըսիր:

ԿՈՒԶԸ.— Ես կը գողնամ երկու մատուղ իր կնկանը ծակ գրպանէն, ան կը գողնա լիքը թուռով կայսեր լինողն զանձարանէն:

ԴՔՍՈՒՀԻՆ.— (Կը նետէի պատաւին վրա, բայց կը զսպէ ինքը ինքը ու կը դառնա բազում ինքն) Բաշխի՛սա, իրաւունք տուր. իրաւունք տուր՝ փետտեմ այդ անաւձթին մագերէ:

ԻՇԽԱՆՈՒՀԻ ԻՐԻՆԱ.— Մագեր պիտի ըլլան, որ փետտեմ:

ԿՈՒԶԸ.— (Մտնանիւ իրինան) Իրաւ կ'ըսէ իշխանունիս: Ես ու ինքը սովորութիւն չունինք մազ պահելու: Կնձն ես երկուքն ալ:

ՄԷԿԸ.— (Իրինային) Կերա՞ր:

ԹԵՕԾԱՆԾ.— Ո՛չ, դքսունի՛, ձեռք բարձրացընել կարելի չէ պառաւիս վրան: Լեզուով խեղդէ՛, եթէ կրնաս տուր եմ բացարձակ ազատութիւն:

ԴՔՍՈՒՀԻՆ.— Ա՛խ, պիտի չըլլար թագունիին արգելքը, որ ես ատոր կողմը տախիցընէի:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԿԻՆ ՄԸ.— Հա՛, քրքրէինք քիչ մը կողքը տեսնէինք ի՞նչ կա մէջը, որ այդպէս գիշեր-ցերեկ չալակը առած կը պտըացընէ:

ԿՈՒԶԸ.— Մի՛ վախնար, պարտիկպանին տղան չէ մէջինը. որովհետեւ ան ցերեկները ծաղիկներուն ծոցը կ'ըլլա, գիշերները՝ քո՛ւ:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԿԻՆԸ.— Աստծու կրակին զատ զուն:

Ընդհանուր ծիծաղ

ԿՈՒԶԸ.— Եւ վերջապէս իմ կողմիկս չատ էք տեսիր: Հետաքրքիրը ձեր կողմին ես, ա՛յ, ասորը, անորը...

ՏԱՐԻՔՈՏ ԿԻՆ ՄԸ.— Ե՛ս ես կողմ չունիմ:

ԿՈՒԶԸ.— Ունի՛ս: Ձեզմէ ամեն մէկը ունի իր կող-

քը, որ գիշեր-ցերեկ չալակը առած կը պտըացընէ: Միայն այսպէս է աշխարհիս բանը՝ կողմիկի կողքը կը տեսնէ անկողքը, անկողքի կողքը կը տեսնէ կողքը, կ'ողմնա բանամ քու կողքը:

ՉԱՅՆԵՐ.— (Խնկալով) Բա՛ց, բա՛ց, տեսնե՛նք:

ԿՈՒԶԸ.— Է՛, չատ բան չէ մէջինը. աղթք ու բամբասանք:

ՏԱՐԻՔՈՏ ԿԻՆԸ.— Տեսա՛ք կերած ապուրը:

ՉԱՅՆԸ.— Յաջո՛րդը... յաջո՛րդը... Իշխանունի Կա՛ղիան:

ԻՇԽԱՆՈՒՀԻ ԿԱԶԻԱ.— (Ներսասարգ աղջիկ մըն է, Բաւելով) Ո՛չ, ո՛չ ինձի, թո՛ղ ինձի, թո՛ղ:

ԿՈՒԶԸ.— Ինչո՞ւ, իմ սիրունի՛կս, քու կողմիկդ մէջինը աղնիւ ապրանք է:

ՉԱՅՆԵՐ.— Ի՞նչ է... ի՞նչ է... ըսէ... ըսէ...

ԿՈՒԶԸ.— (Զինուորական բարեւի կենալով) Արեւելեան բանակներուն քաջարի հրամանատարը...

ՄԷԿԸ.— Օ՛հ... Օհան Գուրգէնը:

ԻՇԽԱՆՈՒՀԻ ԿԱԶԻԱ.— (Շիկնալով) Սո՛ւտ է, սո՛ւտ է: ԴՔՍՈՒՀԻՆ.— (Ընդգծելով) Յաջո՛րդը:

ԿՈՒԶԸ.— (Վարանոս) Ա՛. պատրիկունի Ապամբաս...

ՊԱՏՐԻԿՈՒՀԻ ԱՊԱՄԲԱՍ.— (Խոսիս) Անդի՛ն:

ԿՈՒԶԸ.— (Միւսներուն) Կը վախնամ բանալու:

ԴՔՍՈՒՀԻՆ.— Վա՞յ, Զէ՛ որ խաղ մըն է աս, թա՛գունիին զարձութիւնը. ինչէ՞ն կը վախնաս:

ԿՈՒԶԸ.— Կը վախնամ, որ փոթորիկ բարձրանա. որովհետեւ անոր կողմին մէջինը փուք է, մեծամտութիւն, ուռցք ու քամի. եւ՛՛րս...

Ծիծաղ ու ծիծաղը զսպելու շանք:

ՊԱՏՐԻԿՈՒՀԻ ԱՊԱՄԲԱՍ.— Բայց ինձի կը թւի, որ այդ միմոռի լեզուն չափը անցնիլ սկսաւ:

ԹԵՕԾԱՆԾ.— (Խոսով) Կը լսե՛ս, Անաստասի՛ս, պատ-

բիկուհին կը գտնէ, որ իմ թոյլաւութիւնս չափը անցնիլ է սկսեր:

ԿՈՒՋԸ.— Որ ըսի՝ փոթորիկ պիտի բարձրանա:

ԹԷՕՅԱՆՆՕ.— Հերբ'ք է՝ Անցի'ր ներս: Անցէ'ք և դուք՝ Կոմսուհի Արիւրան կը բաւէ ինծի:

Կոմսուհին, խորամանկ դիմագծերով երկար ու չոր կից մը, նոր է ներս մտած ու լուռ կեցած է մեկդի՝ ձեռները ծալլած կրծքին: Այդպէս ալ անժառօք կը մնա, մինչ միւս բոլորը կ'եղնեն իրենց տեղերէն, խոր գլուխ կու տան ու կը հեռանան ձախի ծառերուն մէջէն: Պատ-
րիկուհին վերջիններէն է, կ'ուզէ հետեւի անոնց: Թագու-
հին կ'արգիլէ ձեռքի քերել շարժումով մը:

2

ԹԷՕՅԱՆՆՕ.— (Ծանր կ'եղնէ տեղէն ու քայլ մը կ'ընէ դեպի պատրիկուհին) Այսպէ՛ս ուրեմն, լեզուի չափը սիրող Պատրիկուհի Ապամբաս, դուն յունական ամենասէրն ըն-
տանիքի մը ազնւական զարմն ես, իսկ ես գրեթէ գինի-
պանի մը աղջիկը:

ՊԱՏՐԻԿՈՒՀԻՆ.— (Սարսափահար ետ-ետ կ'երթա) Ի՞նչ...

ԹԷՕՅԱՆՆՕ.— Մի՛ կեղծեր: Չէ՞ որ այդպէս ես ըսեր:

ՊԱՏՐԻԿՈՒՀԻՆ.— Ե՞տ:

ԹԷՕՅԱՆՆՕ.— Դո՛ւն:

ՊԱՏՐԻԿՈՒՀԻՆ.— Ատիկա քեզի ըսողը իմ կորուստս
կը նիւթէ: Սո՛ւտ է, Բաղիւլի՛սա:

ԹԷՕՅԱՆՆՕ.— Սո՛ւտ է: (Քմծիծաղ) Ինչո՞ւ է սուտ:
Դուն գեղեցիկ ես, չա՛տ ես գեղեցիկ, բայց ես գեղեցիկ եմ
քեզմէ՛ ալ աւելի: Ա՞յս ալ սուտ է:

ՊԱՏՐԻԿՈՒՀԻՆ.— Բայց, Բաղիւլի՛սա...

ԹԷՕՅԱՆՆՕ.— Գնա՛. պէտք չէ՛ ինծի քու արդարա-

ցումդ: Ժխտն նայէ՛, որ քիչ երեւաւ աչքիս:

Պատրիկուհին կը հեռանա այլ այլ ամ:

3

ԿՈՄՍՈՒՀԻ ԱՐԿԻՐԻԱ.— Աստա՛ծ իմ, այդ տեսակ
ալ խօսք: Ո՛չ, թագուհի՛, ան չի՛ համարձակիր: Ո՞վ ըսաւ
քեզի:

ԹԷՕՅԱՆՆՕ.— Ո՛չ ոք:

ԿՈՄՍՈՒՀԻՆ.— Ուրե՛մն:

ԹԷՕՅԱՆՆՕ.— Հապա իր հետաքրքիր աչքի՞րը, շա-
րունակ հոռէտ ու առջեւէս՝ Ոտքերուս դէմը քար չի պի-
տի իյնա, Մեղա՛նիս:

ԿՈՄՍՈՒՀԻՆ.— Քարը իյնա թշնամ ինքրուդ գլխուն:
Ո՞վ կրնա ըլլար քու կամքիդ արգելք: Ամենքը, թա-
գուհի՛, ու ամեն ինչ ստեղծւած է քու վայելքիդ համար,
քու վայելչութեանդ:

ԹԷՕՅԱՆՆՕ.— (Նրազկոտ) Ես պէ՛տք է մնամ գեղեցիկ,
եւ պէ՛տք է մնամ թագուհի:

ԿՈՄՍՈՒՀԻՆ.— Թող արեւդ երկար ըլլա՛. դուն կը
մնաս միշտ ան, ինչ որ ես:

ԹԷՕՅԱՆՆՕ.— Ո՛չ այդպէս: Ես կը ցանկամ նորէ՛ն ու
նորէ՛ն գեղեցիկ, միշտ նո՛ր գեղեցիկ: Ես կը ցանկամ նո-
րէ՛ն ու նորէ՛ն թագուհի, միշտ նո՛ր թագուհի: Պէտք է
լեցընես կեանքիդ բաժակը միշտ նոր ու նոր, որ չցամքի:

ԿՈՄՍՈՒՀԻ.— (ձայնուն) Ուրիշ խօսքով՝ տամ նշա-
նը, որ նաւակը մօտենա:

ԹԷՕՅԱՆՆՕ.— (Յուզւած կը ցատկէ ոտի) Նաւա՞կը:

ԿՈՄՍՈՒՀԻ.— Այո՛, թագուհի՛, հրանդանի հախի:

ԹԷՕՅԱՆՆՕ.— Ինչո՞ւ չէիր ըսեր:

ԿՈՄՍՈՒՀԻ.— Թողի որ ասոնք քաշին: Ե դուն կը
խօսէիր: Կանչե՛մ:

ԹԷՕՅԱՆՆՕ.— Կեցի՛ր: Պէտք է հանգիստ, բոլորովին

հանգիստ: Էրիկ-մարդու սանձը պէտք է ձեռք պահես:

ԿՈՄՍՈՒՀԻՆ. — Անոնց սանձը միշտ է եղիր բուռիդ մէջը, թագուհի: Բացառութիւն չէ և այս մէկը:

ԹէՕՖԱՆՆՕ. — (Կը լռէ պահ մը աչքերը գոց, ետք կը բանա կամաց ու կ'ըսէ հանգիստ) Թող գա:

4

Կայսրուհին նստած է իր տեղը միմակ ու հպարտ, ժայռերուն մէջէն պզտիկ նաւակ մը կը մտնէ խորքը: Օհան Գուրգէն տնագին լայնեզր գլխարկ մը գլխուն կը ցատկէ ցամաք, գլխարկը կը հանէ, կը նետէ նաւակին մէջ ու ինքն ալ կու գա շիտակ դեպի կայսրուհին:

ԹէՕՖԱՆՆՕ. — (Ժպտուն, բայց կտրուկ ու հանգիստ շարժումով մը) Ո՛հ, ո՛հ, կեցիր հոտ: մի մտնեա՛ր:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — (Կը բարձրացնէ գլուխը) Ինչպէ՞ս:

ԹէՕՖԱՆՆՕ. — Հեռուէ՛ն, հեռուէ՛ն:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Ինչո՞ւ:

ԹէՕՖԱՆՆՕ. — Իմ կամքս չէ: Այդպէս կ'ուզեմ ես:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Նոր սահմաններ:

ԹէՕՖԱՆՆՕ. — Դիցո՛ւք:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Բայց ես ասոր եմ միշտ բոլոր սահմանները, թէ՛ հին, թէ՛ նոր: (Կ'երբա դեպի կիներ):

ԹէՕՖԱՆՆՕ. — (Ոտի կ'ելնէ ձեռքի արգիլով շարժու-
մով մը) Ո՛հ, ըսի:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — (Բանելով ձեռքը) Նայէ՛ ինձի:

Վայրկեան մը լուռ ու լուռ կեցած են աչք-աչքի, ձեռք-ձեռքի, կարծես պատշաճ կուելու: Յանկարծ կայս-
րուհին կը փառէ ձեռքը եւ ու քեւերուն բոլոր ուժով կը
գլխարկ անոր վիզը: Կը գրկւին:

ԹէՕՖԱՆՆՕ. — Միայն չերեակայես, թէ կը սիրեմ
քեզի: Ես ոչ-մէկը չեմ սիրած կեանքիս մէջ, ո՛չ-մէկը և

երբեք ալ սիրելու չեմ: Կը հասկընա՞ս, երբեք ո՛չ-մէկը
Աս, ա՛յնպէս, խաղ մըն է: այդպէ՛ս կ'ուզէ հաճոյքս,
քմահաճոյքս:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Լսէ՛, թէօֆանո. ամիսէ մը
անցնի պիտի զօրքը արաքական սահմանը երկու օրէն
կը մեկնեմ ես՝ բանակները շարժման մէջ դնելու:

ԹէՕՖԱՆՆՕ. — (Ծաղրով) Ա՛յ, վերջապէս. կ'ազատիս
բանակէդ, ոսկի վանդակէդ (Լուրջ) Ո՛հ, չե՛ս ազատիր:
Ամբողջ ամառը քեզի, կռիւներուդ, արարներուդ, ինչի
որ կ'ուզես: Բայց աշունը գալուն պէս դարձող զօրքին
հետ պէտք է ըլլաս հո՛ս: Լսեցի՞ր: Զմեռն ու գարունը
դուն իմա ես:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Ո՛հ, թագուհի, ես վճռած եմ
այլևս ոտք չդնեմ այս քաղաքը... Իրրե մուրացիկ:

ԹէՕՖԱՆՆՕ. — Մուրացի՞կ:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Ամեն գալուս նոյն յաղթական
աստիակ ընդունելութիւնը Ոսկի դռներէն մինչև Կրկնը:
Վրայէն ալ արքունի գանձէն նւէր մը խոշոր ոլորմու-
թիւն չէ, հազար ի՞նչ է, որ մուրացիկանի մը առջևը կար-
ծես կը նետեն: Եւ վերջապէս դուն, ի՞նչ է այս քու
սէրդ, թէօֆանո: Դուն ինքզինքդ կու տաս ինձի, ինչ-
պէս ողորմութիւն մը, որ կը հաճին մուրացիկանին:

ԹէՕՖԱՆՆՕ. — (Խորիս) Զօրավար...

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Ա՛յ, «զօրավար» կը նետես ե-
րեսիս, որովհետեւ զօրավար ըսածդ սուր մըն է միայն
ուրիշի ձեռքին: Իսկ ես այլ ևս չեմ ուզեր ըլլամ սուր մը
ուրիշի ձեռքին: Կ'ուզեմ ըլլամ իմ սուրս իմ ձեռքիս:

ԹէՕՖԱՆՆՕ. — Կ'ըմբռնե՞ս դուն ինչ որ լեզուդ կը
խօսի:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Կ'ուզե՞ս թարգմանեմ: Այս քա-
ղաքը ազատ ոտք դնել ուզողը իր բանակներովը պիտի
գա:

ԹէՕՅԱՆՆՈՒ.— (Կեցած է լուռ ու խոժոռ):

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Լսեցի՞ր:

ԹէՕՅԱՆՆՈՒ.— Յանդուգն է խօսքդ. կը վայլէ՛ դէմքիդ:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Իսկ քու կա՞մքդ:

ԹէՕՅԱՆՆՈՒ.— Խօսքդ լսեցի. չտեսա՛ գործդ:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Լա՛ւ. ուրիմն կրնանք բաժնուիլ:
(Ձեռքը կ'երկաւէ հրաժեշտ):

ԹէՕՅԱՆՆՈՒ.— (Առանց ձեռքը տալու եւ երգիծանքով)
Երբ դալու ըլլաս քու բանականութիւնդ, այն ատեն վճիռ-
ները կու տաս դուն. հիմա դեռ քիչիկ մը կանուխ է
կարծեմ. դեռ ի՞նչ է հրամանդ:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Հրամայէ՛:

ԹէՕՅԱՆՆՈՒ.— Այսպէս, պարտէզի մը չորս ճամբուն
վրա չենք կրնար բաժնուիլ իրարմէ. վաղը կու գաս ին-
ծի, հրաժեշտի. կու գաս նո՛յն ժամուն, նո՛յն ճամբով, որ
գիտես. միայն խնդրեմ ո՛չ այդ լուրջ դէմքդ, ո՛չ ալ այդ
ճգնաւորի տրամադրութիւնդ:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— (Աւելի) Ո՛չ Թէօֆանոս. վաղը
գիշեր լըջութիւնն ու ճգնութիւնը, ինչպէս եւ բոլոր քրիս-
տոնէութիւնս կը հաննամ, կը թողնեմ տունը ու կը մտնեմ
նաւակս քու այն գողարիկ ամառանոցդ գալու, ինչպէս
հին հեթանոս յոյնը, երբ կը նստէր իր նաւը Աֆրոատէի
կղզին սիրու տաճարը երթալու. ինչպէս հին հեթանոս
յոյնը կու գամ վաղը գիշեր, վերջին անգամ մը քու երկ-
նային գեղեցկութիւնդ փառաբանելու ու պաշտելու քու
աստուածային մերկութիւնդ:

ԹէՕՅԱՆՆՈՒ.— (Ձեռքովը կը գոցէ բերանը) Լռէ՛:

Հրամանատարը կը համբուրէ կնոջ գոյգ ձեռքերը, կը
ցատկէ նստակը, կը դնէ գլխարկը ու քիավաւելով կ'ել-
նէ խորհէն դուռս: Թագուհին կեցած է վայելիքի ժպիտ
երեսին ու կը հետեւի հետաքննող նստակին: Կ'լսու թերեւ

շարժումով մը վերջին անգամ բարեւելէն ետքը, վեհ ու
յաղթական կը շարժուի առաջ դեպի ձախի ելքը:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— (Նոյն միջոցին կը մտնէ աջէն,
երկու քայլ կու գայ դեպի քագուհին եւ լուռ ու խորը
կը խոնարհի):

ԹէՕՅԱՆՆՈՒ.— (Նախ կանգ կ'առնէ այլալի, բայց
խսկոյն կը զապէ ինքզինքը ու կ'ըսէ խնդալ շինծու-
անհոգ ծիծաղով մը) Մեծ պարողիմումէնը ելեր է պտոյ-
տի. կարօտեր է ծովու հեքին, ծովուն բացին, անց ու
դարձին... Հա՛, հա՛, հա՛, հա՛:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Չգիտէի, որ այս կողմն է թա-
գուհին: Կը թափառէի աննպատակ:

ԹէՕՅԱՆՆՈՒ.— Ո՞վ կը կասկածի: Ու կը փնտռէր
հեռք մը միայն. է՛, գո՞հ ես հիմա. գոնէ ճանչցա՞ր. ըսէ՛
նայիմ՝ ի՞նչ տեսար:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Ես ոչինչ չտեսա՛, կայսրուհի՛,

ԹէՕՅԱՆՆՈՒ.— Դարձի՛ր. դարձի՛ր կրօնականութեւ վրա
ու վաղէ՛ ինկի՛ր տիրոջ ոտքերը, ինչպէս որ կը վայելէ
հաւատարիմ շանը: Վաղէ՛, ան կը վարձատրէ քեզի, կու
տա ոսկի, կու տա պաշտօն: Գնա՛, չո՛ւտ, ինկի՛ր ոտքը
ու պատմէ՛ ինչ որ տեսար:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Ես ոչինչ չտեսա, կայսրուհի՛:

ԹէՕՅԱՆՆՈՒ.— Հա՛. պահել կ'ուզես ձեռքդ այդ նոր
ու սուր զէնքը, որ խաղցընես աչքերուդ դէմը արեւուն
տակ ու շինես ինծի ալ գործիք մը քեզի: Բայց չե՞ս
վախնար, որ յանկարծ խլիմ ձեռքէդ նոր զէնքդ ու նոյն
զէնքով թափել տամ աչքերուդ լոյսը, որով դուն տեսար:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Ես ոչինչ չտեսա, կայսրուհի՛:

ԹէՕՅԱՆՆՈՒ.— (Ատուկ) Այո՛, դուն ոչինչ չտեսար:

իրաւ է: Դադարներ մը չէ, վա՛սիլ լեկապէն, ո՛չ քեզի և ո՛չ ինծի, որ մենք միշտ կեցած ենք եղեր իրար դէմ ահա՛ այսպէս, իբրև երկու թշնամի:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Ինչպէ՞ս կը համարձակի քու տոքիդ փոշին:

ԹԷՕՅԱՆՈ.— Դուն չես կրնար ներեր ինծի, որ ես կ'իմ եմ ու կը տիրեմ: Ես չեմ կրնար ներեր քեզի, որ քեզի դէմ անգոր եմ:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— (Խոնարհ) Կայսրուհի...

ԹԷՕՅԱՆՈ.— Այս պալատը հարս եկած օրէս ենթարկեր եմ ինծի ամենքը, վարեր եմ ամենքը, ինչպէս ռզեր եմ, անգոր եմ եղած միայն քու հանգէս:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Ինչպէ՞ս, կայսրուհի ինծի պէս չնչին խորհրդական մը, հասարակ պալատական մը...

ԹԷՕՅԱՆՈ.— Դուն հասարակ պալատական մը չես: Դուն միա՛կ պալատականն ես այս պալատին մէջ: Դուն պալատը ինքն ես: քու ռաբրուդ են յենած այս պատերը:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Շատ մեծ պատիւ կ'ընէ ինծի կայսրուհի իր շռայլ կարծիքովը:

ԹԷՕՅԱՆՈ.— Ի՞նչ կարիք ծեծծեքումի: չէ՞ որ մենք իրար հասկըցեր ենք միշտ, միեւնոյն է, խօսինք թէ լոնքը: Վասիլ լեկապէն, մենք ենք այս պալատի հոգին, ես ու դո՛ւն, միշտ բաժնւած ու միշտ կապւած իրարու, միշտ թշնամի ու միշտ յենած իրարու: Կապւած ենք, որովհետեւ կ'ատենք իրար, կ'ատենք որովհետեւ պէտք է հաշի առնենք իրար: Ես գիտեմ, որ դուն հիմա չես յայտնելու ոչ-ոքին ինչ որ տեսար իջուէ՛, ո՞րն է այն փրկանքը, որ դուն կը պահանջես ինձմէ:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Բա՛ւ, կայսրուհի: Ի՞նչ փրկանք:

ԹԷՕՅԱՆՈ.— Խօսէ՛, ի՞նչ է քու պահանջդ:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Խնդրե՛ք: Ըլլալ քու խոնարհ ծառագ, ըլլալ արժանի վստահութեանդ, ըղձիդ, ծրագրիդ:

ԹԷՕՅԱՆՈ.— (Ժպտուն) Տեղեա՛կ ըլլալ կ'ուզես: Կ'ուզես իմանա՛ս ինչ որ կը դառնա, ինչ որ ես կ'ուզեմ:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Եթէ իմ կայսրուհի արժանի համարէ ինծի այդ գերագոյն բաղդին:

ԹԷՕՅԱՆՈ.— Իսկ ո՞ւրիշ:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Ողջութեանդ, կայսրուհի:

ԹԷՕՅԱՆՈ.— (Հպարտ) Աղէ՛կ: Կ'ըլլա՛ ուզածդ: Ես կարծակիի չես գար: Կ'երգնում քեզի... գեղեցկութեանս վրա: (Դուրս):

6

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— (Քիչ մը ասեմ կը մնա իր խոնարհ դիրքովը, վերջը կամաց-կամաց կը բարձրանա, կը շփուի, կը նայի անոր ետեւէն նիւայումի ու շարութեան խառն արձայայտութեամբ ու կը խօսի հետզհետեւ անող դառնութեամբ) Թող գա՛, թող գա՛ աս ալ, թող գա՛ աս մէ՛կն ալ: Եւ ամեն եկող թող գա՛ ու անցնի քու վրայէդ: Ես կ'ուզեմ, որ բոլորը, բոլորը գան ու անցնին քու վրայէդ: Եւ բոլոր անոնք որ եկեր ու անցեր են քու վրայէդ, կոխեմ ես ոտքերուս տակը ու քաշեմ անցնիմ իրենց վրայէն: Մի՛նչե որ... մի՛նչե որ օր մըն ալ նետեմ քեզի քայլերուս տակը, կոխեմ ու անցնիմ և քու վրայէդ, քու այդ գոռոզութեանդ, քու այդ գեղեցկութեանդ վրայէն: քո՛ւ... քո՛ւ... է՛դ:

Երկրորդ Արար

Ա. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՀԱՇՏԵՆՔԻ ԱԿԼԲԵՐԴԸ ՏԻԳՐԻՍԻ ԱԿՈՒՆՔՆԵՐՈՒՆ ՄՕՏԻԿ
ՅԱԾ ԱՌԱՍԱՂՈՎ ՍԵՆԵԱԿ ՄԸ

Միակ մուսքը հակսեմ է, որ բաց է միտս ու կը
հանէ պայծառ լուսաւորւած սրահը:

1

Արխոնդ Դուկաս՝ խոժոռ արսայայտութեամբ, հա-
ղաս ու արիքոս մարդ մը: Արխոնդ Թոռնիկ՝ հետմըկած,
բայց քաւմ ու կենսուրախ:

ԱՐԽՈՆԴ ԹՈՌՆԻԿ.— Տե՛ղն է, թող այդ ֆոկասը
հոգիդ ալ հանէ. քեզի պէս կծծիին այդպէս ալ պէտք է:

ԱՐԽՈՆԴ ԴՈՒԿԱՍ.— Չի՛ մարտիր:

ԱՐԽՈՆԴ ԹՈՌՆԻԿ.— (Դուռը ցոյց տալով) Իսկ այս
մէ՞կը: Տեսա՞ր դուն կայսր ըլլալու մարդը:

ԱՐԽՈՆԴ ԴՈՒԿԱՍ.— Հա՛. ախորժակը տեղն է:

ԱՐԽՈՆԴ ԹՈՌՆԻԿ.— (Խեբ) Չի հաւանեցա՞ր:

ԱՐԽՈՆԴ ԴՈՒԿԱՍ.— (Մասնետուն վրա համբելով)
Ֆոկասնե՛րը, Գուրգէննե՛րը, Սկլերոսնե՛րը. ահա՛ այս ե-
րեք տունը չէ՞. բռներ են Անատոլիի լաւագոյն թեմերը:

լաւագոյն հոգերը, ամեն պաշտօն ամեն դիրք. այս ա-
հագին բանակն ալ դրեր են մէջտեղը, հեծեր են վրան,
դէ՛ ինա՛րկէ, որ կ'ուզեն կայսր դառնան: Ֆոկասը հասու-
իր մուրազին, հիմա հերթը Գուրգէնինն է. վաղն ալ
անշուշտ կու գան Սկլերոսները:

ԱՐԽՈՆԴ ԹՈՌՆԻԿ.— Իսկ միւս օրն ալ... Դուկաս-
նե՛րը: Չէ՞ որ դուք ալ մեծ տուն էք, ընդարձակ հոգեր,
ինչքան ալ որ ֆոկասը չորս ծայրերէն կը խուզէ: Հըմ...
ճաղատ զլիսուդ մէջ գուցէ դուն ալ երազ կը տեսնես,
հէ՞... Բիւզանդական զահին վրա, սա՛նկ, ոտքերդ փա-
ռաւոր երկնցուցած:

ԱՐԽՈՆԴ ԴՈՒԿԱՍ.— Մի խնդար, լաւ չէ, լաւ չէ:

ԱՐԽՈՆԴ ԹՈՌՆԻԿ.— (Ծաղրական) Ի՞նչը, ա՛յ քաւ-
թաւ:

ԱՐԽՈՆԴ ԴՈՒԿԱՍ.— Հոն ախորդ կայսերական տուն
կա, օրինաւոր ժառանգներ կան: Սուրբ բան է ժառան-
գական իրաւունքը:

ԱՐԽՈՆԴ ԹՈՌՆԻԿ.— Ա՛, սո՛ւրբ, ինա՛րկէ... ախու-
նե՛րէն դուրս եկած:

ԱՐԽՈՆԴ ԴՈՒԿԱՍ.— (Ապուշ շեշտով) Հը՛:

ԱՐԽՈՆԴ ԹՈՌՆԻԿ.— (Գրգուռով) Այդ քու սուրբ
կայսերական տան հիմնադիրը ասկէ ուղիղ հարիւր տարի
առաջ պալատի ախոռներուն վերակացուն էր ու ինծի
պէս ալ պարզ ու անսուրբ հայ մը. բայց խելքը տեղը,
ճարպիկ, ասիկա արդէն ուրիշ բան է: Հիմա իր լակոտ-
ները դարձեր են մէջմէկ «ծիրանեծի՛ն», «ժառանգակա՛ն»,
«սո՛ւրբ»: (Հրելով) Հը, դո՛ւն, իշո՛ւ սուրբ:

ԱՐԽՈՆԴ ԴՈՒԿԱՍ.— Եղբա՛յր, խօսէ՛ ատանց հայ-
հոյիլու:

ԱՐԽՈՆԴ ԹՈՌՆԻԿ.— Կարելի՞ է քեզի հետ ատանց
հայհոյիլու: Եւ վերջապէս հաբցնող ըլլա՛ քու ինչո՞ւդ է
պէտք այդ բոլոր սուրբ ու նուրբ օրէնագիտութիւնը:

Հողերդ ետ ստանալ կ'ուզե՞ս, թէ ոչ: Եւ զէ՛շ կ'ըլլա, որ տղադ նորէն օտք դնէ պալատը:

ԱՐԽՈՆԴ ԴՈՒԿԱՍ. — (հնդալով) Ինչո՞ւ պիտի գէշ ըլլա: շատ ալ աղէկ կ'ըլլա:

ԱՐԽՈՆԴ ԹՈՌՆԻԿ. — Քանի որ դեռ այդչափ խելք ունիս խելապատակիդ մէջ, դէ՛, զո՞ց պահէ բերանդ ու (նետա մտնողները մատնանիւ ընելով) բա՛ց պահէ աչքերդ:

2

Արահեմ կ'երան չորս հոգի, որ խօսելով առաջ կու գան: Իշխան Անդոկ՝ Հաւսեմի գաւառի տէր՝ բարի ու վիթխարի մարդ մը: Կոմս Սկլերոս՝ հասուն տարիքի, խելացի գեղեցիկ: Գնդապետ Վանհամ՝ սուր ու երիտաւար: Չորրորդը՝ Օհան Գուրգեն:

ԿՈՄՍ ՍԿԼԵՐՈՍ. — ...Ճամբա չիտար ոչ-ոքի, ամեն տեղ ինքը... ո՞ր մէկը ըսեմ: Դժգոհ են ամենքը:

ՕՀԱՆ ԳՈՒԴԳԵՆ. — Ամենքը, Ո՞վ է այդ ամենքը:

ԿՈՄՍ ՍԿԼԵՐՈՍ. — Միթէ չե՞ս զգար բանակին մէջի խաւ տրտունջը:

ՕՀԱՆ ԳՈՒԴԳԵՆ. — Սարուկներու տրտունջը, գիտե՛մ: Բաւական է իր զորին բարձունքէն պոռա անդամ մը, որ բոլորն ալ մտնեն իրենց ծակերը:

ԻՇԽԱՆ ԱՆԴՈԿ. — Իրաւ է հրամանատարը: Այդպէս է: ԳՆԴԱՊԵՏ ՎԱՀՐԱՄ. — Ա՛, ո՛չ ամենքը, իշխան Անդոկ, ո՛չ ամենքը:

ԻՇԽԱՆ ԱՆԴՈԿ. — Այդպէս որ չըլլար, հիմա պատկերը ուրիշ կ'ըլլար:

ԱՐԽՈՆԴ ԹՈՌՆԻԿ. — Ամեն բանակ կ'արժէ իր կայսրը:

ՕՀԱՆ ԳՈՒԴԳԵՆ. — Եւ ամեն կայսր կ'արժէ իր բանակը:

ԱՐԽՈՆԴ ԴՈՒԿԱՍ. — Հրամանատար, իզուր կը մեղադրես: Կամաց-կամաց: Դուռն ալ ձիդ շատ շուտ թամբող մարդ է:

ՕՀԱՆ ԳՈՒԴԳԵՆ. — Իսկ ժամանակը, կը կարծես, որ սգօտէ քեզի ու քու ձիուդ: Պէտք է օրսալ պատեմ ժամը: Չե՞ս տեսներ, ինչպէ՛ս խարխլած, ինչպէ՛ս քայքայւած են ներքուստ մեր շուրջի արաբ իշխանութիւնները և ինչպէ՛ս թեթափ է Մամեմի ոգևորութիւնը: Պէտք է խորտակել արաբ, հուժկու զարկով մը այդ փտտած շէնքերը և քնել մահմանականութիւնը դէպի իր անապատը, ուրկէ ան դուրս է եկեր:

ԱՐԽՈՆԴ ԴՈՒԿԱՍ. — Հա՛, եթէ կարողանայինք...

ՕՀԱՆ ԳՈՒԴԳԵՆ. — Եւ միայն ա՛տ: Հապա բուլկարները, ռուսները և բոլոր միւս բարբարոսները, ատոնց բոլորի մազէն պէտք է բռնել ու քաղաքակրթութեան տակ պէտք է քաշել: Պէտք է վերցրնել մէջտեղէն միւս մանր-մունր անկախութիւնները մեր պետութեան սահմաններուն վրայէն ու սահմաններուն հտեէն: Եւ այդ բոլորի աւերակներուն վրա կառուցանել նո՛ր շէնք մը, նոր ու ամուր միաձուլ պետութիւն մը Կովկասի ձիւնեբէն միջին հարաւի ծովը, պարսիկ ու արաբիկ անապատներէն միջին սկիւթ տափերը:

ԳՆԴԱՊԵՏ ՎԱՀՐԱՄ. — (Յափառեալ) Տա՛ր մեզի, հրամանատար, տա՛ր մեզի: Մենք քեզի հետ ենք, քու հտեէդ. բոլոր գնդերդ քու սուերիդ պէս քու հտեէդ տա՛ր մեզի:

ՕՀԱՆ ԳՈՒԴԳԵՆ. — Պետութիւն մը, որուն կեդրոնը, սիրտն ու զուգը ըլլա մեր ա՛յս երկիրը, մեր այս սիրուն ու հարուստ Անատոլիոյ Պետութիւն մը, որուն ստեղծողը ըլլանք մենք, բարձրացնողը ըլլանք մենք. միւր պետութիւնը մե՛ծ և նոր անատոլիկ պետութիւն մը. նո՛ր Անատոլի մը:

ԳՆԴԱՊԵՏ ՎԱՀՐԱՄ.— Նո՛ր, նո՛ր Անատոլի մը:

ԱՐԽՈՆԴ ԹՈՌՆԻԿ.— (Գուրգենին, կասկեկով) Իսկ
կա՞յրը. հարցուցե՞ր ես իր կարծիքը:

ԳՆԴԱՊԵՏ ՎԱՀՐԱՄ.— Կա՞յրը: Թող ջարդենք իր
հաւատարիմ զնդերուն քիթը. անկէ ետքը կը հարցընենք
իր կարծիքը:

ԱՐԽՈՆԴ ԹՈՌՆԻԿ.— (Խնդալով) Ա՛յ չուն. քու պոչը
ալ կոխեր է, հա՞, այդ կապաղովկացի արջը:

ԿՈՍՍ ՍԿԼԵՐՈՍ.— Լսէ՛, Գուրգէ՛ն. այս պետութեան
բաղդը արդէն միշտ է եղեր մեր ձեռքը. ինչի՞ կը նմա-
նէր Բիւզանդիան առանց Անատոլիի. ի՞նչ հող, ի՞նչ ուժ,
ի՞նչ բանակ. Մենք ենք տէրը, մե՛րը պիտի ըլլա իշխա-
նութիւնը. դուն ալ մեր կայսրը:

ԳՆԴԱՊԵՏ ՎԱՀՐԱՄ.— (Հրեւանքով) Ա՛խ, երբ պի-
տի բարձրացընենք քեզի վահանի վրա, ամբողջ բանակին
դիմացը. Կեցցէ՛ մեր կայսրը:

ԱՐԽՈՆԴ ԹՈՌՆԻԿ.— Կամայ, ա՛յ տղա. Այդ տեսակ
բաները կ'ընեն, չի՛ն պոռար:

ԱՐԽՈՆԴ ԳՈՒԿԱՍ.— Ա՛յ, այդ մէկը իրաւ է. լռե-
լո՛վ, լռելով:

ԻՇԽԱՆ ԱՆԴՈԿ.— Մեր բանակները արդէն քու
ձեռքդ են. Անունիդ հմայքը մեծ է և միւս զնդերուն
մէջ. պէտք է միայն քիչ մը աւելի շահագործել առա-
ջիկա արշաւանքը. Մնացածը քու գիտնալիք բանդ է.
Հրամանը կուտաս, երբ որ յարմար կը դառնայ:

ՕՀԱՆ ԳՈՒԴԳԵՆ.— (Կարծես հեզան) Շնորհակա՛լ
եմ. լսեցի:

ԳՆԴԱՊԵՏ ՎԱՀՐԱՄ.— Բայց դուն կարծես վստահ
չես և մեղի՛. Կ'ուզե՞ս երգում ուտենք քու մերկ սուրիդ
վրան:

ՕՀԱՆ ԳՈՒԴԳԵՆ.— Երդուն ի՞նչ բան է, տղա՛.
Մարդիկը իրար կապողը յափշտակութիւնն է, եթէ մար-

դիկ սիրտ ունին:

ԱՐԽՈՆԴ ԹՈՌՆԻԿ.— Այդպէ՛ս է, հրամանատար՝
ՕՀԱՆ ԳՈՒԴԳԵՆ.— Մարդիկը իրար կապողը հաշիւն

է, եթէ մարդիկ խելք ունին:

ԱՐԽՈՆԴ ԳՈՒԿԱՍ.— Այդպէ՛ս է, հրամանատար՝
ՕՀԱՆ ԳՈՒԴԳԵՆ.— Ես գիտեմ, որ դուք կուգա՛ք

ինծի հետ, եթէ կա մէջս այն բոցը որ կը վառէ, եթէ կա
մէջս այն ուժը, որ կը վարէ: Ես գիտեմ, որ մենք կապ-
ւած ենք իրարու: Ելէ՛ք և ամեն մարդ իր դունդը

ԿՈՍՍ ՍԿԼԵՐՈՍ.— Ուրեմն կը հանդըպինք Հալէպի
տակ:

ՕՀԱՆ ԳՈՒԴԳԵՆ.— Աստուծո՛վ:

ԻՇԽԱՆ ԱՆԴՈԿ.— (Սկլերոսին) Ես հրամանատարի
հետ եփրատէն, դուն Տաւրոսէն, կայսրը Ամասոսէն:

ԱՐԽՈՆԴ ԹՈՌՆԻԿ.— (Գուրգենին) Իսկ հոս դեռ կը
մնա՞ս:

ՕՀԱՆ ԳՈՒԴԳԵՆ.— Խօսելիք ունիմ իշխանին հետ:

ԻՇԽԱՆ ԱՆԴՈԿ.— Հրամանատարը այսօր իմ հիւրս է:

3

Կը մնա Օհան Գուրգեն, որ կ'երթնէ կիսեկիս
մեջ մտածկոս: Շուտով կը վերադառնա եւ ասն սեր:

ԻՇԽԱՆ ԱՆԴՈԿ.— Գիտե՞ս, Գուրգէ՛ն, քու գծածը
սքանչելի ծրագիր է:

ՕՀԱՆ ԳՈՒԴԳԵՆ.— Իմ նոր Անատոլիո՞ւ. Հաւնեցա՞ր:

ԻՇԽԱՆ ԱՆԴՈԿ.— Գլուխ բեր, գլուխ բեր, Գուր-
գէ՛ն, ստեղծէ՛ այդ մեծ ու հզօր պետութիւնը, այդ նոր
Հոմը ու դուն կը դառնաս անմահ:

ՕՀԱՆ ԳՈՒԴԳԵՆ.— Անմահ:

ԻՇԽԱՆ ԱՆԴՈԿ.— Այո՛. դարեր ու դարեր, որքան
ատեն որ այս աշխարհքը կա, որքան ատեն որ պատ-

մութիւնը կա:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Իրա՞ւ, Անդո՛կ, քեզի աղպէս
կը հետաքրքրե՞ն այդ դարերը, այդ պատմութիւնը, այդ
հեռաւոր աշխարհքը:

ԻՇԽԱՆ ԱՆԴՈԿ. — Քեզի ա՞յ:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Ինծի համար վաղը չկա՛, վաղը
իմա չէ՛:

ԻՇԽԱՆ ԱՆԴՈԿ. — Այո՛, նեղ մտքով Բայց դա՛րը,
փառքը, գործը, ատիկա կա ու կը մնա:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Ո՞վ ըսաւ քեզի՛. ամեն փառք
ու ամեն գործ ստեղծւած է միայն օրւան մը համար: Եւ
վերջապէս ինծի՞ ինչ՝ մնացեր թէ ոչ:

ԻՇԽԱՆ ԱՆԴՈԿ. — Բայց... այն ատեն ալ ո՞ւր կը
ձգտիս. ինչո՞ւ այդ նոր պատմութիւնը, որ ստեղծել կ'ու-
զես, որուն վրա ամբողջ բաղդդ ու ամբողջ կեանքդ
կրնաս վստահել:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Գուցէ և ձի՛չդ ասոր համար:
Գրաւիչ են միայն ա՛յն խաղերը, որուն վրա մարդ իր
կեանքն ու մահը կը դնէ:

ԻՇԽԱՆ ԱՆԴՈԿ. — Ուրեմն միայն խաղի՞ համար:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Հապա ի՞նչ կ'ուզէիր. Ըսէ՛,
խնդրեմ, ի՞նչ հրապոյր, ի՞նչ իմաստ կը մնա կեանքին
մէջ, եթէ հանես մէջտեղէն այդ խաղը, եթէ հանես կեանքին
մէջէն կեանքին, բաղդին ու աշխարհին հետ խա-
ղալը. Ըսէ՛, տեսնեմ, ապրած-տեսած մարդ ես դուն, ի՞նչ
կը մնա տակը:

ԴԱՆԵՐՈՒՆ մեջ կ'երեւա Իշխան Անդոկի աղջիկը՝
Հաննա, քանի շուրջ, նուրբ կազմով, յսակ դիմազնե-
րով, մեծ ու խոտոտ աչքեր, առաջ հուստ մը քիկունքին:

Հապած է քեւաւոր ստղա, որուն ծալքեր կը ծածկեն
ոսկեր:

Հրամանատար կը կտրէ խօսքը, կ'ելնէ ոտի ու կը
մնա անշարժ, մինչ աղջիկը աչքեր անբարբ անոր դեմ-
քին յառած հանգիստ կը մօտենա ու կը կենա դեմը:

ՀԱՆՆԱ. — (Չախ ձեռքը կրծքին, աչք վեր բարձրա-
ցնելով) Գալդ բարի՛, զօրավա՛ր:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — (Բարեւի նոյն դիրքով) Բարին
արեւդ, օրի՞ճդ: (Վալրկեան մը լուռ ու յամառ կը նա-
լին իրար) Ինչքա՛ն փոխեր ես այս մէկ տարւան մէջ՝
կա՛ղմդ, գէ՛մքդ, արտայայտութիւնդ:

ԻՇԽԱՆ ԱՆԴՈԿ. — Մեծցե՞ր է, չէ՞: Ահա՛, հրամա-
նատար, ինչ որ կը մնա կեանքին տակը, երբ բոլոր փո-
թորիկները կ'անցնին. ինչի՞ նման պիտի ըլլար իմ ծե-
րութիւնս, եթէ ուրախութեան այս շողը տւած չըլլար
ինծի Աստուած, իր մօրը թողած այս միակ արեւ յիշա-
տակը, երիտասարդութեանս այս վառ ու ոսկի յուշիկը:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Կը տեսնեմ:

ԻՇԽԱՆ ԱՆԴՈԿ. — Հա՛, քեզի պիտի զգուշացնեմ՝
աղջիկս նշանաւոր ստրատեկ է. ամբողջ ձմեռը իմ ու
քու կռիւներէդ է պատմել տւեր ինծի. իմ հոգիս
հանեց, հիմա կարգը քու կինդ: (Աղջկանը) Ահա հրամա-
նատարս կը յանձնեմ քեզի, հարցո՛ւր ինչքան կ'ուզես
(Գուրգենին) Չեմ ուշանար, հրամանատար: (Գուրգէնին)

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Ա՛, կրնա՞ս և ուշանար, երբ հոս
այսպէս ընկեր տւիր ինծի:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Ըսէ՛. կ'ուզէի լսեմ՝ առաջին
խօսքդ:

ՀԱՆՆԱ. — Ուրախ եմ, որ նորէն եկար:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Ուրախ եմ և ես, որ նորէն կը

տեսնեմ քեզի, քու այդ խրոխտ ու ազնիւ կերպարանքդ, իմ այս հայրենի լեռներուս նման, քու բիւրեղ ու անբիծ հոգիդ, մեր այս սարերու ձիւներուն նման:

ՀԱՆՆԱ. — Ոչ, զօրավար, մի հեգներ ինծի: Դուն պէ՛տք է, որ ծաղրես ինծի:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Ծաղրե՛մ:

ՀԱՆՆԱ. — Ես գիտեմ: Դուն ապրած ես լայն ու թափով: տեսած, վայլած ու ախրած ես կիանքը: քու ոտ-քերուդ տակն են ամենէն գեղեցիկները, ամենէն բարձր դիրք ունեցողները: քեզի կ'երազեն ամենէն շքեղ, ամենէն հմայիչ հողիները:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Ձգէ՛. մի՛ յիշեցընէր ինծի վարի աշխարհը, հո՛ն, այն ցածի կիանքը: Ես հիմա իմ ձիւնոտ լեռներուս գիրկն եմ, իմ պատանեկուցեանս թարմ ու մաքուր ոլորտին մէջ, ուր ես հիւսեր եմ երբեմն ա-մենէն միամիտ, ամենէն ազատ ու ամենէն աւելի վեր խոյսացող իմ երազներս:

ՀԱՆՆԱ. — (Ջերմ) Հո՛ն... այս լեռներուն վրա...

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Այո՛, իմ այս անբիծ, վե՛հ լեռներուս, որոնց թախիծը այնքան աւելի յամառ կ'ընկե-րանա միշտ ինծի, որքան աւելի ցա՛ծ իջնեմ, որքան աւելի հեռո՛ւն: Եւ գիտե՛ս, մեր անցած տարւան հանդի-պումէն իվեր, երբ մեղմ կարօտ մը կը քաշէ ինծի դէպի մեր սարերուն ձերմակ բարձունքները, այդ կարօտը քու ազնիւ կերպարանքիդ հետ զուգորդ կը ներկայանա աչ-քերուս: Ձմեռը յաճախ յիշե՛ր եմ ես քեզի:

ՀԱՆՆԱ. — (Գլուխը կախելով) Գիտեմ:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Գիտե՛ս...

ՀԱՆՆԱ. — Եւ ատոր համար է, որ վստահ էի վե-րտին գալուդ:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Ուրեմն կ'ըստեսիր:

ՀԱՆՆԱ. — Ամբողջ տարին: Իսկ երբ իմացա, որ

բանակներդ այս կողմէն պիտի անցնին Եփրատը՝ կ'ըս-պատէի ամեն օր: Եւ, ա՛յ, եկա՛ր: Կը տեսնե՛ս, որ այն-քան ալ միամիտ չեմ, ինչպէս որ կը կարծես, եւ քու հոգիիդ մուտքը բոլորովին գոց չէ ինծի:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — (Ակնքաւ մը լուռ եւ յան-կարծ քեմ շեշով): Եկա՛ւ, եկա՛ւ: Նստէ՛. եւ պատմե՛ ինծի: Ինչ որ կ'ապրես հոս, ինչ որ կ'ընես, ինչ որ կը մտածես այս սարերուն մէջ:

ՀԱՆՆԱ. — Ո՛չ: մի՛ հարցրի:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Անախո՞րժ է քեզի:

ՀԱՆՆԱ. — Ընդհակառակը: միայն ատ է, որ սիրտս պտուղ կ'ուզէ, քանի եկեր ես, բայց կը վախճամ, որ բեռ դնեմ խղճիդ վրա:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Բե՞ռ: Ի՞մ խղճիս Դի՛ր, դի՛ր այդ բեռը, մի՛ վախճար:

ՀԱՆՆԱ. — (Գլուխը կախելով) Ոչ, չըւար...

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Խօսէ՛, օրիորդ: ես կ'ուզե՛մ, որ ըսես:

ՀԱՆՆԱ. — Կ'ուզե՛ս զիտցի՛ր: (Կ'ելնէ nsfի) Ես... ես... ամբողջ ժամանակը մտածե՛ր եմ միայն քեզի: ապրե՛ր եմ քու ըսած բառերովդ, քու փառքովդ, քու հպարտու-թեամբդ: ես ապրե՛ր եմ քեզմով: իմ ամբողջ հոգիս կ'ապ-րի միայն քեզմով:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — (Ինքն ալ կ'ելնէ nsfի ու մտ-ծելով): Դուն դեռ չե՛ս ճանչնար կիանքը: Ամբողջ հողին կարելի չէ տալ ուրիշին: Եւ կիանքի մէջ, զիտցի՛ր, ո՛չ մէկը չարժե՛ր քու այդ նւէրին:

ՀԱՆՆԱ. — Այն ատեն կիանքը ի՞նչ կ'արժէ ի՛նքը ատանց այդ նւէրին:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — (Շեշ ու լուռ դիտելէն ետք) Իսկ ինծմէ՞. ի՞նչ կ'ըստեսնա հիմա ինծմէ:

ՀԱՆՆԱ. — Ոչի՛նչ:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Սակայն ըսիր՝ կ'ըստասէիր իմ գալուստ

ՀԱՆՆԱ.— Դու տե՛սք, ձա՛յնդ, խո՛սքդ. գուցէ շատ կը գտնես և առիկատ Ա՛ռ, առ ալ ե՛տ առ, եթէ հարկ կ'ըզգաս Ահա՛ դուռը, ուրկէ ներս մտա ես. կ'ուզե՞ս քաշուիմ ու ալ չտեսնես երեսս, բնաւ, չսես անունս:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— (Ժպտում) Ո՛չ. մնացիր ու մի՛ սպառնար:

ՀԱՆՆԱ.— Սպառնա՞մ, քեզի՞:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Թո՛ղ Ըսէ՛ ինծի՝ ո՞ր ժամանակէն է, որ ես կ'ապրիմ քու հոգիիդ մէջ:

ՀԱՆՆԱ.— Այն վայրկեանէն, երբ աչքերս տեսան քեզի:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Ե՞րբ էր առ. լաւ չեմ յիշեր:

ՀԱՆՆԱ.— Դուն չե՞ս գիտեր. Բանակները կը գառնային վերջին կիլիկեան արշաւէն ու կայսրը իր յաղթական մուտքը կ'ընէր Կեսարիա. ես հիւր էի հոն. Անցաւ կայսրը անագին բազմութեան, բոլորի փառաբանութեան ու սաղմոսերգութեան մէջէն. Հազիւ էր անցեր, շուրջս կանանց մէջ փախուք մը ինկաւ. քու անունդ կ'անցնէր չրթունքէ չրթունք: Հետաքրքիր աչքերս դարձուցի ու իսկոյն տեսա քեզի (Մանր ու երազլոս) ճերմակ ու հպարտ ձիուդ վրա... յողնած ժպիտ մը չրթունքիդ... և ինծի այնպէս թւեցաւ, թէ դուն կը խղճայիր այդ հուացող բազմութիւնը, որ իրարու վրա կը մազլցէր իր կայսրը տեսնելու. ինծի այնպէս թւեցաւ, թէ դուն կը խղճայիր նաեւ կայսրը, որ ոսկեհուն լայն ու երկար հագուստներուն տակ կորած՝ կեցեր էր անչարժ ոսկի կառքին վրա իր փառաբանութեանը ունկընդիր:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Օրիո՛րդ...

ՀԱՆՆԱ.— Բոլոր ձեռքերը յանկարծ բարձրացան դէպի քեզի, թնդաց անունդ հազարաւոր բերաններէ,

կին ու աղջիկ իրենց ձեռքի, իրենց կրծքի ծաղիկները կը նետէին ձիուդ ոտքերուն տակը. ժպիտ ու սէր կ'անձրեւէր վրադ, երբ թեթեւ բարեւոյ մը անցար մեր առջեւ: Այդ աղմուկը բազմութեան ծովուն վրա հեռու, հեռու էր քու հոգիդ, տխուր ու միջնակ. միս-միջնակ (կը լուի):

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Կեցեր եմ դէմդ, կը լսեմ քեզի, կը նայեմ քեզի ու չեմ հաւատար ո՛չ ականջիս, ո՛չ աչքերուն: Ո՞վ ես դուն, զարմանալի՛ աղջիկ. և ո՛ւրկէ յայտնուեցար ինծի:

ՀԱՆՆԱ.— Ըսէ՛ ինծի, զօրավա՛ր, ինչո՞ւ էիր այն օրը այնպէս տխուր ու միջնակ:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Միջնակ. ի՞նչ ըսել է միջնակ. ո՞վ չէ միջնակ. մարդս ե՞րբ չէ միջնակ:

ՀԱՆՆԱ.— Այդպէ՛ս. իսկ տխու՞ր:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— (Մսածելով) Ուրախութիւն ու նի կոիւ երթա՛լը, ուրախութիւն ունի կոիւ տա՛լը, ես չեմ սիրեր կուէ դառնա՛լը:

ՀԱՆՆԱ.— Բայց այնպէս փառքո՛վ ու յաղթական:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Յաղթանակը ակընթա՛րթ մըն է, իսկոյն կը ցնդի ու կ'իյնա աչքէդ հմայքին կապը. իսկ բաց աչքերը կը տեսնեն միայն մեր խեղճութիւնը. կը տեսնեն՝ թէ ինչքա՛ն ողորմելի ու չնչին բան է եղեր, որուն համար դուն կուեր ես, կը տեսնեն՝ թէ ինչքա՛ն գոհիկ ու թշառ բան է եղեր հէնց ինքը կուեր, որ դուն կուեր ես:

ՀԱՆՆԱ.— (Մեծ կարեկցութեամբ) Զօրավա՛ր...

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Չեմ կրնար մոռնար Պետքար լեռան գագաթը:

ՀԱՆՆԱ.— Պետքար լեռան քու փառաւոր կուեր, գիտե՛մ. կ'երգեն բերնէ բերան:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Յից ու վիթխարի ապառաժ մըն

է այդ լեռը մենք կը մազլցէինք ու կը կուէինք, ինչ-
 լազար ու արիւնալի գրոհ մըն էր. և արաքները կը
 պաշտպանէին առիւծի պէս վճռորէի, որ առնեմ պիտի
 լեռը մինչև արևի մայր մտնելը. եւ իրա՛ւ. ճիշդ ա՛յն
 վայրկեանին, երբ արեւը կը քսէր դիմացի սարերուն եւ
 կեցած էի այդ անառիկ ապառաժին գագաթը. Շուրջս
 կ'ոռնար զօրքը յաղթանակի արեւոյտէն, հեռուներէն կը
 պատասխանէր ուրախ արձագանգը վայրի կանչերով ու
 ամենքը հիացումով կը շնորհաւորէին իմ այդ անօրինակ
 ու յանդուգն յաղթութիւնս... Ես կեցած էի ժայռին գա-
 գաթը, ժայռ մըն ալ իմ մէջս ու ոտքերուս տակ այն
 անթիւ թարմ ու խիզախ քաջերը, թէ՛ իմ, թէ՛ թշնամի,
 որոնց դիակները փռւեր, զօրդ էին հիւսեր ամբողջ սարին
 վերելքը... Ու կը խորհէի՝ ի՞նչը, ի՞նչը կրնար փոխա-
 րինէր այդչափ առոյգ, այդչափ կարմիր կեանքերը...
 Յանկարծ տեսա, որ շա՛տ վայրագ, շա՛տ խայտառակ,
 շա՛տ ցած բան էր իմ այդ ամբողջ յաղթանակս. եւ ի՞նչ
 պէտք կար, ինչո՞ւ համար, ինչո՞ւ համար...

ՀԱՆՆԱ. — (Կամաց կը ցանի ձեռքը դիմփին, կ'ըսկսի
 լալ),

ՕՀԱՆ ԳՈՒԻԳԻՆ. — (Տխուր ժպիտով) Կու լա՛ս. Ան-
 պէ՛տք է և ատ: Ինչո՞ւ կու լաս:

ՀԱՆՆԱ. — Զգիտե՛մ: Այդ ինկածնե՛րը... և դժ՛ւն...
 և ե՛ս...

ՕՀԱՆ ԳՈՒԻԳԻՆ. — Մեղք է, մի՛ թափեր անգին
 աղամանդներդ քու այդ խոշոր ծով աչքերէդ: Եւ իզո՞ւր:
 Պետքարէն ետքը ես ինչքա՛ն-ինչքա՛ն կոխներ կմ վա-
 րեր նորէն, ինչքա՛ն արշաւ, աւեր ու յափշտակութիւն:
 Ոչ թէ լալ, խնդալ է պէտք այդ ամենուն վրա, և՛ ին-
 կածներուն, և՛ ապրողներուն ժպտէ՛. և նայածքիդ մէջ
 այդ չաղին ետէն սիրուդ ոսկի արեւը թող նորէն չողա-
 ժպտէ՛: Այդպէ՛ս, իմ լեռներու չքնաղ ոգի՛ն, այդպէ՛ս:

Ներսէս կ'երեւա իշխան Անդոկ:

ՕՀԱՆ ԳՈՒԻԳԻՆ. — Նայէ՛, Անդո՛կ, ստրատեկ աղ-
 ջիկդ կու լա:

ԻՇԽԱՆ ԱՆԴՈԿ. — Կու լա՛:

ՕՀԱՆ ԳՈՒԻԳԻՆ. — Կու լա, որ մարդիկ կը մորթեն
 իրար ու կը խլեն իրար ձեռքէ իրարու ինչքը, հողն ու
 առիքը, ճակտին քրտինքը, բաղդն ու կնիկը... Լաւ չէ՛:
 Հասկըցո՛ւր իրեն որ մարդիկ կթէ ատիկա չընեն, ուրիշ
 ի՞նչ կը մնա իրենց ընկու:

ԻՇԽԱՆ ԱՆԴՈԿ. — Զգէ՛ հանգիստ: Շատ դժւար մօ-
 տենալու բան է աղջկան սիրտը, աղջկան լացը. երթանք,
 սիրելի՛ս. եկո՛ւր ու պատէ՛ իմ աղն ու հացը:

Բ ՏԵՍԱՐԱՆ

ԲԱՆԱԿԸ. ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՎՐԱՆԻՆ ՏԱԿ.

Պատերը եւ հեզգհեհ գեպի կենդրոնը քեփու ա-
 ռասաղը դեղին մետաքս է: Գետներ բաւ գորգեր. ձա-
 կասը եպեմոսէ գանը բարձր բիկունով. Գանին մօտիկ
 երկար ու բարակ ոսկերու վրա ոսկի խնկաման մը, որ
 կը մխա: Մուսքեր աջէն ու ձախէն:

1

Լայն բաց են մուսքերուն փեշերը եւ վրանը լեցուն
 է ահագին սպառազէն բազմութեամբ. բոլորը բարձ-
 րասիճան գօրականներ են՝ կեցած ուռալիք:

ԿԱՅՍՐԸ.— Այս առաջին անգամը չէ անշուշտ, որ մենք հրաժեշտ կու տանք իրարու Սիրիա տանող այս ճամբաներուն վրա, մեր յաղթական արշաւներէն ետքը: Բայց ո՛չ-մէկ անգամ գուցէ մենք իրաւունք չենք ունեցիր այսպէս հպարտ ըլլալու ու այսպէս գոհ ինչպէս այս անգամ: Ահա՛ խորտակած է թշնամին, իր երկիրը աւեր ու աւար, իր բոլոր հարստութիւնը մեր ջորիներու մէջը: Մնաց միայն խղճուկ միջնաբերդ մը այն գոռոզ Հալէպէն, որը խնայցի, որովհետեւ յանձն առաւ հարկ տալու ու ճանչնալու տիրութիւնս: Կը մնա Անտիոքը դեռ՝ ապաւինած իր ամրակուռ պարիսպներուն: Ես պահեմ պիտի անիկա ամբողջ ձմեռը պաշարւած ու սովալըլուկ ու գալ տարի կու գանք ան ալ վերցնելու: Այս տարւան համար այսչափը բաւ է: Դէ՛, յաջող ճամբա բոլորիս, բաղդաւոր դարձ մեր աները և հանգիստ ձմեռ: Բերէ՛ք բաժակը:

Կը մտնէ շատ բարձր մանկլաւիկ մը՝ փոքրիկ ոսկի ափսեի մը մէջ երկու ոսկի բաժակ բռնած եւ կ'երթա կը կենա կայսեր պաւսանդանին ոտք:

ԾԵՐՈՒՆԻ ԶՕՐԱՎԱՐ ՄԸ.— (Առաջ գալով) Տէ՛ր, թոյլ կու տա՞ս, որ անարժան շրթունքներովս համարձակիմ մեր այս անջատման բաժակը քու պայծառ արեւիդ շատութեանը խմելու:

ԿԱՅՍՐԸ.— Խօսէ՛, սիրելի Բարդա՛ս, կը խնդրեմ բարի մաղթանքդ:

ԾԵՐՈՒՆԻ ԶՕՐԱՎԱՐԸ.— (Բաժակը վերցրնելով) Ո՛վ դուն առաքելանմանդ, աննւազ ըլլա մեր վրայէն քու առաքինի անունդ տարիներու հոլովումին մէջ, որովհետեւ անսահման է քու երախտիքդ մեր այս ամենաքրիստոնեա կայսրութեան վրա: Տէ՛ր, երկար կեանք քեզի և առողջութիւն:

ԲՈՂՈՐԸ.— (Աջ ձեռքերնին վեր բարձրացնելով)

Երկար կեանք քեզի ու առողջութիւն:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԶՕՐԱՎԱՐ ՄԸ.— (Յանկարծ ու ոգեւորւած) Քաջից պատեանէն Նիկեֆոր կայսրը իր անյաղթ սուրը, արեւ ծագեցաւ մեր սուրբ պետութեան ու քրիստոնեա աշխարհին: Դուն դալուկ մահն ես սարակինոսն երուն, ո՛վ անմահդ Նիկեֆոր: Դուն անմահ ես, Նիկեֆոր:

ԲՈՂՈՐԸ.— Դուն անմահ ես, Նիկեֆոր:

ԾԵՐՈՒՆԻ ԶՕՐԱՎԱՐԸ.— Շիջաւ Հալէպի աստղը, չիջաւ արաբներու աստղը:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԶՕՐԱՎԱՐԸ.— Քանի կը փայլի Նիկեֆոր Ֆոկասի բաղդաւոր աստղը՝ փա՛ռք քեզի, աստուածայինդ բաղիւկս:

ԲՈՂՈՐԸ.— Փա՛ռք քեզի, աստուածայինդ բաղիւկս:

ԿԱՅՍՐԸ.— Փառք և ձեզի, իմ քաջերս: Ամենքդ ալ աշխատեցաք. շնորհակալ եմ բոլորէդ ու չեմ մոռնար՝ ինչ որ իմ պարտքս է ձեր հանդէպ: Բանակը կրնա ցրելու: Աստուած ձեզի հետ:

ԲՈՂՈՐԸ.— Աստուած քեզի հետ: (Արագ կը փախչի դուռը):

2

Կը գոցւին մուսֆերուն փեշերը, վրանը կիսովին կը մընէ: Ներսը կը մնա Մեծ լոկոթեղը ձախի դռան մօտ:

ԿԱՅՍՐԸ.— (Յանկարծ կ'իջնէ գահէն ու փայլ մը ընելով դէպի լոկոթեղը) Ծա՛ղը կը թւի ինձի, ծա՛ղը, այն բոլորը ինչ որ կ'ըսեն, այն բոլորը ինչ որ կ'ըսէք. ծա՛ղը, կը հասկընա՞ս, ծա՛ղը...

ՄԵԾ ԼՈԿՈԹԷԴԸ.— Ինչպէ՛ս, տէ՛ր:

ԿԱՅՍՐԸ.— Ձեր արտասանած բառերուն տակէն ուրիշ բառեր կը լսեմ ես: Իմ անունիս գովքը կը կարդա ինձի ձեր բոլորիդ լեզուն, բայց ձեր բոլորիդ լեզուն

տակը ուրիշ անուն կը կարդամ ես:

ՄԵԾ ԼՈԿՈԹԷԴԻԸ. — Ուրիշ անուն:

ԿԱՅՍՐԸ. — Մի ստեր, Ա՛յ, իր անունը չըթուենք ուրիշ վրա՝ ա՛յ, իր կերպարանքը աչքերուդ մէջը, կը նայի ինծի աչքերուդ մէջէն: Կրնա՞ս ուրանար:

ՄԵԾ ԼՈԿՈԹԷԴԻԸ. — Թո՛ղ, տէ՛ր, թող որ լեզուս ազատ խօսի առջևդ ինչ որ ծանրացած է հոգիիս վրա: Ի՛րա՛ւ է: Նա՛տ բարձրացաւ իր դէմքն ալ, իր հոշակն ալ բանականութեդ մէջ, բայց դուն ի՛նքդ ըրիր, տէ՛ր: Դուն երես ես տւեր անոր արդէն մի՛շտ: Իսկ այս վերջին արշաւանքը կարծես յատուկ անոր համար էր ձեռնարկւած: Ինչո՞ւ յանձնեցիր անոր ամենէն աչքի իյնող յարձակումները... Ինչո՞ւ զրկեցիր անիկա կուի ամենէն տաք, ամենէն կարեւոր տեղերը...

ԿԱՅՍՐԸ. — (խոճու) Հերի՛ք է՛ Զի հարցուցի՛ քեզի՛ քու կարծիքդ:

ՄԵԾ ԼՈԿՈԹԷԴԻԸ. — Ներէ՛, տէ՛ր:

ԿԱՅՍՐԸ. — Եղի՛ր ներսը ու սպասէ՛ հրամանիս:

3

ԿԱՅՍՐԸ. — (Երբ կը մնա միմալ, ծանր ու մուլ կ'երբա, ձեռքը կը դնէ գահի բազուկին ու կ'ըսեմ, աչքերը յառած գետնը կ'եկի մը):

ԶԱՅՆԸ. — (Գետնին տակէն) Ինչո՞ւ յանձնեցիր անոր ամենէն ծանր կռիւները, Նիկեֆոր կա՛յսր:

ԿԱՅՍՐԸ. — Զա՛յնը... իր ձա՛յնը:

ԶԱՅՆԸ. — Ինչո՞ւ զրկեցիր ամենէն տաք, ամենէն արեւնոտ կռիւները, Նիկեֆոր կա՛յսր:

ԿԱՅՍՐԸ. — Ի՞նչ կ'ուզես: Կուի ատեն ո՞վ կը հարցունէ:

ԶԱՅՆԸ. — Հոգէ՛ն է, որ կը խօսիմ քեզի, Նիկեֆոր:

կա՛յսր: Ղրկեցի՛ր, որ մեռնի:

ԿԱՅՍՐԸ. — Ատոճու ձեռքն է ամենուս կեանքը, եթէ մեռնէր՝ Ատոճու կա՛մ չը:

ԶԱՅՆԸ. — Ինչի՞ ես պէտք սին խօսքերը, Նիկեֆոր կա՛յսր: Հոգէ՛ն է, որ կը խօսիմ քեզի:

ԿԱՅՍՐԸ. — Սուբբ է այն հողը, ուր դուն կը հանգչիս: Ըսիր, որ ձեռք չտամ իր կեանքին: Ահա՛ կ'ապրի ու սպրդիլ կ'ուզէ իմ ու բանակիս մէջտեղը, սպրդիլ կ'ուզէ իմ ու յաղթանակներուս մէջտեղը... Իմ դէմս է ան, որ կողմ ալ դառնամ, ինչ ալ որ ընեմ: ամեն տեղ իր անունը իմ անունիս ետեւէն, իր քայլերը իմ քայլերուս ետեւէն, իմ չար դէպք պէս, սե ստերիս պէս (Ասրուկ) Թող ըլլա ո՛ղջ, թող ըլլա առո՛ղջ, քանի որ այդպէս կ'ուզես: Բայց մնացածը դուն չարգիլեցի՛ր ինծի... և պէտք չէ՛, որ արգիլես... (Բիշ մը ասեմ լուռ է ու կ'ըստասէ) Լո՛ւն, Հեռացա՛ւ: Հանգստացա՛ւ... (Կ'երբա դեպի խնկաւանք, կը չոփի, կը խոնարհի) Ամեն սարի եթը պատարագ քու հողիդ վրա: առճարին մէջ միշտ վառ կանթե՛ղ մը հոգիիդ լոյսին: աղօթքներուս մէջ միշտ անպակա՛ս քու սուրբ անունդ: Թող հաշտ ըլլա հոգիդ...

4

Կամաց կը բարձրացնէ գլուխը, կ'ելնէ ոտի ու կը դառնա դեպի աջ: Կը մտնէ Օհան Գուրգեն: Երկուքն ալ կու գան բայլ մը իրար դէմ, կը կենան լո՛ւռ ու շիտակ:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Ինծի կանչեր է կայսրը:

ԿԱՅՍՐԸ. — (Զարնելով բունցքը գահի բազուկին) Ըսէ՛ տեսնեմ, ո՞վ է վերջապէս տէրը այստեղ: Ես թէ դո՛ւն:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Ի՞նչն է քեզի զայրացուցի:

ԿԱՅՍՐԸ. — Ի՞նչ խլրտում է, ի՞նչ մութ չարժու՛մ Սկզբնաւ գնդերուն մէջ:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ.— Ատ ո՞վ ըսաւ քեզի

ԿԱՅՍՐԸ.— Դուն պատասխան տուր ինձի, ո՛չ թէ հարցում:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ.— Ո՛չ մէկ խլրրտում և ո՛չ մէկ շարժում: Գիտե՛ս, որ Սկլերոսը շատ ունի թշնամի:

ԿԱՅՍՐԸ.— Եւ բարեկամ, ինչպէս կ'երևա:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ.— Այո՛, կա՛յսը, որոնցմէ մէկը ես եմ և միւսը, շատ կ'ուզէի, որ ըլլայիր դուն: Բայց որ տարտամ ու դժգոհ տրամադրութիւն մը կա սպաներու մէկ մասին մէջ, ատիկա ճի՛շդ է, և ո՛չ միայն Սկլերոսի գնդերուն:

ԿԱՅՍՐԸ.— Մի՞թէ... Բիշ մը ուշացած չե՞ս գտներ սակայն քու յայտնութիւնդ:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ.— Ընդհակառակը, քիչ մը կանուխ, որովհետեւ ապարդիւն է հիմա ատոր մասին խօսիլը: Կը խօսինք վերջը, երբ բանականները ցրած կ'ըլլան ու կրնանք խորհիր աւելի ազատ ու անկիրք, ապագայի՛ համար:

ԿԱՅՍՐԸ.— (Խիստ) Թող պարապ խօսքերը ու պատասխանէ՛. ի՞նչ տրամադրութիւն է ատիկա:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ.— Դժգոհ եմ, որ կը վերադառնանք առանց Հալէպը լրիւ տիրելու, առանց Անտիոքը նւաճելու, այսպէս ամեն ինչ անկայուն ու թերի:

ԿԱՅՍՐԸ.— Անկայուն:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ.— Մեր տղա հասակէն միշտ նոյնն ենք տեսիր. ամեն ամառ կա՛մ արաբները մեր սահմանէն ներս, կամ մենք անոնց սահմանէն: Քանի մը գերի, պատառ մը հող, քիչիկ մը աւար ու ձմեռան հետ ամեն մարդ իր տունը: Ի՞նչ զարմանք, որ շատերը արդէն կուշտ են կուի այս ձևէն:

ԿԱՅՍՐԸ.— Պատառ մը հող ամբողջ Կիլիկիան, ամբողջ հիւսիսային Սիրիան, ամբողջ Կրետէն, որ ես խլեր եմ արաբներուն ձանկէն, պատառ մը հող. ու իմ այս-

քան տարիներու աշխատանքս «քանի մը գերի», «կառ մը աւար»:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ.— Եթէ համեմատենք զալիքին հետ: Չէ՞ որ այդ բոլորը պարապտական քայիերն են միայն այն մեծ գործին, որը ըլլալու է իսկապէ՛ս մեծ ու հիմնական և որուն ծայրը կը հասնի մինչև Բաղդատ, մինչև Բասրա, մինչև Մսըր:

ԿԱՅՍՐԸ.— Բաղդատ... Մսըր...

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ.— Ինչո՞ւ ոչ: Մեծ կայսրէ մը մեծ պահանջ: Եւ ատիկա կ'ըզգան բանակիդ ընտիրները, կ'ըզգան ու ծարաւ են այդ լայն ու խիզախ շարժումին, կ'ըզգան ու դարձեւ են անհամբեր. ահա՛ բոլորը:

ԿԱՅՍՐԸ.— (Կրկնաբար խնդալ բարձր ու բռնաբարիկ).

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ.— Կայսրը կը խնդա՞:

ԿԱՅՍՐԸ.— (Ցանկաւոր կը կտրէ ծիծաղը) Մի՞թէ խընդացի՞. չե՛մ յիշեր: Ո՛չ, չե՛մ խնդար, այլ կը ցաւիմ, շատ կը ցաւիմ, որ... որ այսպէս պզտիկ կայսր մըն եմ ես, հասարակ ու միջակ. պզտիկ կա՛յսր մը, պզտիկ ծրագիրներ, պզտիկ արշաւներ... Մինչդեռ անոնք, այդ իմ բանակիս ամենէն ընտիր ընտիրները, այդ իմ բանակիս ամենէն տխմար մեծամիտները...

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ.— Կայսրը իզուր կը բարկանա. իսկ բարկութիւնը անիրաւ է միշտ Անտիոք հին, փորձած մարդիկ են վաստակաւոր:

ԿԱՅՍՐԸ.— Գիտե՛մ այդ ծառին վրա է, որ կը բուսնի քու ու անոնց բոլոր յանդգնութիւնը:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ.— Կա՛յսր...

ԿԱՅՍՐԸ.— Ի հարկէ՛. չէ՞ որ չեմ համարձակիր, այ՛ն, օրինակ, քեզի պէս նշանաւոր զօրավարի մը ձեռք դպցընելու: Չէ՞ որ բանակներուդ սիրելին ես դուն, Սկլերոսներու նեցուկը և այդ բոլոր դաւաճան խլրրտումներու հոգին:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Կա՛յր...

ԿԱՅՍՐԸ. — Ո՛հ, ո՛հ, սխալ է սակայն հաշիւդ: Ես կը կտրեմ այդ ծառը, կը կտրեմ արմատէ՛ն: Լա՛ւ լա՛ւ: Դուն նշանաւոր զօրավար մըն ես, այո՛, որովհետեւ ե՛ս եմ կեցած քու կոնակդ: Դուն տաղանդաւոր կազմակերպող մըն ես, այո՛, որովհետեւ իմ հրամաններս կը կատարես: Դուն յաղթեր ես ու կը յաղթես կուրի դաշտին վրա, այո՛, որովհետեւ իմ մաստ կը ղեկավարէ քու շարժումներդ: Այս մէկը ազէ՛կ հասկըցիր: Դուն մեծ ես ու անւանի, օրովհետեւ այդպէս եմ կամեցեր ե՛ս: կը կամենա՞մ ու դուն կը դառնաս ոչինչ մը: կը հասկընա՞ս, ոչինչ մը: ոչինչ:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — (Բիշ մը ետք) Շնորհակա՛լ եմ: Իսկ ի՞նչ է հիմա քու միտքդ:

ԿԱՅՍՐԸ. — Իսկ ի՞նչ է հիմա քո՛ւ միտքդ, քո՛ւ: Կը կարծես չե՞մ տեսներ, հա՛, կը կարծես չե՞մ հասկընար, թէ ուր կը ծուռ դուն նաւիդ ղեկը: (Մասնակի ընելով գահը) Ահա՛, հրամէ՛, ելի՛ր, ու գնա տիրէ՛ Սլրիան ու Բասրան, գնա՛ տիրէ աշխարհքը, ամբողջ աշխարհքը... Ահա՛ կը թողնեմ քեզի քու գահիդ հետ առանձին: առանձին քու մեծ-մեծ խոհերուդ հետ, քու հսկա՛ ծրագիրներուդ... (Կուպիս ծիծաղով կ'ելնէ ձախէն դուռը):

5

Օհան Դուրգէն կ'եցած է վայրկեան մը խոժոռ ու լաւում: յանկարծ բախ կու տա ինքզինքը ու արագ կը դիմէ դեպի աջի մուտք: Կը բացւին մուտքին փեղերը եւ Օհանի դեմը կ'ելնէ պատրիկ Ապամբա, տանեալ մը քիկնապաններ ետեւէն, որոնք կը շարունակէին մուտքին առջեւ:

ՊԱՏՐԻԿ ԱՊԱՄԲԱ. — (Զինուորական բարեւով) Նե՛րէ՛: Կայսեր կամքն է: սուրդ յանձնես պիտի ինծի:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Ը՛հ: այդպէ՛ս ուրեմն: կը կարծե՞ս:

ՊԱՏՐԻԿ ԱՊԱՄԲԱ. — Իզո՛ւր է, զօրավա՛ր: Բռնւած են մուտքերը, պաշարւած է վրանը, հսկողութեան տակ են բոլոր արեւելեան ու հայկական գնդերդ: Կեանքիդ ձեռք տուող չկա: մեր կայսրը ողորմած է ու սնդիչաչար Եզդի՛ր իմաստունն է դուն:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — (Կը քաշէ պատեանէն սուրբ ու կը նետէ պատրիկի ոտքերուն տակ):

ՊԱՏՐԻԿ ԱՊԱՄԲԱ. — Այո՛, խեղացին ատիկա է: Կեանքը կեանք է միշտ: (Սուրբ գետնէն վերցրնելով) Եւ վերջապէս անարժան: ձեռքի մը չէ, որ կը յանձնես քու սուրդ: Եթէ դուն տարիներով կը հաշւես ազնւականութիւնդ, ես կը հաշւեմ դարերով:

6

ՄԵՆ ԼՈԿՈԹԷԴԸ. — (Կը մտնէ ձախէն սուսիկ իրար անցած) Այս ի՛նչ սարսափելի գէպը, այս ի՛նչ անակընկալ պատահար է ի՛նչ դժբաղդութիւն: Ա՛, ո՛հ, ո՛հ: անպատճառ որեւէ թիւրիմացութիւն մը կա մէջը: ես կը պարզեմ, կո՛մս: բարեկամութեանս վրա կ'երգնում քեզի: Կ'ուղղենք, կը հարթենք: Բայց առայժմ պէտք է քաշուի քու Ղոզանի կալածներդ: Իհարկէ՛, բոլորովին ազատ ես քու կալածներուդ սահմանին մէջ: Լախտի հարւած մըն էր ատիկա, որ ինկաւ մեր ամենուս գլխուն, կարկուտի տարախ մը անամպ երկընքին: Եթէ գիտնայիր, ինչպէս խոցւած է հողիս, ինչպէս...

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Այդ ճարտարանուշիւնը գուցէ կարելի էր և զեղջել այս անգամ, իշխա՛ն:

ՄԵՆ ԼՈԿՈԹԷԴԸ. — (Սառն) Յոյս ունիմ չի՛ մերժեր կոմսը մէկ-երկու ժամ հիւրս ըլլալու վրանիս տակ: Միշտ որ կարգադրի հարկ եղածը իրեն վախուշ ուղեորութեան մը համար:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Կը ցաւիմ, իշխան, որ մերժե-
լա հնարաւորութիւնը այլ եւ խլամ է ինծմէ:

ՄԵՆ ԼՈԿՈԹԷԴԸ. — Խոնարհ ծառայ:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ. — Կը հետեւիմ:

Երրորդ Արար

Ա. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՊԱՒԱՏԸ. ԾՈՎԱՀԱՅԵԱՅ ՊԱՏՇԳԱՄ

Տեսարանի առջեւի մասը առաստաղ ունի եւ Բանի
մը սիւներով կը բաժնի ետեւի մասէն, որ բաց է բոլո-
րովի եւ խորք կը եզերի ասամաւոր ցած որմով:
Ցաւակը, առաստաղը, սիւները, որք' բոլորը մարմար:
Այ կողմը Բարե հստարան մը, վրան գորգ, ու մօտ բա-
րակ ու բարձր ոսկերով եռոսանի մը նստակ զնելու հա-
մար: Հետուն կ'երեւա ծովը, իրիկեան լոյսի ու մութի
կռիւն ե:

1

Վասիլ Լեկապէն եւ ուրիշ ներքինի պալատական
մը կեցած են կից իրարու ու կը խօսին զգուշ:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ. — Մըս Սմէն բան չեն ըսեր, ա-
մենուն չեն ըսեր, մանաւանդ ժամանակէն առաջ:

ՄԻԻՍ ՆԵՐՔԻՆԻՆ. — Դուն արդէն միշտ իրաւունք
ունիս:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ. — Անոնք ի՞նչ կը հասկընան քու
ըսածիդ խորութիւնը:

ՄԻԻՍ ՆԵՐՔԻՆԻՆ. — Բայց մենք կը հասկընանք,
մե չք, որ ներքինի ենք:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Իսկ անոնք ներքինի չեն. դեռ չեն հասած այդ բարձրութեանը, այդ իսկական բարձր մարդուն: Անոնք դեռ մարդ չեն, այլ արու են միայն: Դեռ չեն ըմբռնած, որ մարդ ըլլալու համար՝ նախ պէտք է դադարին արու ըլլալէ: Անոնք իրենց ուժերուն լուսագոյն մասը կ'ընկալեն սերնդելու վրա. մնացածն ալ կը վատնեն իրենց սերունդին վրա: Էգին տարուկն են անոնք ու իրենց զաւակներուն ճորտը: Անոնք անպէտք են արեւի համար, անպէտք են աշխարհքը դարձնելու համար: Տիրելու մե'րն է, մե'ր կոչումը, մե'ր իրաւունքը, ներքինիներո՛ւ իրաւունքը: Մե'նք պիտի վարենք, պալատը մե'րը պիտի ըլլաւ և բոլոր պաշտօնները մե'ր ձեռքը:

ՄԻԻՍ ՆԵՐՔԻՆԻՆ.— Բոլո՛ր, բոլո՛ր պաշտօնները:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Գահը իրենց, կարմիր կօշիկներն ալ իրենց, բայց զահակալը պէտք է ըլլաւ բոլորնց: Քիս մէջ և կայսրութեան բոլոր թելերը: Հիմա կը հասկընա՞նք ինչո՞ւ կ'ատեմ ես այդ մարդը: Ուրիշ երկու հայտեր օրով ես նորէն հոս եմ եղած, ու եղած եմ իսկական տէրը. այս մէկը չա՛տ է պինդ:

ՄԻԻՍ ՆԵՐՔԻՆԻՆ.— Իսկ Ապամբա՞սը. կարելի չէ՞ վրան յենիլ:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Բաւական արու մը. գիփեւոնները որ իչեն իրենց հետը կը տանին:

ՄԻԻՍ ՆԵՐՔԻՆԻՆ.— Ուրեմն պէտք է ուրիշ անուն մը:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Համբարութի՛ւն. Ժամանակը յգի է: Վերին խաւերը դժգոհ, ժողովուրդը կը մոլտա, հարկերը կ'աւելնան, աչքի իյնող մարդիկ կը տապալին, բանակներուն մէջ խլրտում, պալատին անկիւնները փափառք... Ես կը ճանչնամ այդ հիւանդութիւնը. կը վերջանա կարմիր կօշիկներու ոտափոխումով: (Խորհրդաւոր) Կա՛ն աշխատողներ. դուն հանգի՛ստ եղի՛ր:

ՄԻԻՍ ՆԵՐՔԻՆԻՆ.— Ուրեմն պատրաստ ըլլանք նոր

փեսայի գալուտին:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Եւ լապտերիդ իւզը լի՛:

ՄԻԻՍ ՆԵՐՔԻՆԻՆ.— Իմաստուն կոյսերուն նման:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Եւ լո՛ւս:

ՄԻԻՍ ՆԵՐՔԻՆԻՆ.— Ի՜նքը, ի՜նքը... (Արագ դուռ):

2

Քիչ մը ետք կ'երեւա կայսր խոբը, աչկն: Մանր փայլերով կ'առաջանա՝ ձեռքը որմին ու հայեացքը ծովուն: Դանդաղ կը գտնու ետին ու կը նկատ Վասիլը:

ԿԱՅՍՐԸ.— (Մօտենալով) Ի՞նչ կ'ընես հոս:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Կը մտածէի, չուզեցի խանգարիմ:

ԿԱՅՍՐԸ.— Եւ գիտե՞ս ինչ կը մտածէի: Զարհանք է, ինծի այնպէս կը թափ որ վերջին անգամ Պօլսէն մեկնելէս իվեր՝ կարծես պալատը մեծցիր է, մեծցիր ու պարպւեցիր: Աւելի գատա՛րկ, աւելի լայն, աւելի լուս, թէև գիտեմ, որ մարդիկը նո՛յնն են, ինչպէս և կիանքն ու երթեկը: Ուրիշ՞ կու գա ինծի այս տարօրինակ զգացումը:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Ինչքան դուն կը բարձրանաս, տէ՛ր, ու ինչքան հոգիիդ մեծութիւնը կ'աճի, այնքան չուրջդ ելող մարդիկը կը դառնան մանր ու փոքրիկ, և այլ ևս չեն լեցընէր պալատներուդ ընդարձակութիւնը:

ԿԱՅՍՐԸ.— Եթէ ըսածդ չիտակ ըլլար՝ իմ սրահներս նեղ պիտի գային իմ մեծութեանս, ո՛չ թէ լայն: Չէ՛, Վասի՛լ, պալատականի քու փորձած հաճոյախօսութիւնդ այս անգամ ծակ ունի իր վրան:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Ըսած խօսքս գուցէ ծակ ունէր իր վրան, տէ՛ր, բայց քեզի ուրախ տեսնելու ցանկութիւնս ծակ չունի իր վրան:

ԿԱՅՍՐԸ.— Չէ՛, ասոր ալ չեմ հաստատ:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Տէ՛ր, ինչո՞վ եզա արժանի:

ԿԱՅՍՐԸ.— Մի՛ հաւտար ո՛չ-մէկուն: Քեզի կ'ըսեմ՝
մի՛ հաւտար ո՛չ-մէկուն:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Ծանր խաչ է, Տէր, մի՛ աններ
ուսիր:

ԿԱՅՍՐԸ.— (Փաղրով) Հապա՞, կ'ուզես, որ հաւտամ
և որո՞ւ օրինակ, քեզի՞...

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— (Խիստ վիրաւորաւ) Տէ՛ր...

ԿԱՅՍՐԸ.— Լա՛ւ, կ'ուզե՛ս փորձենք: Արդէն կ'ուզէի
խօսիմ՝ քեզի հետ:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Հրամայէ՛, տէ՛ր:

ԿԱՅՍՐԸ.— Եկո՛ւր, մօ՛տ եկուր. աւելի՛, աւելի՛.
այդպէս եւ հիմա պատմէ՛ ինչ որ գիտես... բա՛ւրը ինչ
որ գիտես:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Ինչի՞ մասին, տէ՛ր:

ԿԱՅՍՐԸ.— Օհան Գուրգէնի... և քու կայսրունի:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— (Սարսափած) Կայսրունի՞ն...

ԿԱՅՍՐԸ.— Այդ ի՞նչ շատ զարմացար. դո՛ւն, որ
զարմանալու սովոր չես բնաւ. գէշ նշան է, Վասիլ:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Բայց կայսրունի՞ն... Ո՞վ է ըսեր
քեզի ատիկա, ո՞վ է լսեր, ո՞վ է տեսեր:

ԿԱՅՍՐԸ.— Ե՛ս, ի՛նքս:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Դո՛ւն, Դուն տեսե՞ր ես...

ԿԱՅՍՐԸ.— Այո՛, տեսա՛, երբ թողի ինքը առանձին
զահիս սաքը ու հեռացա, երբ ան դեռ կեցած էր իմ գա-
հիս ոտքը, խորտակւած ու ամբարտաւան: Տեսա, կարծես
իրականին մէջ, բոլոր մանրամասներով, պարզ, յստակ
ու զգուշի եթէ շիտակը կ'ուզես՝ ես դեռ կանուխէն, շատ
կանուխէն գիտէի ատիկա, կ'ըզգայի հողիւս խորերէն,
գիտէի որ օր մը գալու էր ատիկա, այդ երկուքի մեղա-
ւոր կապը, կ'ըզգայի ու կ'ըսպասէի:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— (Սասիկ ցաւած) Ի՛նչ կը խօսի
իմ կայսրը:

ԿԱՅՍՐԸ.— Այնքա՛ն աշխատե՛ր եմ, որ խեղդեմ,
արմատախիլ ընեմ այդ անպիտան զգացումը. բայց, կը
տեսնե՛ս, որ իրաւունք ունէի:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Տէ՛ր, ես ամեն բան կ'ըսպասեմ
այդ յանդուզն մեծամիտ մարդէն. բայց ինձի կը թւի,
որ անիրաւ եւ թագունիիս հանդէպ:

ԿԱՅՍՐԸ.— Իսկ եթէ քեզի ըսեմ, որ այդ մարդը ե-
ղած է կանանոցս:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Ատիկա՞ ալ դուն ես տեսեր,
ինքդ: Ու հողիւդ մէջ:

ԿԱՅՍՐԸ.— Ո՛չ, տեսեր են ուրիշները:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Ուրիշե՞րը...

ԿԱՅՍՐԸ.— Այսինքն տեսնելը ճիշդ խօսքը չէ. երբ
արշաւէն վերադարձիս սկսա քրքրիլ, դուրս եկաւ, որ կան
կանկածներ, հեռքեր... Դէ՛, խօսէ՛. խօսքը հիմա քուկդ է:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Ի՞նչ ըսեմ, տէ՛ր, կին ըսածդ
ինքնին անօթ մըն է խարդաւանքի ու երկպառակութեան
Բայց որու մասին, որ կը խօսիս այս պետութեան տի-
րունին է և քու կեանքիդ ընկերունին: Ես իր մասին գէշ
մտածել չեմ կրնար:

ԿԱՅՍՐԸ.— Ա՛խ, դո՛ւն, ոգնի, մտար արդէն փշոտ
պատեանիդ տակը. ալ քեզի բռնել իհարկէ չըլար: Եւ
կ'ըսէի՛ր որ օգնել կ'ուզես ինձի...

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Տէ՛ր, ինչո՞ւ կը մեղադրես ինձի:
Մի՞թէ ինքդ կը հաւտաս քու ըսածիդ, կրնա՞ս հաւտար:

ԿԱՅՍՐԸ.— (Կոսրւած) Ո՛չ, չեմ կրնար. ու չեմ ու-
զեր, չեմ ուզեր. կը խորտակւի բաղդս, հպարտութիւնս,
յաջողանքս. ինչպէ՞ս հաւտամ: Բայց ինչո՞ւ, ինչո՞ւ հա-
մար մէջս այդ գարշիլի միտքը, ինչո՞ւ, ինչո՞ւ կու գան
միշտ այդ երկուքը միասին՝ ա՛, այդ կոկողալիդ կնա-
մուրը, կ'ոռջս հետ, իմ կ'ոռջս հետ...

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Տէ՛ր, կը տեսնեմ՝ դուն աքսո-

րեր ես հետո՛ւ իր մարմինը, պահեր ես մօտդ իր հոգին:

ԿԱՅՍՐԸ.— (Մռայլ կը կախե գլուխը):

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Արժանի չէ՛ այդ պատւին: Մի՛ հաւտար, արհամարէ՛. աքսորէ՛ մէջէդ և իր հոգին:

ԿԱՅՍՐԸ.— Գուցէ և իրա՛ւ ետ Ս՛, ես չպահեցի իմ ուխտս: Որոշեր էի, որ ալ չըլլա՛մ կնոջ հետ: Արդար պատիժն է՝ ես չպահեցի իմ ուխտս:

3

Կեցած եմ լուռ իրարու դէմ, երբ խորհեմ կ'երեւա բազումին ու վեհափառ կ'առաջանա դեպի գոյգր: Վասիլ կը խոնարհի:

ԹԷՕՅԱՆՆՕ.— (Կենալով սիւնեւուն մէջ) Գուցէ խան-գարեցի՝ կը խօսէիք:

ԿԱՅՍՐԸ.— Ո՛չ, Եկո՛ւր, Ուրախ եմ, որ եկար:

ԹԷՕՅԱՆՆՕ.— Դէմքէդ չերեար: Ինչո՞ւ ես այդպէս դժկամ: Ի՞նչ կը խօսէիք:

ԿԱՅՍՐԸ.— Հարցու՛ր Վասիլին:

ԹԷՕՅԱՆՆՕ.— (Հարցական կը դառնա անոր):

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Կասկածի վայրկեանները, կայս-րուհի, յատուկ է բոլոր մեծ հոգիներուն:

ԹԷՕՅԱՆՆՕ.— Կասկածի՛, ինչի՞ կասկած:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Ը՛նդ... ընդհանրա՛պէս իր մեծութեան, իր կոչումին, յաջողանքին ու բաղժին:

ԹԷՕՅԱՆՆՕ.— (Ամուսնուն) Դուն կասկած ունիս և քու բաղժէ՛դ:

ԿԱՅՍՐԸ.— Կարելի չէ՛:

ԹԷՕՅԱՆՆՕ.— Չէ՞ որ ե՛ս եմ քու բաղժդ: Դուն ի՛նքդ ինծի այդպէս ես ըսեր:

ԿԱՅՍՐԸ.— Ըսե՛ր եմ այո՛:

ԹԷՕՅԱՆՆՕ.— Ուրեմն ալ ի՞նչ երկմտում, երբ ես հո՛ս

եմ, քու քո՛վդ, քեզի հետ, քու կի՛նդ:

ԿԱՅՍՐԸ.— (Յաւած) Չէ՞, Թէօֆանօ, դուն հո՛ս ես, իմ քո՛վս, ինծի հետ, իմ կի՛նս...

ԹԷՕՅԱՆՆՕ.— (Վասիլին) Չգէ՛ մեզի առանձին

4

ԹԷՕՅԱՆՆՕ.— (Կը մօտենա ամուսնուն) Ի՞նչ ունիս Նիկեֆո՛ր, Երեւի մանր անյաջող լուրեր, ամեն բան սրտի չին առնելու Նայէ՛ աչքերուս խորքը, նայէ՛ քու բաղժիդ աչքերուն խորքը ու եզի՛ր վստահ: Երբեք չեմ քեզի հետ է միշտ: Շուտով կ'երթաս ազատելու սուրբ գերեզմանը:

ԿԱՅՍՐԸ.— (Բռնելով անոր քեռն ու շերտ) Այո՛, Թէօֆանօ, պիտի ազատեմ փրկչի գերեզմանը: Իրա՛ւ ես, բաղժն ու յաջողութիւնը ինծի հետ է միշտ: Այս աչքերը ինծի խաբել չե՛ն կրնար, այս խօսածքը ինծի խաբել չի՛ կրնար: Եկո՛ւր, եկո՛ւր նստի՛նք: (Կերպան նստաւանը): Ի՛նչ լաւ է, որ եկար, Թէօֆանօ, ինչքան ուրախ եմ, որ եկար:

ԹԷՕՅԱՆՆՕ.— Աւելի աղէ՛կ: Հիմա աւելի դիւրին է ինծի նպատակիս հասնիլը: Դուն որ այդպէս ուրախ ես, եկո՛ւր ուրախացնենք և ուրիշները:

ԿԱՅՍՐԸ.— (Զւարթ) Ի՞նչ է ուզածդ:

ԹԷՕՅԱՆՆՕ.— Գիտե՛ս, Նիկեֆո՛ր, ես հիմա քեզի խնդիրքով եմ եկեր:

ԿԱՅՍՐԸ.— (Բարեհաճ) Խօսէ՛:

ԹԷՕՅԱՆՆՕ.— Բայց չի՛ պիտի մերժես:

ԿԱՅՍՐԸ.— Ես քեզի ե՛րբ եմ մերժեր: Խօսէ՛...

ԹԷՕՅԱՆՆՕ.— Ե՛տ կանչէ աքսորէն Օհան Գուրգէնը:

ԿԱՅՍՐԸ.— (Խայթածի պէս) Ի՞նչ... ո՞վ... ո՞վ...

ԹԷՕՅԱՆՆՕ.— Դուն խոստացար, որ չե՛ս մերժելու:

ԿԱՅՍՐԸ.— Դուն կը խնդրես ինծմէ, որ ես... որ ես-
(Յանկարծ կը նետուի դեպի սիւները՝ պռուպով) է՛յ, ո՞վ
կա հոս, ո՞վ կա հոս:

ԹԷՕՅԱՆՈ.— Ի՞նչ կ'ուզես. ինչո՞ւ կը կանչես:

ԿԱՅՍՐԸ.— (Ներս մտնող սենեկապետին) Լո՛յս, Լո՛յս
կ'ուզեմ, Լո՛յս: (Կնոջը) Լա՛ւ. կ'ուզեմ տեսնեմ քու դէմքդ,
քու այդ Տիրամօր սիրուն դէմքդ. իսկ հոս արդէն մո՛ւթ
է գրեթէ, մո՛ւթ, կը հասկընաս: Չէ՞ որ մութը ինծի ու
քեզի համար չէ ստեղծւած. մութը յանցանքի համար է
ստեղծւած, մեղքի ու դաւի... (Կ'ըստպէ կրկին ներս ե-
կող սենեկապետին դէմը, կը խլի ձեռքէն ետասեղ առ-
ճանակը, ինքը կը դնէ ետսանիին վրա ու կը նստի՝ իր
նախորդ տեղը) Ա՛յ, այսպէ՛ս: Դէ՛, հիմա խօսէ: Խօսէ՛,
տեսնեմ, ի՞նչ կ'ըսես:

ԹԷՕՅԱՆՈ.— Ինչո՞ւ ես այդպէս տարօրինակ (կա-
նակով) Բայց միևնոյն է. գիտցի՛ր, մինչև որ քու հա-
մաձայնութիւնդ չառնեմ, ես հոսկէ հեռացողը չեմ: Հէնց
այդպէս ալ խոստացե՛ր եմ աղջկանը:

ԿԱՅՍՐԸ.— Չգիտեմ՝ ե՞ս եմ յիմարացեր, թէ՞ դուն
այսօր սաստիկ յիմար կը խօսիս:

ԹԷՕՅԱՆՈ.— Օրիորդներուս մէջ, գիտե՛ս, չէ՞, կա-
գիտն:

ԿԱՅՍՐԸ.— Ո՞վ ի՞նչ կազիտ:

ԹԷՕՅԱՆՈ.— Բարդասի քոյրը:

ԿԱՅՍՐԸ.— Է՛, ետը՞:

ԹԷՕՅԱՆՈ.— Ետքը արդէն ըսի: Դուն պատժեր ես
քու զօրավարդ, քու զօրծոյ է. բայց դուն իրաւունք չու-
նիս իմ օրիորդս ալ պատժելու: Չգիտեմ ար խեղճը. իրա՛ւ
կ'ըսեմ՝ կը մեռնի:

ԿԱՅՍՐԸ.— Պարզ խօսէ, կի՛ն:

ԹԷՕՅԱՆՈ.— Ասկէ պարզը ինչպէ՞ս կ'ըլլա՞ կը սիրէ՛:
Ես այր չեմ, կը ներե՛ս, միայն քաղաքականութեամբ

կշտանալ չեմ կրնար. չեմ կրնար տեսներ խեղճ աղջկան
յուսահատ վիշադը թէն ինծի կը թախ, որ հոս քաղաքա-
կանութիւնն ալ կը շահի Հրամանատարութիւնը, որ ա-
ռեր ես Գուրգէնին ձեռքէն, շիտակը ես ալ շատ խելացի
կը գտնեմ: Բայց մի՞թէ աւելի աղէկ չէր ըլլար, եթէ ի-
րեն հո՛ս որեւէ տակը պարագ պաշտօն մը տայիր: Ան-
վստահելի մարդը հոս աւելի դիւրին է հսկելը, քան հոն
իր կալւածներէն վրա, կայսրութեան միւս ծայրը: Եւ
վերջապէս ես կազիտն կը ճանչնամ. ան շատ չուտով
ձեռքը կ'առնէ իր մարդուն սանձիքը եւ քու ըմբոստ Գուր-
գէնդ, պիտի տեսնես, որ կը խելօքնա:

ԿԱՅՍՐԸ.— (Մտածկոս) Բարդասի քոյրը... կ'ըսես
եւ անոնք եղած են իրար հետ կանանցիկ մէջ՝ հա՞:

ԹԷՕՅԱՆՈ.— Չե՛մ կարծեր: Կազիտն լաւ գիտէ պա-
լատիս խիստ կարգերը: Սակայն ինչո՞ւ հարցուցիր:

ԿԱՅՍՐԸ.— Որովհետեւ... որովհետեւ ասիկա կը պար-
զէ խնդիրը: Որովհետեւ... Բարդասի քոյրը... գոցէ՛, կա-
րելի՛ է... Ուրեմն Բարդասի քոյրը:

ԹԷՕՅԱՆՈ.— Չէ՞, մեղք է. չէ՞, զժբալդ աղջկը
Ըսէ՛ բառ մը, երջանկացո՛ւր: (Ոտի ելնելով) Ուրեմն յայտ-
նե՛մ իրեն, որ նշանածը չուտով դառնա պիտի:

ԿԱՅՍՐԸ.— (Յանկարծ կը փոխուի, կը դառնա դա-
ժան ու պինդ բռնելով կնոջը թեւէն) Կեցի՛ր, կեցի՛ր.
շա՛տ կ'ըշտապես կեցի՛ր: Իսկ եթէ՞ այս բոլորը կոպիտ
թակարդ մըն է միայն... ծաղիկներով ու առօրտով ծած-
կւած, էշեր բռնելու համար:

ԹԷՕՅԱՆՈ.— Ի՞նչ:

ԿԱՅՍՐԸ.— (Հետզհետէ գրգռելով) Այդպէ՛ս ուրեմն...
կը խնդրես, որ ես կանչեմ Գուրգէնը... երջանկացընե՛մ:
Եկեր ես հոս յատուկ խնդրելու... եկեր ես, որ երջանկա-
ցընեմ... (Վայրի ու նիւանդ ծիծաղով մը կնոջ թեւը կը
նետէ անդին):

ԹԷՕՅԱՆՈՒ. — Ի՞նչ եղաւ քեզի ինչո՞ւ համար է այդ ազեղ ծիծաղը:

ԿԱՅՍՐԸ. — Իհա՛րկէ, ե՛ս ազեղ, ծիծա՛ղս ազեղ, ամե՛ն ինչս ազեղ: Գեղեցիկ ես միայն դուն ու քու լրբութիւնդ: Յանդուգն է, կի՛ն, խաղցած խաղդ ու հրեշային. արդէն լիտութիւնը յանդուգն է միշտ: Ինչո՞ւ այդպէս սպուռ-սպուռ երեսս կը նայիս: Չէիր սպասեր, հա՞, այս ելքին: Կարծեցի՛ր, որ կանչեմ պիտի աղջիկը, հարցընեմ. ան ալ պիտի խաղա իր վարպետէն սորված դերը, իշնա ոտքերս, լա ու պաղատի. ես ալ մեղքնամ ու գիջեմ: Դուն կարծեցի՛ր, որ այս անգամ ալ կը յիմարացընես ինծի. քու անուշ երգերովդ, ա՛, դո՛ւն, Սիրենա: Կը յիմարացընես, կանչել կու տաս սիրեկանդ աքսորէն, գիշերները ծածուկ կ'առնես կանանոցս ու միասին կը նստիք ու կը խնդաք վրաս: Չէ՞, այդպէս չէ՞, խոստովանէ՛:

ԹԷՕՅԱՆՈՒ. — (Անոր խօսելու միջոցին հետզհետէ կ'ուղղւի ամբողջ հասակովը ու մարմաբէ սիւնին առջեւ կ'որոնանան շիպ-ժիսակ, հպարտ ու հանգիստ):

ԿԱՅՍՐԸ. — Ի՞նչ ես պապանձեր. չխօսի՛ս. ինչո՞ւ ես քար կտրեր այդ քարին տակը: Ըսէ՛, խօսէ՛, եթէ դու երես ունիս խօսելու, եթէ դու կրնաս քեզի պաշտպաներ, եթէ այդ անամօթ չրթունքիդ արդարանքի խօսք մը ունիս...

ԹԷՕՅԱՆՈՒ. — (Առանց ոչինչ քսելու կամաց մը կը գտնուի սիւնին ու նոյն հպարտ, ժիսակ դիրքովը կը դիմէ դեպի դուրս):

ԿԱՅՍՐԸ. — Ո՛ւր, ո՛ւր. ո՛չ. կեցի՛ր. (Կ'ուզէ բռնէ):

ԹԷՕՅԱՆՈՒ. — (Սարսափելի բարկութեամբ) Քաշէ՛ ձեռքդ ետ. չի դպի՛ս ինծի: Ողորմելի՛... (Եւ դեպի դուրս):

ԿԱՅՍՐԸ. — Կեցի՛ր. մի՛ երթար. կ'ըսեմ քեզի:

ԹԷՕՅԱՆՈՒ. — Դեռ չապառեցի՞ր լուսանքդ:

ԿԱՅՍՐԸ. — Կեցի՛ր. (Կոսրւած) Նախ լսէ՛... (Կ'ընդհատէ):

ԹԷՕՅԱՆՈՒ. — (Կը մնա անօտոժ, կիսովին ետ դարձած):
ԿԱՅՍՐԸ. — Քեզի ծանր վիրաւորեցի. ճի՛շդ է. դու եղէ... իզուր Բայց ե՛ս. հապա ե՛ս: Այս ամբողջ երեք ամիս է, որ ամուր խրեւր է հոգիս այդ սարսափելի բանը. առաջ հունդ մըն էր, հիմա մեծցա՛ւ, ուռճացաւ ու լիցուց հոգիս. ուր կ'երթամ ինծի հետ է, ինչ կ'ընեմ ինծի հետ է. կերա՛ւ հոգիս այդ վէրքը:

ԹԷՕՅԱՆՈՒ. — (Խուլ) Երե՞ք ամիս...

ԿԱՅՍՐԸ. — (Լուռ է):

ԹԷՕՅԱՆՈՒ. — Երեք ամիս դուն կասկածով կը նայի՛ս վրաս, երեք ամիս կը պրպտես բոլոր խօսքերս, կը հետեւիս ամեն շարժումիս:

ԿԱՅՍՐԸ. — (Լուռ է):

ԹԷՕՅԱՆՈՒ. — Կը տեսնեմ, որ ստիպւած եմ մնալու, ու ինչքան ալ ծանր ըլլա ինծի, խօսելու:

ԿԱՅՍՐԸ. — Խօսէ՛:

ԹԷՕՅԱՆՈՒ. — Գուրդէնը պէ՛տք է որ գա:

ԿԱՅՍՐԸ. — (Աչեքը լայն բացած կը մնա սպասած):

ԹԷՕՅԱՆՈՒ. — Եւ ան պիտի գա ո՛չ թէ իմ մէկ սպասուհիս համար, այլ ինծի՛ համար, ինծի՛, կը հասկընա՞ս, ինծի:

ԿԱՅՍՐԸ. — Չե՛մ հասկընար քեզի:

ԹԷՕՅԱՆՈՒ. — Ուղեցի խնայեմ պատիւդ, ուղեցի չվիրաւորեմ հպարտութիւնդ. անա՛ ինչպէս գնահատեցիր Գուրդէնը պէ՛տք է, որ գա: Եւ զիտե՞ս ինչու: Որովհետեւ ամենքը մէկ բերան կը կրկնեն, որ դուն կը վախնաս իրմէն, որ դուն կը նախանձիս իր տաղանդին, որ դուն քեզի նուազ կ'ըզգաս իր ներկայութեանը: Իսկ ատիկա տանջա՛նք է ինծի. ատիկա կը զարնէ իմ կայսերական կոչումիս, ատիկա կը զարնէ իմ կանացի հպարտութեանս: Ես հազար հազարներուն մէջէն ընտրեցի քեզի, ձեռքս երկարեցի քեզի, բարձրացուցի գահիս, անունդ կապեցի

իմինիս, որովհետեւ յաղթող էիր, քաջ էիր, մեծ էիր: Եւ այդպէս կ'ուզեմ քեզի:

ԿԱՅՍՐԸ.— Ո՞վ կրնա խցկեր սինըքոր մարդոց անդուան բերանը: ատիկա վնճ է և կայսեր ուժէն:

ԹԷՕՅԱՆՆՕ.— Ո՛չ: Վեր չէ՛: Արդէն միջոցը ես ըսի քեզի: Կը կանչես այդ քու Գուրգէնդ, կը դնես աչքի իյնող պաշտօնի մը գլուխը, բոլորովին անխոյժ ու անտարբեր, որ տեսնեն ամենքը, թէ անկէ վախճողը չես դուն: Դուն կայսր ես, իսկ ան քու ծառադ: Քէֆդ ուզեց աքսորեցիր, քէֆդ ուզեց՝ կը ներես: Նիկեֆոր, ասիկա կը պահանջեմ ես քեզմէ: ասիկա պէտք է կատարես դուն քո՛ւ անունիդ համար, պէտք է կատարես ի՛մ անունիս համար: Եւ կ'ուզեմ հպարտ նայիմ ամենուն աչքին մէջը և հեզնութիւն չկարդամ անոնց շրթունքին անխիւնը: Դուն դու այս վայրկեանիս օտքի տակ տւիր իմ ամենէն սուրբ սրբութիւնս: Խնդրեմ, խնայէ՛ գոնէ հպարտութիւնս:

ԿԱՅՍՐԸ.— Բայց, Թէօֆանօ...

ԹԷՕՅԱՆՆՕ.— Մէկդի՛ բոլոր բայց-երը: Կամ այո՛, կամ ո՛չ:

ԿԱՅՍՐԸ.— Կ'ըմբռնեմ, որ պէտք է կատարւի քու կամքդ: (Լուռ) Գո՞հ ես:

ԹԷՕՅԱՆՆՕ.— Գո՞հ: (Խիս վշտացած, հազիւ զսպելով արցունքները): Դեռ կը ծաղրե՞ս ալ: Ա՛, երջանի՛կ եմ, անտանձա՛ն, այս քնքուշ տեսարանէն հոքը...

ԿԱՅՍՐԸ.— (Չեմք մեկնելով) Թագուհի՛...

ԹԷՕՅԱՆՆՕ.— (Եւ փառելով) Խնդրեմ, խնդրեմ... (Հպարտ ու վիրաւոր՝ սիւններուն մեջէն դուրս):

ԿԱՅՍՐԸ.— (Նախ կեցած է պատկառոտ միջեւ կնոջ հետանալը: Վերջը կ'երթա դէպի աջ ու նկղսի) Կան-

չե՛լ վառիլը: (Եւ քիչ մը ետքը Լեկապէնին, ծանր-ծանր, կարծես քելադելով) Սուրհանդակ կը հանես Օհան Գուրգէնին: Կը գրես իմ անունէս՝ անմիջապէս ճամբա իյնա դէպի Պօլիս: Կոս կարեւոր պաշտօն ունիմ իրեն յանձնելու: Այսչափ:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Հրամանդ, տէ՛ր:

ԿԱՅՍՐԸ.— Կեցի՛ր: (Քիչ լուռ) Լսածդ չգարմացո՞ւց քեզի:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— (Ժպտուն) Դժւար չէ երթալը: Եւ, տէ՛ր, թէ այդ տեսակ մարդը ինչ՞ու կը կանչեն այսպէս յանկարծ:

ԿԱՅՍՐԸ.— Ինչո՞ւ կը կանչեն:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Ազատելու իր հոգին երկրային ամեն հոգիէն: Եւ իրաւունք ունիս, տէ՛ր: Բաղդը իր հետն ունենալը լաւ բան է: Բայց և պէտք է գիտնալ բաղդը պինդ բռնել, և պէտք է գիտնալ իր բաղդին տիրել: (Կը խոնարհի ու դուրս):

ԿԱՅՍՐԸ.— (Աչքերը գոց) Պէտք է գիտնալ իր բաղդին տիրել...

Բ. ՏԵՍԱՐԱՆ

Ա Կ Լ Բ Ե Ր Դ. Բ Ա Կ Ը.

Խորքը հաս պարիսպ ու բերդի դարպասը: Դարպասի երկաթե փեղկերը գոց են, բաց է միայն փեղկի վրայի փոքրիկ դռնակը: Պարիսպներուն վրայէն ձիւնապատ լեռներ: Աջ կողմը փառ սանդուղ, խարխլած ու մամուլապատ, որ լայն ասիւններով դէպի բնակարանը կը տանի: Չախ կողմը երկու հինաւուրց ծառ, տակը

նիւղերէ շինած հասարակ փսսած նստարան մը: Ամէն դի-
թափած գոյնգոյն տերեւ ու խճիր: Ուշ առուն է, սլա-
ծառ արեւ օր:

1

Չորս սպա խմբւած միասին՝ լարւած ուշադրու-
թեամբ կը հետեւին, մինչ Հաննա աղեղը ձեռքը նշան
բռնելու վրա է: Քիչ մը ասեն լուռ, ու յանկարծ նետ
կը բռնի: Ընդհանուր շարժում:

ՏԱՐԻՔՈՏ ՍՊԱՆ.— Հրա՛շք է:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՍՊԱՆ.— Պատահմո՛ւնք:

ՄԻԻՍ ՍՊԱՆ.— Պատահմո՛ւնք, երկո՞ւ անգամ իրար
վրա:

ԹՈՐՈՍ.— (Չորսուի սպան, քարմ զաւ մը) Հրաշալի
է, Հա՛ննա:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՍՊԱՆ.— Պատահմո՛ւնք է, ինչ կ'ուզէք
ըսէք:

ՀԱՆՆԱ.— (Թորոսին) Տուր նե ա մըն ալ:

ՄԻԻՍ ՍՊԱՆ.— Ո՛չ. պայմանը երկու էր. թող ա-
ռաջ գա մըցողը:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՍՊԱՆ.— Եթէ մեր բոլոր զօրավարներուն
աղջիկները այսպէս նեա քաշել գիտնային՝ ալ ինչի՞ էին
պէտք նիկեփոր կայսեր իր բանակները:

ՄԻԻՍ ՍՊԱՆ.— Բարեկամ, սրախօսութիւնդ դի՛ր
կապարճը ու փոխարէնը նեա մը վերցո՛ւր, եթէ քաջ ես:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՍՊԱՆ.— Եղբայր սիրելի, նեա է ու չէի-
պաւ. ե՞տքը. յաղթւինք աղջիկէ՞ մը:

ՏԱՐԻՔՈՏ.— Ես ինձի կը յայտարարեմ յաղթւած:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՍՊԱՆ.— Այո՛. մենք ալ, մենք ալ:

ՀԱՆՆԱ.— Ուրեմն կախե՛մ աղեղը:

ՏԱՐԻՔՈՏ.— Կախէ՛, օրիո՛րդ, ու յայտնէ՛ կամքդ:

ԹՈՐՈՍ.— Հրամանը քուկդ է, Հա՛ննա:

ՀԱՆՆԱ.— Կը հրամայե՛մ, իսկոյն պատրաստ ըլլալ.
պիտի ելնենք, ա՛յ, հո՛ն... ձիւնէ գազաթնորը:

ՄԻԻՍ ՍՊԱՆ.— Ձիւնէ գազաթնո՛րը:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՍՊԱՆ.— Ատոր համար երկու թև է պէտք
ամեն մէկուս ուրին:

ՀԱՆՆԱ.— Ինչո՞ւ (Տարիքոս սպան մտնանիս) Չէ՞
որ նոր է բարձրացիր, ամբողջ խմբով:

ՏԱՐԻՔՈՏ.— Նախ՝ ան ուրիշ խումբ էր, օրիո՛րդ,
լեռան վարժ մարդիկ երկրորդ՝ մենք հառանք միայն
մինչև պատուածքը և շատ ալ դժւար. Ըսի, որ գազաթն
եկնողը Գուրգէնն էր միայն:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՍՊԱՆ.— Զօրավարը. և ինչո՞ւ:

ՏԱՐԻՔՈՏ.— Ա՛յնպէս, քմահաճո՛յք, և մեր բոլորին
ստիպումին հակառակ. սեպ ժայռ, փուխը ձիւն, տակն
ալ անդունդ:

ՄԻԻՍ ՍՊԱՆ.— Ուրեմն, օրիո՛րդ, ուրիշ հրաման մը:

ՀԱՆՆԱ.— (Հանգիստ ու յամառ) Հո՛ն, ձիւններն ի վեր...

ՄԻԻՍ ՍՊԱՆ.— Բայց լսեցիր՝ դժւար է, վտանգաւոր:

ՀԱՆՆԱ.— Ըլլար դիւրին ու անվտանգ՝ ելած կ'ըլ-
լային ամենքը:

ՏԱՐԻՔՈՏ.— Իսկ հա՞յրդ. թոյլ կու տա՞:

ՀԱՆՆԱ.— Այդ հոգը թող ինձի:

ՄԻԻՍ ՍՊԱՆ.— Աղէկ, երթա՛նք մինչև լանջի գիւ-
ղը, ձին կը բարձրանա: Քիչ մը կը հանգստանանք ու կը
փորձենք աւելի վեր՝ որքան հնար է:

ՏԱՐԻՔՈՏ.— Մինչև գիւղը կարելի է, իհարկէ, թէև...

ՄԻԻՍ ՍՊԱՆ.— Դէ՛, ամեն մէկը իր ձիւնն հողը:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՍՊԱՆ.— Ուրեմն գէպի ձիւններն ու ան-
դունդները:

ՏԱՐԻՔՈՏ.— Այդպէ՛ս է, աղա՛ս, երբ աղեղը աղջկան
մը ձեռքը կը մնա:

Յեւք սպաները կը հետանան. Հանձնան կը մօտենան
Թորոսին, որ կեցած է երազկոս՝ յենած նստարանին:

ՀԱՆՆԱ.— Դո՞ւն ինչ ես մոլորեր:

ԹՈՐՈՍ.— Հա՛ննա, ի՛նչ լաւ է հոս, ի՛նչ լաւ է ձեր
այս բերդը: Քանի եկեր եմ արեւ է հողիւս մէջ, ինչպէս
և շուրջս, ինչպէս և երկինքը, այս ամբողջ շաքաւթը:
Չգիտես ի՛նչ ձանձրալի է հո՛ն մեր ամբողջը, ձորերուն
ու մառախուղներուն ծոցը: Օդը գորշ, մարդիկը գորշ,
ապրուստը գորշ: Հոս շարժում կա, Հա՛ննա, թարմութիւն
կա հոս: Քու հա՛յրդ ալ ուրիշ է, դո՛ւն ալ ես ուրիշ:

ՀԱՆՆԱ.— Իրա՞ւ:

ԹՈՐՈՍ.— Ա՛յ, քիչ մը առաջ, որ ըսիր՝ ելնենք այն
վերի ձիւնոտ սարերը, այնպէս խորունկ, այնպէս աղւոր
բան մը կար ձայնիդ մէջը... (Յանկարծ ու խորհրդաւոր)
Ես կու գամ քեզի հետ, Հա՛ննա. ես ու դուն կ'եկնենք
միասին մինչև ձիւնները, մինչև գագաթը...

ՀԱՆՆԱ.— Մինչև գագաթը՝ ո՛չ. մինչև պատուածքը:

ԹՈՐՈՍ.— Չե՞ս հաւտար խօսքիս:

ՀԱՆՆԱ.— Կը հաւտամ, բայց չեմ ուզեր: Ես մի՛ կ'
պիտի բարձրանամ գագաթը:

ԹՈՐՈՍ.— Ինչո՞ւ:

ՀԱՆՆԱ.— (Կատակելով) Այդպէ՛ս է ճակտիս գիրը:

ԹՈՐՈՍ.— Ես լուրջ կը խօսիմ, Հա՛ննա:

ՀԱՆՆԱ.— Իզո՞ւր, Լուրջ խօսելուդ պէ՛ս՝ կը տխրիս.
Նայէ՛ արդէն ունքերդ կախ ինկան. իսկ ախրիլ ա՜ն-
քի ամենէն անմիտ բանն է գուցէ:

ԹՈՐՈՍ.— Բայց ինքդ բնա՛ւ այդպէս ուրախը չես:

ՀԱՆՆԱ.— Ատոր համար ալ կ'ըսեմ քեզի՛ մի՛ ըլլար,
Լուրջ:

ԹՈՐՈՍ.— Հա՛ննա, չիտա՛կ ըսէ, երբեք ս իր ա

ՀԱՆՆԱ.— (Շեւտ նայելով անոր աչեքունկ) Դիցուք...

այո՛:

ԹՈՐՈՍ.— Եւ ո՞վ է այդ անուածային բաղդաւորը:

ՀԱՆՆԱ.— Է՛, ինչի՞դ է պէտք աստուածներու գործը:

ԹՈՐՈՍ.— Անւանել չե՛ս ուզեր: Ըսէ՛ գոնէ, ո՞ւր է,
հո՞ս, բանա՞յլ:

ՀԱՆՆԱ.— Ո՛չ հոս, ո՛չ բանակը:

ԹՈՐՈՍ.— Հապա՞:

ՀԱՆՆԱ.— Ա՛յ, հո՛ն, վե՛րը, ձիւնոտ գագաթներն
իվեր, ուր ես հիմա երթալ կ'ուզեմ:

ԹՈՐՈՍ.— Է՛, դուն վրաս կը խնդաս:

ՀԱՆՆԱ.— Ինչո՞ւ Դուն գիտես, որ ես քեզի միշտ
սիրեր եմ դեռ մեր մանուկ օրերէն:

ԹՈՐՈՍ.— Ա՛խ, այն ուրիշ...

ՀԱՆՆԱ.— Ինչո՞ւ ուրիշ. այնպէս մի՛շտ այնպէս:
Դէ՛, գնա՛ թամբել աուր ձիւրը, ես ալ երթամ հագւիմ:
(Զարհուրեալ) Պիտի տեսնես, որ երեքն ալ մնալու են
կէս-ճամբան. կը ճանչնամ երեքն ալ:

ԹՈՐՈՍ.— Բայց կը շարունակե՛նք ես ու դուն: Քանի
որ ախոյեանս լեռան քաջը մըն է՛, ոչի՛նչ. ես քաջքերէ
վախցողը չե՛մ, Հա՛ննա: (Անխուժ ձայնով դուրս):

Աղջիկը կը մնա քիչ մը մինակ ու մտածկոտ, վերջը
կը դառնա որ ետքա դեպի սանդուղները, երբ խորհեց կը
մտնէ Օհան Գուրգեն ու ձայն կու տա:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Հա՛ննա:

ՀԱՆՆԱ.— (Կը քարանձաւ առանց ետ նայելու):

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— (Մօտենալով) Հա՛ննա, չե՛ս լսեր:

ՀԱՆՆԱ.— (Կապուած տարժումով մը կը դառնա անոր):

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Անշուշտ գիտէիր, որ այս կող-

մերն էի:

ՀԱՆՆԱ.— Լա՛մ եմ եկեր ես կալածաներդ, եղեր ես և մեր Հաշտենքի հողը, հոն, վի՛րը, մեր լիւնները...

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ.— Այո՛. և չե՛մ եկած քեզի:

ՀԱՆՆԱ.— (Դուռը կախելով) Յանցանքը ի՛մն է՝ Ըսի՛ քեզի բաներ, որ երբեք պէտք չէ ըսած ըլլայի: Հի՛մն ճնշում կ'ըզգաս ինձի հանգիպելէն:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ.— Այնպէ՛ս որ աւելի կը դարմա՛նաս գոցէ՛ հիմա եկած ըլլալուս:

ՀԱՆՆԱ.— Այդպէ՛ս է:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ.— Եկեր եմ հրաժեշտ առնելու: Կը հեռանամ այս կողմերէն և երեւի երկա՛ր ժամանակով:

ՀԱՆՆԱ.— Հապա աքսո՞րդ:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ.— Անցաւ: Հիմա կ'երթամ Պօլիս: Եւ գիտե՛ս ինչու:

ՀԱՆՆԱ.— Ըսէ՛:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ.— Կ'երթամ կայսր դառնալու:

ՀԱՆՆԱ.— Կա՞յսր:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ.— Այո՛, բարձրանալու բիւզան՝ դական կայսրներու գահը:

ՀԱՆՆԱ.— Եւ ստեղծելու նո՛ր պատուի՞րն մը, որուն հողին ըլլալու է մեր Անատոլիոն: Ստեղծելու մեծ Անա՛տոլի մը:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ.— (Նախ զարմացած կը նայի): Ա՛խ, հայրդ: Այո՛, Հաննա՛, այդպէս է: Կը տարակուսի՞ս:

ՀԱՆՆԱ.— Տարակո՞յս: Դուն ունեցեր ես, ինչ որ տիրադ ուղեր է: Դուն հասե՛ր ես, ուր ցանկացեր է հողիդ: Դուն եղե՛ր ես, ինչ որ կամքդ վճուր է:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ.— Կայսր դառնալը, այո՛, վճուր եմ:

ՀԱՆՆԱ.— Եւ ո՞վ է աւելի արժանի, քան դուն, ո՞վ է աւելի կարող, քան դուն: Գնա՛, եղի՛ր կայսր, զնա՛ տիրէ՛ ու ստեղծէ՛ քու պատուի՞րնդ: Դուն ստեղծած ես

տիրելու համար, դուն ստեղծած ես ստեղծելու համար:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ.— (Յափեցակութամբ) Իսկ դո՞ւն: Իսկ դո՞ւն ինչու համար ես ստեղծած, Հա՛ննա:

ՀԱՆՆԱ.— Թո՛ղ, թող ինձի՛ խօսէ՛ քեզմէ:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ.— Ինչպէ՞ս թողնեմ, երբ եկած եմ հոս ճիշդ ատոր համար: Երթալէս առաջ դուն պէտք է գիտնաս ամե՛ն ինչ: Ես այլ ևս լուի չեմ կրնար, Հա՛ննա, ես այլ ևս լուի չեմ ուզեր:

ՀԱՆՆԱ.— Ի՞նչ բան է ատ, որ չե՛ս կրնար, որ չե՛ս ուզեր:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ.— Հա՛ննա ես չուզեցի աւելի խոռ՝ վեմ քու հողիդ, չուզեցի աւելի հրահրեմ քու զգացումներդ: Մտածեցի՛ քու մէջդ գէպի ինձի եղածը աղւոր ու քնքուշ երազ մըն է, ձիւնէ փափուկ ու ճիւղակ կերուածք մը, որ հալի պիտի ու ցնդի՝ տաք շունչ մը քեզի դիպածին պէս: Իսկ ինչ որ իմ մէջս սկսեր էր խլրախ՝ կարծեցի քու անքիժ հմայքիդ մէկ սուրբ շոյանքը, մի՛ղմ ու վա՛ղանցուկ: Ու չեկա, չգրեցի, որ մարի, հասնի:

ՀԱՆՆԱ.— Ձգէ՛, զօրավա՛ր, դուն արդարանքի պէ՛տք չունիս: Ես անչա՛փ, անչա՛փ շնորհակալ եմ քեզմէ: Շնորհակալ եմ և ա՛յս այցիդ համար և նախորդ հանդիպումներուդ: շնորհակալ եմ քեզի քու պատճառած բոլոր ու՛րախութիւններուդ համար, քու սուած վշտիդ, քու ներ՝ չնչած հպարտութեանդ, մտածումներուդ: շնորհակալ եմ քեզմէ եկած ամեն բանի համար: Թո՛ղ, այդ մասին ալ չխօսինք:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ.— Չհասկըցա՛ր: Լսէ՛, խօսիմ քեզի բոլորովին մերի: Ես առե՛ր եմ կեանքէն ինչ որ աշխարհի հոսանքը բերեր է ինձի, փրցուցե՛ր եմ կեանքէն, ինչ որ ուժս պատեր է: Բայց հողիս միշտ մնացեր է գժգո՛ն, մնա՛ցեր է կարօտ: ու խռւ կերպով, կարծես ինձմէ իսկ ծա՛ծուկ, որոնք է ուրիշ բան մը, ուրիշ կեանք մը, որ

վեր ըլլա առօրեայէն, որ չձանչնա սովորականի գոհնկու-
թիւնը: Հոգիս ծարաւեր է ուրիշ տեսակ էակի մը, ազ-
նւացնող, զտող, բարձրացնող: Այդտեղ առ հեռաւոր մշուշի
մը յաճող շունչն էր այդ էակը ինծի համար. և ես ա-
նըջիւ իսկ չէի կրնար, թէ օր մը ան պիտի կենար դէմս
մարմին առած, խո՛ր, սո՛ւբբ ու հմայիչ, ինչպէս հիմա
դուն կեցած ես իմ դէմս: Կեցած ես այդպէս պարզ ու
բնական, ու լաւ ալ չեմ հասկնար, թէ ի՞նչ կ'ըսեմ քեզի,
թէ ի՞նչ ես դուն և թէ ի՞նչ արժեալ:

ՀԱՆՆԱ.— Ո՛հ, զօրավար, լաւ գիտեմ՝ ի՞նչ եմ ես,
գիտեմ՝ ի՞նչ ես դուն: Քու ազնւական հոգիդ կը մեղքը-
նա ինծի, սիրտս առնել կ'ուզէ. իզո՛ւր չեմ ուզեր:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Իսկ եթէ ըսեմ քեզի, թէ դուն
հիմա հետո ես մի՛շտ ու ամեն տեղ... Դուն հետո էիր
վերջին կռիւներուս ատեն, դուն հետո էիր դարձիս, որսիս
և հո՛ն, վերը, ձիւնոտ լեռներուն վրա:

ՀԱՆՆԱ.— (Մեծ բեկորանքով) Հետդ էի, հա՛, հետդ
էի և հո՛ն, վերը, ձիւնոտ լեռներուն վրա...

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Նեղ ու ծանր վայրկեաններուս
քու կերպարանքդ է, որ կը կենա դէմս, կարծես քեզի հետ
է որ կը խորհրդակցիմ. քեզի՛ է, որ կը դիմեմ, երբ թե
առնել կ'ուզեմ, երբ վարերէն վեր կը ձգտի հոգիս, դէպի
վեր:

ՀԱՆՆԱ.— Հերի՛ք է. լռէ՛, Հասկցի՛ր, որ չեմ կրնար...
որ չեմ կրնար բոլորը մէկ անգամէն: Արե՛ւն է, արե՛ւը,
արե՛ւը, որ կը թափանցէ էութիւնս, որ կը զրկէ հոգիս...
Ա՛խ, ալ ինչո՞ւ կ'ապրիմ...

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— (Մեղմով կը մօտենա, նայաւ-
ազնիւ շարժումով մը կ'ուզէ բռնէ անոր ձեռքը) Հա՛ննա...

ՀԱՆՆԱ.— (Կամաց ետ կը քաշէ ձեռքը ու արտօնակ
խօսւածով) Մի՛, մի՛, մի՛ դպիր: Կը փշրես. կը կորչի,
կը ցնդի. երջանկութեան չե՛ն դպիր, կը ցնդի...

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— (Պարզելով ձեռքը) Բռնէ՛ ամուր
ձեռքս, Հա՛ննա, ո՛չ կը կորչի, ո՛չ կը ցնդի:

ՀԱՆՆԱ.— Չեմք...

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Այո՛: Բռնէ՛ ու բարձրանանք
միասին կայսրներու գահը:

ՀԱՆՆԱ.— (Մոլոր) Գահը... բարձրանանք գահը...

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Կամ գուցէ կ'ուզէիր, որ նախ
երթամ տիրեմ գահերու, ժողովուրդներու, երթամ տիրեմ
աշխարհներու ու հաջը գամ թաքդ, հպարտ աղջիկ, քեզի
կայսրներու գահը տանելու:

ՀԱՆՆԱ.— (Հասնու ժեսով մը, գուռակի մը պէս)
Դուն տիրես պիտի գահերու, ժողովուրդներու, դուն
տիրես պիտի աշխարհներու: այդ բոլորը ըլլա՛ պիտի:
Բայց դուն ինծի քու գահդ չե՛ս տանելու. այդ մէկը
պէտք չէ, որ ըլլա:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Ինչպէ՞ս:

ՀԱՆՆԱ.— Այդ մէկը պէ՛տք չէ, որ ըլլա:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Կը մերժե՛մ:

ՀԱՆՆԱ.— Այդ մէկը պէ՛տք չէ, որ ըլլա:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Ինչո՞ւ:

ՀԱՆՆԱ.— (Բիշ լուռ) Կ'ուզեմ արժանի ըլլամ քու
այդ մեծ սիրուդ, կ'ուզեմ ըլլամ արժանի քու հոգիդ
որոնումին, կ'ուզեմ ըլլամ քեզի հաւատար:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Մերժելով՝ երբ իմ հոգիս միայն
քեզի կը ձգտի, երբ ամբողջ էութիւնս սիրուդ կը տենչա
ու քեզի է ծարաւս:

ՀԱՆՆԱ.— Ժի՛շդ ատոր համար: Պէտք է, որ դուն
անգամ մը գոնէ տենչաս ու չունենաս, ձգտիս ու չհասնիս,
ծարաւիս ու չյազենաս: Կ'ուզեմ որ գոնէ անգամ մը
չհասնիս Պետքար լեռան գագաթը:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Պետքար լեռա՞ն...

ՀԱՆՆԱ.— Որ շուրջդ միայն դիակ չտեսնես, որ

տխրութիւնը չխեղդէ հոգիդ, որ չըսես՝ «ի՜նչո՞ւ համար», որ չխորհիս՝ թէ խեղճ բան է այս բոլորը և չի արժեր ոչինչ։

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ. — Դուն ո՞ր աշխարհէն իջած հոգի ես, Հա՛ննա, ո՞ր երկինքներէն կը թափանցէ շունչդ իմ հոգիս։

ՀԱՆՆԱ. — Թող մի՛շտ, ընդմիշտ, այդպէս հոգիդ լիցուն ըլլա ինձմով և մի՛շտ, ընդմիշտ, ինքդ հեռու, հեռու ինձմէ...

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ. — Հա՛ննա, քու ընտրածդ ցաւն է՝ անլերջ կարօտ ու տապաւնք։

ՀԱՆՆԱ. — Չգիտեմ անունը, բայց ա՛տ է, որ չի անցնիր, որ չի՛ հատնիր, որ չի ցամքիր, կայսր քու զա՛հիդ վրա, ո՛չ և կ'ուզեմ ըլլամ կա՛յսր քու հոգիիդ վրա։

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ. — Չարմա՛նք է ինչ որ կ'ըսես՝ այնքան անբնական է ու հակառակ կեանքին, բայց և այնքան հարազատ կարծես ձայնդ հոգիիս խորերէն կու գա, էութեանս դեռ անձանաչ ու մշտադադ ալիքներէն։ Դէպի անհասն ու անչէջը, որ այնպէս կը քաշէ մեզի... Գու ձայնդ, Հա՛ննա, կը քաշէ ինձի իրաւունք ունիս մենք պէտք է բաժնւինք (կը լսեմ)։ Ալ չգիտեմ ինչ ըսեմ քեզի։

ՀԱՆՆԱ. — Ըսինք ամեն ինչ։

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ. — Կը մնա... որ հեռանամ։

ՀԱՆՆԱ. — Կը մնա... որ հեռանաս։

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ. — Ալ չենք հանդպիր մենք իրարու։

ՀԱՆՆԱ. — Ալ չենք հանդպիր մենք իրարու։

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ. — Չունի՞ս վերջին խօսք մը ըսելու ինձի։

ՀԱՆՆԱ. — (Աջ ձեռքը վեր) Երթաւ-բարո՛վ, դորալա՛ր։

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԻՆ. — (Նոյնպէս) Մնաս-բարո՛վ, Հա՛ննա։

Գուրգեն արագ կը հեռանա։ Աղջիկը կեցած է պահ մը անտարժ իր հպարտ-օխտակ դիրքովը, վերջը կը բուլնա, քայլ մը-երկու կ'երբա ետ-ետ, դեմ կու գա ծառին, գոյգ բեւերով կը գրկէ ետեւէն ծառին բունը, որ վար չիյնա։ ու կը մնա այդպէ՛ս խաչածի պէս։

Զորրորդ Արար

Ա. ՏԵՍԱՐԱՆ

ԿՈՄՍՈՒՀԻՆ ՆՆՁԱՐԱՆԸ

ձակասք, չափազանց հաս պատին մեջ բառակուսի լուսամուտ մը երկաթե ծանր փեղկերով: Չախ կողմը լայն ու բարձր անկողինն է ամպնովանիին տակ: Աջի պատին մեջ անագին մարմար բուխարիկը, որուն դեմը սենեակին մեջտեղը, ցած ու փափուկ բազմոց մը ամբողջովին կորած գորգերու ու բարձերու տակ: Բազմոցին մօտիկ արաբական փոքր սեղաններ՝ վրան զարդի ու յարդարանքի իրերով: Աջի դուռը կը տանի կանանոցին միւս սենեակները, ձախը դեպի կայսերական բաժինը:

1

Գիշեր է: Տեսարանը վայրկեան մը պարսպ ու մութ միայն վառարանին կարմիր-դեղին լոյսը յատկին վրա: Դուռը ուժեղ բուխ ու համի, որ կը ցնցէ փեղկերը ու ներս կը սուլէ լուսամուտներէն: Երբ դուռն աղմուկը կը մեղմի, կը լսուի կրակին աշխուժ ճարճաբք:

Աջէն կը մտնէ Կուզ պառարձ՝ ձեռքը մոմ միաժաւանակ ձախէն կոմսուհի Արկիրա:

ԿՈՄՍՈՒՀԻՆ. — (Վրա վազելով ու կիսաձայն) Չեկա՞ւ:

ԿՈՒՋ ՊԱՌԱՒԸ. — Դեռ ո՛չ, կոմսուհի՛:

ԿՈՄՍՈՒՀԻՆ. — Վեր առի՞ք ելարանը:

ԿՈՒՋԸ. — Ներս մտան թէ չէ:

ԿՈՄՍՈՒՀԻՆ. — Ուրեմն քանի՞ հոգի եղան հիմա:

ԿՈՒՋԸ. — Բո՛ւրցէսը, այն հաստ բեխերովը և ուրիշ մը քու սենեակդ են: Ծովի կողմէն եկողներն ալ իմ քովի սենեակս:

ԿՈՄՍՈՒՀԻՆ. — Նշմարող ոչ ո՞ք կասկածելի ոչի՞նչ:

ԿՈՒՋԸ. — Թող հանգիստ ըլլա կոմսուհին:

ԿՈՄՍՈՒՀԻՆ. — Իսկ ներքինապետը:

ԿՈՒՋԸ. — Անիկա այնպէս հրաշալի անյայտանալ գիտէ, երբ կը տեսնէ որ աւելորդ է իր ներկայութիւնը:

ԿՈՄՍՈՒՀԻՆ. — Եթէ կը համարձակի՝ թող չանյայտանա:

ԿՈՒՋԸ. — Սուր քիթ ունի. իսկոյն հասկըցաւ, թէ հոտերը ուրկէ կու գան:

ԿՈՄՍՈՒՀԻՆ. — Բաշէ՛. եկա՛ն: Եղի՛ր նշանակած տեղս ու աչքերդ չորս բաց:

ԿՈՒՋԸ. — Կոմսուհին կը ճանչնա ինծի: Պառաւեր եմ, չիտա՛կ է, բայց գիտեմ թէ զործերը ինչպէս կը դառնան: (Դուռն ձախէն):

2

Աջէն կը մտնէ երկու պալատական օրիորդ՝ ձեռքերն մեյ-մեկ մոմ: Անոնց ետեւէն կայսրուհին օրջապատած բանի մը պալատական կիներով: Մեկը կ'առնէ անոր վերնոցը, միւսը ֆողը. բեւերէն ու փեւերէն բռնած կը նստեցընեն եւ իրենց յարգալից կը կենան դեմը:

ԹԷՕՖԱՆՕ. — Շնորհակա՛լ եմ: Գիշեր բարի բոլորիդ:

ՄԷԿԸ. — Չունի՞ ուրիշ հրաման մեր երջանիկ թագուհին:

ԹԷՕՖԱՆՕ. — Հանգիստ քո՛ւն ձեզի:

ԽՈՒՄԲԸ. — (Միաբերան) Գիշեր բարի, ասումս
 յինդ բաշխի՛ր աս: (Խոր երկրպագումով կր Բաշին աջին):

ԹԷՕՖԱՆՕ:— (Իսկոյն դէպի կոմսուհին) Ի՞նչ լուր:

4

ԹԵՕՅԼԵՆՈՒ.— (Կր նետւի Գուրգենին ընդառաջ) Խաժա՛ջս, Խա՛ ժա՛ջս, որ իր գէմբ արգելք չի՛ ճանչնար։ Այս հովերուն, այս ծովերուն գիմազորաւորը, այդ կամքն ու վճռականութիւնը ունեցողը իրաւունք ունի՛ թողոր գահերուն, բայց որ գիրքերուն Ա՛, եկա՛ր, եկա՛ր։

ենք ըլլալու եւ ու դուն Այգլիսի զոյգ դեռ չէ տեսած
այս պալատը: այգլիսի զոյգ դեռ չէ նստած ո՛չ բիւզան-
դական եւ ո՛չ աշխարհի որեւէ գահին: Երեւակայէ՛ ինծի ու
քեզի քով քովի, ա՛յ, այսպէ՛ս, մեծ դահլիճի ամպհովա-
նին տակը, մեր կայսերական բովանդակ շուքովը, չըջա-
պատւած ու պաշտւած ամենքէն: մեր ոտքերուն տակ
Ռումէական ամբողջ աւագանին, ամբողջ ազնւականու-
թիւնը եւ քու բոլոր յաղթական բանակներդ: Ատիկա՛ է
միակ արդարը: աշխարհը պիտի երկրպագէ արիին ու գե-
ղեցիկին: Ո՞վ աւելի արի՛ քան դուն, ո՞վ աւելի գեղեցիկ՝
քան ես: Պէտք էր, որ զար այս օրը:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Իսկ ես ինչքան, ինչքան ջանք
եմ թափեր, որ այդ մարդը դառնա կայսր:

ԹԷՕՅԱՆՈ.— Հապա ե՛ս:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Իրա՛ւ է:

ԹԷՕՅԱՆՈ.— Ես ու դուն բարձրացուցինք անիկա
վեր: ես ու դուն ալ հիմա կը զարնենք գետին:

ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— Իսկ ո՛ւր են աղաքը: Կ'ուզէի
տեսնեմ:

ԹԷՕՅԱՆՈ.— Ա՛խ, ինչո՞ւ չբացեցան մեր աչքերը
ասկէ վեց-եօթը տարի աւելի կանուխ: Իզո՛ւր կորած ու
ճմուռւած տարիներ: ախո՞ճ... որոնց վրէժը սակայն
պէտք է լուծւի այս գիշեր: (Յանկարծ կասալի բոլո՞ւմ)
Չորցո՛ւց իմ կեանքս այդ չոր ճիւղը, մաշե՛ց երիտա-
տարութիւնս: Ա՛, ես կ'ատեմ իր այն աղւէսի աչքերը,
իւր հաստ չըթունքը, կ'ատեմ իր զգեւի ձեռքերը, այն
թաց ձեռքերը...

5

ԿՈՄՍՈՒՀԻՆ.— (Ներս վազելով) Կա՛յսրը, կա՛յսրը,
թագո՛ւնի:

ԹԷՕՅԱՆՈ.— Հանգի՛ստ Առաջնորդէ՛ կոմսը քու սին:

Հակոբ: Եւ ոչ-ոք չչարժի իր տեղէն միջեւ ձայն չտամ:
ԿՈՄՍՈՒՀԻՆ.— (Անհանգիստ եւ շտապեցրնելով) Տէ՛ր...
ՕՀԱՆ ԳՈՒՐԳԷՆ.— (Տեսակ մը ակամա կը հետեւի
սուր):

6

ԹԷՕՅԱՆՈ.— (Արագ կը նստի՝ կոնակը դարձուցած
դեպի կայսեր դուռը, արմուկները ծուկեցրուն ու դժբ-
անեհուն մեջ):

ԿԱՅՍՐԸ.— (Կը մտնէ շտապ դանդաղ ու խոր մտայն
եւ լուռ կը նայի քիչ մը) Ի՞նչ կ'ընես հոս:

ԹԷՕՅԱՆՈ.— (Ընդոս) Վա՛յ, ինչպէս վախցուցիր ինծի:

ԿԱՅՍՐԸ.— Ո՛ւր են կիներդ, ինչո՞ւ ես միմալ:

ԹԷՕՅԱՆՈ.— (Տխուր) Նոր ճամբու դրի: Կ'ուզէի
պառկիմ, քունս չի տանիր: Ի՞նչ զարչելի գիշեր է: Ինչ-
պէ՛ս եղաւ, որ յիշեցիր իմ գոյութիւնս պալատիդ մէկ
անկիւնը:

ԿԱՅՍՐԸ.— (Յալոս ժպիտով) Կարօտի՞ր ես: Չէ՞ որ ես
կ'ըզդամ՝ դուն զժգո՞հ ես միշտ, երբ ես կուգամ քեզի:

ԹԷՕՅԱՆՈ.— Ինչպէ՞ս կ'ուզես, որ գո՞հ ըլլամ, երբ
մեր յարաբերութեան մէջ մնացեր է միայն քարացած
սովորութիւն մը, անհոգի ու անմտերիմ:

ԿԱՍՐԸ.— Մտերի՞մ: Աս ի՞նչ շտայլութիւն է ինծի
համար: Բաւ է եւ ան, որ դեռ հաւատքի կտոր մը մնացեր
է մէջս: Եւ ան ալ գիտե՞ս ինչու:

ԹԷՕՅԱՆՈ.— Ըսէ՛:

ԿԱՍՐԸ.— Որովհետեւ շատ կը պնդեն, որ չհաւատամ
քեզի: Կ'ուզե՞ս ամենէն վերջին նմուշը (Ծոցէն ծալլած
րդրի կտոր մը հանելով) Ս՛ա կարգա՛:

ԹԷՕՅԱՆՈ.— Ո՛չ, ո՛չ: Ի՞նչ բան է: Կարդա ի՞նք:

ԿԱՍՐԸ.— Լա՛ւ, կարգա՛մ, մեծ հաճո՞յք է: «Այս
գիշեր պառկելէդ առաջ անպատճառ խուզարկել տուր կա-

նանոցիդ բոլոր անկիւնները. ամբողջ բանակ մը պիտի գտնեն թաքնւած. հաւատաւ կ'ընող հնարքներուն Ահա՛ կ'ըզգուշացնէ քեզի քու անկեղծ բարեկամդ»։ Է՛, Ի՞նչ կ'ըսես իմ անկեղծ բարեկամիս խորհրդին։

ԹԷՕՖԱՆՆՕ.— (Կեցած է լուռ ու հանգիստ) Ի՞նչ պիտի ըսեմ. Ի՞նչ կրնամ ըսելու. Հետեւէ՛ իր խորհրդին, և խնդրեմ, մի՛ հաւատար ո՛չ ինծի, ո՛չ իմ խօսքիս, ո՛չ իմ հնարներուս. ինծի պէտքը չէ քու հաւատքդ, որ այդ տեսակ ստորին ղազիւրներէ կը բխի (Հետզհետէ անող կաւսալուքեամբ) Ահա՛ հոս, ահա՛ քու կանանոցդ. կանչէ՛ ներքինիներդ, կանչէ՛ թիկնապահներդ, կանչէ՛ բոլոր զօրավարներդ, բանակներդ. թող գան, խառնեն, ոտքի տակ տան, թող գան մերկացնեն, պատռեն, պղծեն, խորտակեն ամեն բան ու ամեն սրբութիւն, միայն թէ ալ ազատի՛մ, ազատի՛մ, ազատի՛մ...

ԿԱՅՍՐԸ.— Իզո՛ւր. չըսի՛, որ յուզւիս. ըսի՛, որ հասկընաս։

ԹԷՕՖԱՆՆՕ.— Ի՞նչ կ'ուզեն ինծմէ, Աստուած իմ (Լալով) ինչո՞ւ կը տանջեն, ինչո՞ւ կը հալածեն, ես Ի՞նչ եմ ըրել անոնց։

ԿԱՅՍՐԸ.— Չգիտե՞ս Յաղթե՛ր ես, բարձրացել ես զազա՛թը, դուն կա՛յսը ես. Մարդկային ծածուկ ու խորունկ ատելութիւնն է ատիկա ամեն բանի դէմ, ամեն մարդու դէմ, որ յաջողել է, որ հասել է, որ զազաթն է. Չյաջողածներու վրէժն է ատիկա, եւ միացողներու անքուն ատելութիւնը. Հանգիստ չե՛ն տալու, խայթելու են և մոլթին մէջ արմատները կռծելու. Նայէ՛, դուն զայրացա՛ր, լացի՛ր, պոռացի՛ր ու թիթեցա՛ր. իսկ ե՞ս, ե՞ս ինչ ընեմ, Թէօֆանօ, ո՛չ կիւն եմ, ո՛չ լալ կրնամ, ո՛չ ալ մնալ անտարբեր. կը կարծես դիւրի՞ն է ինծի. Երբեմն այնպէս ծանր վայրկեաններ կու գան վրաս, ներսը, այն ընդարձակ ննջարանիս անանձնութեան մէջ. Ա՛յ, մա-

նաւանդ այսպէս խօլ ու դիւանար գիշերները, պատերուն ցայտերն ու քիւերն անգամ կարծես կեանք կ'առնեն մոմիս դողող լոյսին տակ և մոլեգնոտ հովը պատուհանիս ճեղքերէն գիտե՞ս ինչ սև գաւեր կը պատմէ ինծի։

ԹԷՕՖԱՆՆՕ.— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես... Նիկեֆո՛ր։

ԿԱՅՍՐԸ.— Թէօֆանօ, կ'ըզգամ, որ չուրջս բան մը կը դառնա. կ'ըզգամ, որ դաւ մը կը նիւթի մեզի դէմ. Քիչ մը առաջ էր՝ նստել էի ներսը մտածումներուս հետ՝ յանկարծ այդ նախազգացումս այնպէս սարսափելի սուր կերպարանք առաւ, որ կամքիս հակառակ ներսը մնալ չկրցաւ. Ա՛յ, ելել եկել եմ քեզի, հո՛ս, չիտա՛կ հոս, ինքս ալ չգիտեմ իսկապէս՝ ինչո՞ւ։

ԹԷՕՖԱՆՆՕ.— (Անառած) Նիկեֆո՛ր... Նիկեֆո՛ր...

ԿԱՅՍՐԸ.— Եկել եմ ու այս բոլորը կը պատմեմ քեզի։ Ուրիշ որո՞ւ երթամ, ուրիշ որո՞ւ ըսեմ. իսկ լսել չեմ կրնար. կ'ըզգամ, որ չեմ կրնար։

ԹԷՕՖԱՆՆՕ.— Խօսէ՛, խօսէ՛... ինչ որ գիտես Ի՞նչ դաւ է ատիկա և արդեօք ո՞վ։ Ա՛խ, եթէ գիտնայինք։

ԿԱՅՍՐԸ.— (Շեշտ կնոջը նայելով) Ես գիտեմ։

ԹԷՕՖԱՆՆՕ.— (Ակամա քալլ մը ետ քաշելով) Գիտե՛ս...

ԿԱՅՍՐԸ.— Այո՛։

ԹԷՕՖԱՆՆՕ.— Ո՞վ։

ԿԱՅՍՐԸ.— Գիտե՛մ։

ԹԷՕՖԱՆՆՕ.— (Հազիւ լսելի, ակուսներուն մեջէն) Ըսէ՛...

ԿԱՅՍՐԸ.— Ըսէ՛ դուն ինքդ։

ԹԷՕՖԱՆՆՕ.— Ե՞ս. Ըսեմ ե՞ս...

ԿԱՅՍՐԸ.— Ո՞վ կը կարծես։

ԹԷՕՖԱՆՆՕ.— Հազար անուն կ'անցնի մտքես։

ԿԱՅՍՐԸ.— Ո՞րն է առաջին անցածը։

ԹԷՕՖԱՆՆՕ.— Առաջինը. պիտի զարմանաս. Գուրգէ՛նը։

ԿԱՅՍՐԸ.— (խփալով) Չե՛մ զարմանար, ուր է ն-
գեր մի՛շտ քու հոտառութիւնդ:

ԹԷՕՖԱՆՆՕ.— Նորէ՛ն այդ մարդը. նորէ՛ն այդ մար-
դը կ'ելնէ իմ գէմս:

ԿԱՅՍՐԸ.— Վարպետ է և զգուշ. բայց կոյր չեմ և
եւ: Հիմա ինծի համար պարզ է, թէ այն ինչ պատմու-
թիւն էր Բարդասի քրոջը հետ: (Կտուկ ու գաման կիւ-
շք մօտենալով) Ան կ'ուզէր իրեն համար դառակից մը
կանանոցիս մէջ. ան կ'ուզէր մէկը, որ ներսէն քանար
գուռը...

ԹԷՕՖԱՆՆՕ.— (Սարսափանալ) Ի՞նչ կ'ըսես, Նիկեֆո՛ր
ի՞նչ կ'ըսես...

ԿԱՅՍՐԸ.— Ես գիտեմ, կը հսկեմ: Այնոր մատն է այս
ամենուն տակը. անոր մատն է և այս նամակին մէջ:
Կ'ուզէ խափ տա մէկ-երկու հեղ, որ երբ օր մը ճամարիտ
որ գա, ես անոց ըլլամ ու հաւատա:

ԹԷՕՖԱՆՆՕ.— (Յանկարճ խիստ լանկիմանութեամբ)
Ինչո՞ւ չէիր ըսեր ինծի այդ բոլորը, ինչո՞ւ էիր լռե-
ր: Վերջապէս հիմա՞ ինչու ես կեցեր. ելի՛ր, զա՛րկ, սառ-
կեցո՛ւր:

ԿԱՅՍՐԸ.— Ինչո՞ւ... Ն՛մ, ինչո՞ւ... (Ինքզինքն ծաղ-
րելով) Որովհետեւ... որովհետեւ ան է կապեր առաջին ան-
գամ ոտքիս այս կարմիր կօշիկները:

ԹԷՕՖԱՆՆՕ.— Ի՛նչ միամիտ տխմար բաներ կը խօսիս:

ԿԱՅՍՐԸ.— Չէ՛: Բայց ալ վերջացա՛ւ թող զա՛ ինչ
որ գալու է, թող ըլլա՛ ինչ որ ըլլալու է: Անիկա... պէտք
է մեռնի:

ԹԷՕՖԱՆՆՕ.— Միայն թէ չո՛ւտ: Դուն վախ դրիր իմ
մէջս:

ԿԱՅՍՐԸ.— Ան կ'ուզէ այդ վախը գնէ և ի՛մ մէջս.
Բայց ժամանակ չեմ տար իրեն: Հիւսած եմ արդէն իր
մահը:

ԹԷՕՖԱՆՆՕ.— Ե՛րբ, ե՛րբ:

ԿԱՅՍՐԸ.— Վաղը պիտի երթա որսի Գիտեմ, որ
որսը չառ կը սիրէ. թող մեռնի որսի առեն: Շնորհ մըն
է, որ կ'ընեմ իրեն Դժբաղդ պատահմունք մը: Վերջը կը
նւիրեմ իրեն փառաւոր թաղում մը արքունի գոնձէն և
թող ո՛չ մէկը չանցընէ մոքէն, թէ Նիկեֆո՛ր կայսրը
վարձատրել չգիտէ իր ծառաները:

ԹԷՕՖԱՆՆՕ.— (Մեծ ուրախութեամբ) Հիմա հա՛նգիտա
եմ, հիմա կը հաւատամ: Լա՛ւ է, ի՛նչ լաւ է. հրաշալի ես
կարգադրեր:

ԿԱՅՍՐԸ.— Կարգադրողը ե՛ս չեմ. կարգադրողը ի՛նքը
եղաւ: Ի՛նքն էր, որ կը պատմեր, թէ այս ամբողջ շա-
բաթը որսի է երթալու: Դեռ կը խօսէր, որ ես վճիռս
առած էի արդէն: Ճակատագրի վճիռն է ասիկա: Վերջը-
վերջը ըլլա՛ր պիտի, ուշ կամ կանուխ ճակատագրին գէմ
երթալ կարելի չէ:

ԹԷՕՖԱՆՆՕ.— (Խորհրդաւոր ու սարսափով) Այո՛, Նի-
կեֆո՛ր, այդպէս է. ճակատագրին գէմ երթալ կարելի չէ:

ԿԱՅՍՐԸ.— Ա՛, ճակտի զի՛րը. եթէ գըւած է, որ
պիտի մեռնիս այս գիշեր, հիմա, պահիկ մը հաքը՝ կը
մեռնիս, ոչինչ չի փրկեր: Կարծես աչքերդ կը փակին
ու չես նշմարեր ինչ որ շուրջդ կը կատարուի:

ԹԷՕՖԱՆՆՕ.— (Միշտ նոյն սարսափով) Այո՛, Նիկեֆո՛ր,
այդպէս է. չես նշմարեր ինչ որ շուրջդ կը կատարուի:

ԿԱՅՍՐԸ.— Կարծես բանականութիւնդ կը կողպե-
կու գոն կ'ըսեն երեսիդ ու չիս հասկընար:

ԹԷՕՖԱՆՆՕ.— (Նոյն եղանակով) Այո՛, Նիկեֆո՛ր,
այդպէս է. կու գան կ'ըսեն երեսիդ ու չիս հասկընար:

ԿԱՅՍՐԸ.— Խախտեցան ու մեռան մէջս ամեն հա-
ւառք, վստահութիւն, մնաց ճակատագիրը. փաթթւեր եմ
անոր:

ԹԷՕՖԱՆՆՕ.— Լա՛ւ, Նիկեֆո՛ր, թող այս գիշեր գամ

սենեակդ պառկելու, Հոգիս ցունց ելաւ ըսած խօսքերէդ, հոգի ալ դուրսը գէշ-գէշ կ'ոռնա... Զե՛մ կրնար միտակ:

ԿԱՅՍՐԸ.— Եկո՛ւր: Անկողինս ազատ է: Գիտե՛ս, որ ես կը պառկեմ բազմոցին...

ԹԷՕՖԱՆՕ.— Այո՛, փաթթեա՛ծ սուրբիդ վերարկուն յետէ:

ԿԱՅՍՐԸ.— Իմ ուխտս է: Կ'ուզեմ իր շուքին տակ, իր սրբութեան: Երբ կը փաթթեմ իր վերարկուն, կտրծեմ ճակատագրին է, որ կ'ապաւինիմ: Քալէ՛ երթանք: Շողանք ու քնանք եւս ալ: Ա՛, չա՛տ եմ յողնած:

ԹԷՕՖԱՆՕ.— Փոխեմ հագուստս, կու գամ: Դուն գնա՛: (Կ'երթաւ աջի մուտքը) Մեղանիա:

ԿԱՅՍՐԸ.— Աղէ՛կ: Եթէ քնած ըլլամ, չմոռնաս դնելու դռան մեծ նիզը: (Ձախեն դուրս):

ԹԷՕՖԱՆՕ.— Ա՛, ճակտիդ զէ՛րբը Ա՛լ չի՛ փրկեր քեզի ո՛չ-մէկ դուռ, ալ չի փրկեր քեզի ո՛չ-մէկ նիզ...

7

ԿՈՄՍՈՒՀԻՆ.— (Կը մտնէ ու կը կենա դեմը վախով ու հարցական):

ԹԷՕՖԱՆՕ.— Գնա՛ ներս, յայտնէ՛... որ բա՛ց է դուռը...

ԿՈՄՍՈՒՀԻՆ.— (Ակամա ետ-ետ կ'երթա ու կը կենա):

ԹԷՕՖԱՆՕ.— Զի լսեցի՞ր:

ԿՈՄՍՈՒՀԻՆ.— (Դողալով) Այո՛, իսկո՛յն, իսկո՛յն... Յայտնե՛մ, որ բա՛ց է դուռը...

Կոմսուհին շատ կ'ելնէ դուրս: Թեօֆանօ կը յարձակէ, կը մարե մօմը: Սենեակը լուսաւորւած է միայն կրակի կարմրաւուն դողդոջ լոյսովը: Թեօֆանօ նախ ծանր ֆանի մը ֆայլ կ'ընէ այդ լոյսին մէջ, կը կենա ու կ'ըսէ իր հանելի: Նոյնն անշարժ կեցած՝ կը լսէ պահ մը, հագուստին մէկ կտորը ձեռքը ու կը շարունակէ հանելի:

վերջը կիսամերկ ու բոբիկ ֆայլ մը կ'ընէ դեպի ձախ դուռը ու բովընդի վար ծռած, ականջ դնելու դիրքով կը բարձրաւ ամբողջ մարմնով:

Ներս կը վազէ կոմսուհին ճանհեղց: Թեօֆանօ իսկոյն կը շփուի ամբողջ հասակովը ձիգ ու պրկւած: Կոմսուհին կը նետի անոր ոտքը՝ ձեռքերովը դեմքը ծածկած:

ԹԷՕՖԱՆՕ.— (Խաւ ձայնով) Խօսէ՛:

ԿՈՄՍՈՒՀԻՆ.— Վերջացա՛ւ: Տեսա՛... սարսափելի է...

ԹԷՕՖԱՆՕ.— Ելի՛ր, գոցէ՛ ներս տանող դուռը, կողպէ՛: ձգէ՛ վարագոյրները: Բա՛ց անկողինս: Շո՛ւտ, շո՛ւտ, գնա՛ սենեակդ, հանէ՛ դուն ալ: Ներսէն աղմուկ լսելուն պէս կը վազէք հոս ինծի արթնցնելու: Կը լսե՞ս... կը վազէք հո՞ս, ինծի արթնցնելու... բոլորդ միասին ինծի արթնցնելու... (Շատ կը սպրդի անկողինը):

Բ ՏԵՍԱՐԱՆ

ԳԱՀԻՆ ԴԱՀԼԻՃԸ

Դահլիճը խոր, բարձր ու ընդարձակ: Ճակասք գանն է շէնդ ամպնովանիին ճակ, ֆանի մը ասիւնան բարձր պատկանդանին վրա: Աջ ու ձախ սիւնաշար է, համակ ոսկեղօժ, կարմիր-մեաֆա կտորներով տօնազարդած:

1

Օհան Գուրգեն կեցած է ամպնովանիին ճակ կայսերական լրիւ հանդերձանով: Գահին երկու կողմը խոնւած են բազմաթիւ բարձրասիւնան պատշօնեաներ՝ պալատական, զինուորական, հոգեւորական: Բոլորն ալ հարուստ պատշօնական զգեստաւորուով:

ԱՐՔՈՒՆԻ ԴՊԻՐԸ. — (Դանի ստորին աստիճանին վրա կեցած, բիշ մը կողով, աւարտելու վրա է ձեռքի երկար մագաղաքին ընթերցումը) ... մանաւանդ ա՛յն վայրկեանին, երբ Աստուածային Անքննելի Նախախնամութիւնը ինծի յանձնեց այս միակ քաղաքակիրթ ու ճշմարտ քրիստոնեայ պետութեան դարաւոր սրբազան գա՛նը: Յաղթանակ ու յաջողութիւն բանակներուս, վայելք ու առատութիւն ժողովրդիս, փա՛ռք ու բարձրացում կայսերութեանս և Աստուածային օրհնութիւնն ու խնամտութիւնը բոլորիս: Տե՛ս է անդրանիկ հրովարտակա Տէրն Մեր Յիսուսի Քրիստոսի մարդեղութեան ինն հարիւր վախճան և ինը թւականին և մեր երջանիկ գահակալութեան առաջին տարին: Կայսր Օհա՛ն (կը գալարէ մագաղաքը ու կ'իջնէ պատանդանէն):

ԱՒԱԳ. ԱՐԱՐՈՂԱՊԵՏԸ. — (Առաջ կու գա ընդհանուր լուսեան մէջ եւ խոր գլուխ տալով կայսեր) Օհա՛ն կայսր, երկար արեւ քեզի. երկար արեւ ու երջանիկ թագաւորութիւն, ո՛վ դու, արի և խնամտուն ինքնակալ: (Դառնալով բազմութեան) Եւ դո՛ւք, որ պայծառ աստվերն էք մեր այս փառայիւ պետութեան չքեղ երկնակամարին, եկէ՛ք խոնարհինք ու երկրպագենք մեզի ծագած այս նոր արեգակին, մեր աստուածընտիր նո՛ր գահակալին:

ԲՈՂՈՐԸ. — (Լուռ կը խոնարհին մինչեւ մեջքը):

ԿՍՅՄ. ՕՀԱՆ ԴՈՒՐԳԵՆ. — Վե՛ր բարձրացուցէք ձեր խոնարհած գլուխները, ձեռքերնիդ դրէ՛ք ձեր սուրին ու ձեր ճակատը հպարտ ուղղեցէ՛ք երկինք: Ինծի պէտք չեն խոնարհ գլուխներ. ես խրախո հոգիներու կ'ուզեմ թագաւորեմ: Ձեր խելքն է, որ կը վարէ այս տէրութիւնը ու ձեր բազուկն է, որ կը պաշտպանէ. դուք իրաւունք ունիք հպարտ ըլլալու: Ես ալ եկեր եմ ձեզի հետ միասին հպարտ գործ տեսնելու: Պարզ ու շիտակ կը խոստանամ

ձեզի՝ քչե՛մ Սփնտռուաւ իր ուսնհրուն հետ ո՛չ միայն մեր քաղաքի դռներէն, ուր ան հասած է հիմա գրեթէ, մե՛ր սխալովը, այլ և բուլկարական սահմաններէն ալ անդին, Մեծ Դանուբի հոսանքէն ալ անդին, մինչև իրենց վայրի ու անհամբոյր տափաստանները: Կը խոստանամ ձեզի՝ հպատակութեան բերեմ արաքներն ու մահմետականութիւնը և բարձրացնեմ այս գահին հմայքն ու իշխանութիւնը ա՛յն բարձունքները, ուր ան դեռ չէ հասած երեք միլիոն օրս: Հսկա գործ ունինք կատարելու, ես ու դո՛ւք, մենք բոլորս միասին: Պէտք կա մեր ամենուս ուժերուն, մեր ամենուս տաղանդին: Ընդունեցէ՛ք իմ կայսերական ողջագուրանքս, զացէ՛ք ու եղէ՛ք պատրաստ: (Կ'իջնէ ու կ'անցնի դեպի աջի սիւները):

ԲՍԶՄՈՒԹԻՒՆԸ. — Կեցցէ՛, Կեցցէ՛ մեր կայսրը, Կեցցէ՛ Օհան կայսրը, Կեցցէ՛ մեր նոր կայսրը:

2

Մինչ բոլորը կը ցուին աջի ու ձախի սիւներուն մէջէն, Սեմսոր Պոնիս կամաց մը կը մօտեցա Կարեւոր պալատականին, որ մտախոհ կեցած է մեկդի:

ՍԵՆԱՏՈՐ ՊՈՆՏԻՍ. — (Դոհ) Հը՛, բարեկա՛մ, ի՞նչ կ'ըսես:

ԿՍՐԵՒՈՐ ՊԱԼԱՏԱԿԱՆԸ. — Ի՞նչ ըսեմ:

ՍԵՆԱՏՈՐ ՊՈՆՏԻՍ. — Դեռ երկու շաբաթ չկա տե՛ս ինչպէ՛ս չուռ տաւ ամենուն գլուխը. զինովցիր են:

ԿԱՐԵՒՈՐ ՊԱԼԱՏԱԿԱՆԸ. — Շատ է թունդ զինին: Ամենուն կը ցուէ իր զրամը, հողը, ամենուն կը բաժնէ իր իշխանութիւնը, ամենուն պատիւ ու պաշտօն:

ՍԵՆԱՏՈՐ ՊՈՆՏԻՍ. — Յրեւն ալ արեւստ է, ի՞նչ գիտցար: Նախորդը գնաց, որովհետեւ տալ չգիտէր:

ԿԱՐԵՒՈՐ ՊԱԼԱՏԱԿԱՆԸ. — Տեսնե՛նք, տեսնե՛նք. դեռ մեղրալուսինն է:

ՍԵՆԱՏՈՐ ՊՈՆՏԻՍ.— (Դառնալով դեպի վասիլ Լեկապեհը, որ շիսակ անոնց կը մօտենա) Ա՛յ, յաւիտեանական մարդը: Կայսրներ կու գան, կայսրներ կ'երթան, իսկ սա՛, միւշտոյն է, հո՛ս է միշտ, պալատը և միշտ ալ ժիր ոտքերուն վրա: Կատուի ցեղէն է: Ինչպէս ալ նետեա՛ ոտքերուն կ'իյնա:

ԿԱՐԵՒՈՐ ՊԱԼԱՏԱԿԱՆԸ.— (Աչեքը կծկելով) Ա՛յն գիշերը միայն պալատը չէր, ո՛չ ալ ոտքերուն վրա: Թէեւ արդէն ատուուն կանուխ...

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— (Խեղճանալով) Հա՛, այն գիշերը... տկար էի քիչ մը: զացեր էի ճար խմելու:

ԿԱՐԵՒՈՐ ՊԱԼԱՏԱԿԱՆԸ.— Տկա՞ր...

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Սոսկալի խիթեր որովայնիս մէջ:

ԿԱՐԵՒՈՐ ՊԱԼԱՏԱԿԱՆԸ.— Այնպէ՛ս որ... դարձուցին քեզի պալատին տէրը, որովայնիդ իմաստուն խիթերը:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Ա՛, ինչպէ՛ս մարդիկ չար են: Ինչքան որ մանր ու մուշտ սև աշխատանք կա, բոլորը նետեր են վիզս, ետքն ալ թէ...

ՍԵՆԱՏՈՐ ՊՈՆՏԻՍ.— Խեղճ վասիլ: Բոլոր մա՛նր ու մուշտ, սև աշխատանքը...

Յանկարծ քափով կը բացւի խորքի մասնաւոր դուռ մը ու ներս կը վազէ Թեօֆանօն, կատաղի կրակ մը աչեքուն մէջ: Կը նայի շուրջը պարապ դահլիճին ու կը նետի դեպի երեք, որոնք յարգանքով կը խոնարհին:

ԹԵՕՖԱՆՕ.— (Պոռալով, անոնց ետեւին) Ո՛ւր է կայսրը:

ԵՐԵՔԸ.— (Շփոթ ու շար կը նային իրար):

ԹԵՕՖԱՆՕ.— Ո՛ւր է ո՛ւր է կայսրը՝ կը հարցնեմ ձեզի:

ԿԱՐԵՒՈՐ ՊԱԼԱՏԱԿԱՆԸ.— Չը գիտեմ, կայսրուհի: Կարդացին հրովարտակը ու գնաց ներս:

ԹԵՕՖԱՆՕ.— Հա՛, գնաց ներս... նե՛րս: Պահել կ'ուզէք ինծմէ, փախցնել կ'ուզէք ինծմէ, հա՞, ձեր կայսրը: Կը կարծէք ես չեմ հասկընար (Ոսքը զարնելով գետին) Ես կայսրը կ'ուզեմ, կը հասկընա՞ք: հո՛ս, ա՛յս վայրկեանիս: կայսրը, կայսրը...

Այե՛ն արագ ներս կը մտնէ Օհան Գուրգեն: Հանած է զգեստին պաշտօնական մասերը ու զլխաբաց: Նետեմ մեկ-երկու պալատական:

ԹԵՕՖԱՆՕ.— (Կը վազէ վրան խնք ուրախութեամբ) Ա՛խ, դո՛ւն: Կանա՛ դուն: Ա՛, վերջապէս, քու աչքերուդ դէմը, քու թեւերուդ տա՛կը: Ալ չեմ վախնար, ալ ոչինչ չեմ վախնար: Սո՛ւտ են, սուտ, կ'ուզէին խափեն ինծի:

ԿԱՅՍՐԸ.— Հանդա՛րտ, հանդա՛րտ: (Կը դառնա միւս-ներուն ու ձեռքով կ'ըմէ, որ հեռանան):

ԿԱՅՍՐԸ.— Ինծի տեսնել էիր ուղիւ և ես համաձայն էի: Բոլորովին աւելորդ էր այս անտեղի տեսարանը:

ԹԵՕՖԱՆՕ.— Վախցա, որ խափանեն:

ԿԱՅՍՐԸ.— Խափանե՛ն. ո՛վ, ինչեւէ քանի որ արդէն եկած ենք դէմ դէմի՛ խօսէ՛: Գիտեմ որ անխմաստ ու անախորժ բան մը պիտի ըլլա մեր այս տեսակցու թիւնը, բայց քու վերջին ցանկութիւնդ էր, մերժել չեմ կրնար:

ԹէՅՅԱՆՈ.— Ի՞նչ բարի ես Ուրեմն աղպէս, ուրեմն իրաւ է՝ ինչ որ կ'ըսեն, ինչ որ ինծի յայտնեցին քու անունէդ... Կայսե՛ր անունէն

ԿԱՅՍՐԸ.— Այո՛, Թէօֆանօ. պալատին մէջ մնալդ այլ ես կարելի չէ:

ԹէՅՅԱՆՈ.— (Կը խնդա կարն) Հա՛, ըսի՛ն, ըսի՛ն. իհարկէ, չէ՞ որ ժողովուրդը հակառակ է, չի՛ հանդուրժեր, որ ինծի նման մէկը համարձակիս գահիդ վրան պահելու: Լսեցի, որ տիեզերական պատրիարքը ա՛տ է դրեր քեզի առաջին պայման, եթէ կատարւածը սրբազրիւ կ'ուզես, եթէ օժել կ'ուզես:

ԿԱՅՍՐԸ.— Ճիշդ է. Բայց ատիկա ամբոխին դարձած երեսն է գործի:

ԹէՅՅԱՆՈ.— Դուք էլ վախճա՛ւ Զէ՞ որ հիմա ա՛մենքը կ'ոռնան փողոցներուն մէջ, թէ ե՛ս եմ սպաններ առաջին ամուսինս, ինչպէս և երկրորդը: Որ երկրորդը ե՛ս սպանել տւի, ասոր կարծե՛մ զոնէ դուն կատած պիտի չունենաս: Ըսէ՛, մի՛ քաշէր, կը վախճա՛ւ միւսնոյն բաղդէն: Կոխներու մէջ քաջերը վախկոտ կ'ըլլան այս պատերուն մէջ. դո՛ւն ալ քաջի համբաւ ունիս:

ԿԱՅՍՐԸ.— Ես քու թոյնէ՛դ չէ, որ կը վախճա՛ւ, ո՛չ ալ քու դաւէ՛դ:

ԹէՅՅԱՆՈ.— Հապա՛. Զըլլա՞ թէ այն միւսի ուրաականը յանկարծ եկաւ ու կեցաւ մեր մէջտեղը: Քանի որջ էր ան՝ դուն էիր անոր ուրականը, հիմա որ մեռաւ՝ ինքը դարձաւ քու ուրականդ: Այն տիմար քաւթաւը քու ուրականդ:

ԿԱՅՍՐԸ.— Այդպէս չեն խօսիր դժբաղդ ու ինկած մարդու մը մասին, որը քու ամուսինդ է եղած:

ԹէՅՅԱՆՈ.— Ատիկա հո՞ր ինկաւ միտքդ: (Հետզհետեւ անգուսպ բարկութեամբ) Ա՛խ, դուն, զգե՛ն լի վարիսեցի. պաշտպանէ՛, պաշտպանէ՛ իմ ամուսինս, արդարաւ

ցո՛ւր քեզի աշխարհի աշքին, բոլոր յանցանքը նետէ՛ իմ վրաս, քչե՛լ տուր ինծի մեղաւոր անկիւն մը և դուն անմեղ ու սո՛ւրբ նստէ՛ գահդ ու վայլէ՛: Յորե՛ն թափել տուր ռամիկ ամբոխի գլխուն, մոխի՛ր պատրիարքի փէշերուն տակը, նետէ՛ ասկոր մը ամեն շան բերանը, որ անոնց օգնութեամբ գուցէ պահես քեզի յափշտակած գահիդ վրան:

ԿԱՅՍՐԸ.— (Հանգիստ ու սխուր) Միայն իզուր կը պոռաս: Կը տեսնես, որ լսեմ պիտի քեզի միջնէ և վերջը:

ԹէՅՅԱՆՈ.— Իզո՞ւր. իզուր կը պոռամ, հա՛. ինձրկէ, կ'ուզէիր սուսիկ-փուսիկ տրորես ինծի, ոչնչացնես ու ազատիս: Ո՛չ. պոռամ պիտի. պոռամ պիտի, որ աշխարհք իմանաւ (Պոռալով) Ո՞վ ես դուն, ո՞վ ես դուն. գետինը սողալով ճիճու մըն էիր դուն, քաշեցի թեւէդ, առի ծոցս, ապքողցի, դրի այս գահին. օձ, օձ, օձի վարձատրու թի՛ւնն է, որ կու տաս: Բայց դուն դեռ չե՛ս տեսած իմ կատաղութիւնս. չատ գլուխներ եմ ես ճգմեր այս գարշապարներու տակը, կը ճգմեմ և քո՛ւ գլուխդ:

ԿԱՅՍՐԸ.— Կը հասկընամ քու բարկութիւնդ, կը հասկընամ և քու ատելութիւնդ. բայց ինչի՞ եմ պէտք այդ անգոր սպառնալիքները. թո՛ղ ատենք:

ԹէՅՅԱՆՈ.— (Լուռ ու շեշտ կը նայի պահ մը ու հետզհետեւ կը կորչի իր խոխոս կեցւածքը) Իրաւունք ունիս: Ես ի՞նչ եմ որ հիմա քու առջևդ: Անգոր ու անատամ հալածւած շուն մը: Ես ինչպէ՞ս կը համարձակիմ քու վրայ հաշիւու: Դուն հիմա գահերու բարձունքին, ես... ես հո՛ս... (Կամաց-կամաց կ'իջնէ, կը չոփի, կը նստի ու կուռ կու գա) գետինը... փոշիներու մէջ... քու ոտքերուդ տակը... (Լացկոս) Աքացէ՛... աքացէ՛... հալածէ՛...

ԿԱՅՍՐԸ.— Ելիր ոտքի՛, աղայութիւն պէտք չէ՛: (Արոտ մը փելով առջեւը) Ելի՛ր, նստէ՛, թագուհի՛:

ԹէՅՅԱՆՈ.— (Դառն) Թագուհի՛... ո՞վ ըսաւ քեզի:

Անցա՛ւ: Ես թագուհի էի, ինչքան ատեն, որ իմ գեղեցկութիւնս գէնք մըն էր ձեռքս էրիկ-մարդիկը ինծի ծառայեցնելու: Ա՛յն օրը, որ այս տխմար կիրքը բռնկեց կեցաւ մէջս դէպի քեզի, այն օրը գէնքերս յանձնեցի քեզի: Իմ գէնքովս զարկիր ինծի: Կիրքս շինեցիր քեզի սուր ու մարմինս պատահական չիմա, իհարկէ, ալ պէտք չեմ քեզի (Փաղափու): Օհա՛ն, մտածէ՛: Չէ՞ որ մենք կապած ենք իրարու, կապած ընդմիջաւ, մեր մարմնովը, մեր բաղդովը, մեր իղձովը: Եւ մեր անցած ճամբան և այն... գիշերը:

ԿԱՅՍՐԸ.— Մեր հոգիներու մէջ երբե՛ք ոչ-մէկ կապ չէ եղեր ու չի պիտի ըլլա իսկ այն կապը, որ եղեր է մեր մէջը, ո՛չ, ալ չեմ ուզեր, պէտք է փրցըւի: պէտք է պատուի անցեալի այդ էջը մեր մէջէն:

ԹԷՕՅԱՆՕ.— Բայց, անասուած, ա՛յպեալիս, ի՞նչ վատ բան է ըրեր մեր անցեալը քեզի: Եւ ի՞նչ որ ըրեր եմ՝ քեզի համար եմ ըրեր, քեզի՛, քեզի՛...

ԿԱՅՍՐԸ.— Կարծեմ ըսի՛նք, ինչ որ պէտք էր, գուցէ նոյնիսկ աւելին: Ասկէ անդին դժուար պիտի հասկընանք իրար: Բաժնի՛նք:

ԹԷՕՅԱՆՕ.— (Վախով առաջ կը նետի) Կեցի՛ր, կեցի՛ր դեռ: Աղէ՛կ, թող ըլլա քու ըսածդ, միայն ժամանակ տուր, որ դոնեմ ինքզինքս մէկ-երկու շաբաթ. թող որ հասկընամ եղածը, որ համոզուիմ...

ԿԱՅՍՐԸ.— Ո՛չ, Հի՛մա, իսկո՛յն: հոսկէ շիտակ երթաս պիտի Գրինկիպօ կղզին: Կեանքիդ ու հանգստիդ պակաս չըլլար ոչինչ:

ԹԷՕՅԱՆՕ.— (Վայրի ծիծաղով) Հա՛, հա՛, հա՛... Հացս կը շորճես ինծի, հա՛ցս... դո՛ւն... դո՛ւն... (Ներքին գալարումով) Գողի մը պէս եկար մտար սիրտս, մտար անկողինս, մտար պալատս: գողցար ու յափշտակեցիր ամեն ունեցածս, գողցար փարթամութիւնս, փառքս, զահա՛ Գո՛ղ:

գո՛ղ, գո՛ղ... Ա՛խ կ'ուզէի՛ փակչիմ կոկորդիդ, կ'ուզէի խածնեմ, փրցընեմ, կ'ուզէի ծծեմ արիւնդ: կ'ուզէի ճանկեմ, հանեմ աչքերդ, որոնք այդպէս սառն ու ճանճրացած կը նային ինծի: ճանկըտեմ, հանեմ այս եղունկ-ներովս...

ԿԱՅՍՐԸ.— Կը տեսնեմ՝ դուն այլեւս քու տէրդ չես վասի՛ր:

ԹԷՕՅԱՆՕ.— (Կը լռէ, կը սառի ու կը փառանա):

7

ԿԱՅՍՐԸ.— (Վախիկ) Առաջնորդէ՛ թագուհին նաւը:

ԹԷՕՅԱՆՕ.— (Կը նետի կայսեր ոտքեր ու փառելով) Ներէ՛, Օհա՛ն, ներէ՛: չգիտեմ ինչ կը խօսիմ, չգիտեմ ինչ կ'ըսեմ: Ա՛խ, գէշ երազ մըն է ասիկա: Օհա՛ն, մեղք եմ: Օհա՛ն, սիրունիդ եմ եղած: Կը խնդրեմ, կ'աղաչեմ քեզի, մի՛ քշիր ինծի պալատէն: չեմ կրնար, չեմ կրնար: Պահէ՛ ինծի հո՛ս, իբրեւ քու աղախինդ, իբրեւ քու հարճդ...

ԿԱՅՍՐԸ.— (Վախիկ չոր) Հեռացո՛ւր այս կինը հոսկէ:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— (Կամայ մը ձեռք կը դպնէ անոր ուսին) Ելի՛ր, թագուհի՛: Լսեցի՛ր հրամանը:

ԹԷՕՅԱՆՕ.— (Մէկ ոտքով կը ցատկէ ոտքի) Քաշէ՛ ձեռքդ, լի՛րբ, սկիւլթ, սարուկի՛ ծնունդ: Ինչպէ՛ս կը փայլին աչքերդ, ինչպէ՛ս ուրախ ես: հասար, հա՛, նպատակիդ: յաղթեցի՛ր: հիմա քու ձեռքդ է ամբողջ պալատը, հա՛... Այս բոլորը քու սարքած բաներդ են, քո՛ւ, քո՛ւ: (Կը յարձակի վրան ու բռնեցնէր տեղով անոր դիմէին ու կրծքին) Ծո՛ւն, չո՛ւն, չո՛ւն, կուտած չո՛ւն, կուտած չո՛ւն...

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— (Նս-նս, ազատիլ ջանալով):

ԿԱՅՍՐԸ.— Քաշէ՛ ձեռքդ ե՛ս:

ԹԷՕՅԱՆՕ.— (Կը դիտէ ակնբարբ մը եւ յանկարծ կը

վազե գահը) Ո՛հ, երբե՛ք, երբե՛ք չըլլա՛ պիտի առիկա, չըլլա՛ պիտի՛ ձեր նիւթածը, ե՛ս եմ այս պալատին տէրը, ե՛ս եմ այս գահին տէրը, ե՛ս, ե՛ս իմս է այս գահը, կը հասկընա՞ք ի՛մս, ի՛մս...

8

Նոյն միջոցին վասիլ կ'երբա դեպի սիւները, նսան կ'ընէ վեց-եօթը ներքինի կ'արձանանան մոսքիս մօս:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Օգնեցէ՛ք թագուհիին ու փոխադրեցէ՛ք վա՛ր, նա՛ւը:

ՆԵՐՔԻՆԻՆԵՐԸ.— (Վարանած կը նային ու չեն շարժիր):

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Չլսեցի՞ք:

ՆԵՐՔԻՆԻՆԵՐԸ.— (Կը մօտեման գահին, ոտ դնել կ'ուզեն):

ԹԷՕՅԱՆՕ.— Հեռո՛ւ, ստրուկներ. չէ՞ք տեսներ՝ ով է կեցած ձեր դէմը, ե՛տ. Ռուսէական կայսերութեան թագուհին է, որ կը հրամայէ... (Կայսեր) Ո՛ւր պիտի գտնես ինծմէ աւելի գեղեցիկը, ո՞ւր ինծմէ աւելի վայելուչը այս գահին: Չե՞ս ըմբռներ, որ ես ստեղծած եմ այս գահը զարգարելո՛ւ և որ այս գահը ստեղծւած է ինծի՛ զարգարելու:

Ներքինիները, որ պահ մը ետ էին փառւած ալամա, կը բարձրանան վնասապես պատկանդանք ու բռնել կը փորձեն քաղուհիին թեւերը: Թեօմանօ բոլոր ուժովը կը փաթթի գահին: Ներքինիները կը փառեն, գահը կը տապալի: Վերջապես կես մը հեշտով, կես մը թեւերուն տակէն բարձրացուցած կ'իջեցնեն ու կը հանեն դուռ:

ԹԷՕՅԱՆՕ.— (Այդ միջոցին, քնդհաւառ ու կուպիտ պողոցով, դիմադրելու ջանքերուն զուգընթաց) Ա՛... ա՛... ո՛հ, Ամբողջ գունդեր ալ, որ բերես, ո՛հ, ես հոսկէ հեռա-

ցողը չեմ... Ո՞վ ես որ դուն... ո՞վ ես դուն... ի՛մս է այս բոլորը... Թողէ՛ք թեւերս, թողէ՛ք... կը խածնեմ, թէ չէ կը խածնեմ... կարիճներ, կատաղած կարիճներ... Ա՛յ, օգնեցէ՛ք, օգնեցէ՛ք, տարի՛ն, տարի՛ն ձեր թագուհին... Չի մնար Օհան, քեզի ալ չի մնար, չի՛ մնար...

9

Կայսեր, որ ամբողջ այդ վայրագ տեսարանի միջոցին կեցած է մեկ ձեռքովը աչքերը փակած, այդպես ալ անշարժ կը մնա միւսներու հետանալէն ետք:

Քիչ-քիչ շուրջը կ'ըսկսի մընել, միայն գահի եղած թեղը մեռուցոս լոյս մը, որ հետզհետէ կ'ըսկսի պարզիլ ու կ'երեւա կուսանոցի խուցին մեկ անկիւնը: Մեջեղը փառակուսի լուսամուտ մը. բովը սեղանի մը մեկ մասը, վրան պղնձե մեծադիր խաչելութիւն, լուսամուտի տակ տակ միակնուր փեղկը բաց է: Այդ բաց փեղկին թիկն տւած կեցած է Հաննա՝ կոյսի ներմակ հագուստներով. ինքը դալուկ. վիզէն շղթայով կախւած է սեւ խաչելութիւն մը: Չեմք դրած լուսամուտի եղերքին՝ երազ կոտ աչքերով կը նայի նեղուն ձիւնապատ լեռներուն, որոնք կը ցոլան դուռի պայծառ լոյսին տակ:

ԿԱՅՍՐԸ.— (Պանդաղ շարժուով ձեռքը վար կ'առնէ դեմքէն ու կը խօսի հասիկ հասիկ) Ահա՛ կեցած եմ նորէն, Հա՛ննա, Պետքար լեռան գլուխը. ահա՛ նորէն ես յաղթական, նորէն եմ հաղթ մահ ու խորտակում. նորէն եմ թուրք թուրք ու հոգիս խռով...

ՀԱՆՆԱ.— (Հանդարտ խօսւածով) Մի՛ կենար ու մի՛ հայր ետ. հաղթ անդունդ է:

ԿԱՅՍՐԸ.— Անդունդ, դաժան ու մթին:

ՀԱՆՆԱ.— Վե՛ր, մազլոէ վե՛ր:

ԿԱՅՍՐԸ.— Արժէ՛. եւ ո՞ւր: Ահա գագա՛թ մը:

ՀԱՆՆԱ.— Անոնց համար, որոնց շունչը կարճ է:

ԿԱՅՍՐԸ.— Բոլոր զագաթներուն ալ աս է եղածը:

ՀԱՆՆԱ.— Բայց և այնպէս, քալէ՛, քալէ վե՛ր:

ԿԱՅՍՐԸ.— Ո՛վ դուն, իմ հոգիիս անվերջ ձգտումը, իմ անհանգիստ, իմ անյաղ հոգիիս անգուսպ ու թւաւոր ձգտումը. բայց ինչո՞ւ, ինչո՞ւ դուն, ինչո՞ւ այս ձգտու- մը. և մինչև ե՞րբ և մինչև ո՞ւր...

ՀԱՆՆԱ.— (Մտնանիւ լեռները) Մինչև ճերմակ բար- ձունքները, մինչև միգոտ կառարները, մինչև անհաս տենչանքները, մինչև մահուդ սահմանները...

ԿԱՅՍՐԸ.— (Տխուր երեքընկելով գլուխը) Մինչև անհուն տենչանքները... մինչև մահուն սահմանները:

ՀԱՆՆԱ.— Վե՛ր, մագլցէ վե՛ր...

ԿԱՅՍՐԸ.— Այո՛... մնացածը բոլորովին ոչինչ է:

ՀԱՆՆԱ.— Վե՛ր, մագլցէ վե՛ր...

Կայսրը դանդաղ շարժումով նորէն կը ծածկէ դեմքը: Լոյս է: Նախորդ դանլինը նախորդ դիրքով:

10

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— (Կը վերադառնա, բիշ մը շար ու ձախլիկ կը մօտենա կայսեր) Ես քեզի ըսի, տէ՛ր, որ պէտք չկար այս աւելորդ աղմուկին. իզուր ընդունեցիր: Կանայք այդպէս են. մի՛ վշտանար, տէ՛ր: Այս պատերը չա՛տ են տեսեր նման կոխնչներ. տեսեր եմ ես ալ. Բա- նի-քանի կին զրկեր է հէնց ինքը թագուհին, ա՛ն, որ հիմա զնաց իր հերթին: Մի՛ վշտանար, տէ՛ր:

ԿԱՅՍՐԸ.— (Բացած է դեմքը ու մոլար նայլածով) Ի՞նչ կ'ուզես. ինչի՞ մասին է, որ կը խօսիս: Ա՛ն... ա՛ն ալ մնաց վա՛րը, հեռո՛ւն, Պետքար լեռան ետեւ:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Պետքա՛ր: Հա՛, քու յաղթանա- կիդ լեռը:

ԿԱՅՍՐԸ.— (Մտառով) Յաղթանա՛կ, թէ՛ պարտու- թիւն. ո՛վ կրնա ըսեր: Ելքի՛ լեռը, կուի՛:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Ա՛ն օրէն ժողովուրդը կ'ըսէ՝ «արեան լեռը»:

ԿԱՅՍՐԸ.— (Յանկարծ) Լսէ՛, Վա՛սիլ. ես գիտեմ քու վարչական շնորհքդ, գիտեմ չա՛տ կանուխէս:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— (Համես) Տէ՛ր:

ԿԱՅՍՐԸ.— Կը յանձնեմ քեզի, քու փորձառութեանդ այս անհանգիստ քաղաքը:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— (Համես) Տէ՛ր:

ԿԱՅՍՐԸ.— Աւելի ուշ՝ գուցէ և ամբողջ երկրին վարչութիւնը. Գարունը բացելուն պէս պէտք ունիմ իմ բոլոր ուժերուս:

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— Դէպի... Բուլկա՛րիս:

ԿԱՅՍՐԸ.— Դէպի... «արեան լեռը»: (Դուրս):

11

ՎԱՍԻԼ ԼԵԿԱՊԷՆ.— (Բիշ մը լուռ կը նայի անոր ետեւէն, վերջը հեզմոտ կը շարժէ գլուխը) Կա՛յսր... սա՛... մեր այս հնաւանդ պետութեան... Դուն կը մնաս իմ զօրավարս, իմ գործիքս: Կոխն ու յաղթանակը քեզի՛, բայց տիրելը քու բանդ չէ: Դուն զահեր կը տապալես, բայց զահերը պահպանել չես կրնար: Ատիկա ե՛ս... ե՛ս Կա՛յսրը... ե՛ս (Զգուշ կը մօտենա գահի պաշտանգանին կը նայի շուրջը, ասիւնան-ասիւնան կը բարձրանա, կը օսիկ տալալամ գահը, կը յարգարէ: Իր ծուռ դիրքով կը նայի ետ, կը դիտէ մուսէերը, որ տեսնող չըլլա, կա- մացուկ մը կը նստի գահին եզերքը ու հանդիսէն ձեռները իրար շփելով կը ծիծաղի) Հի՛... հի՛... հի՛... հի՛...

Լոգան, 1914 մարտ

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԾ ԵՆ

- 1.— ԼՌԱԾ ԶՐԱՂԱՅԸ, Հ. Զուտերման 2 Շիլին
Թրգմ. Գ. Մխիթարեան
- 2.— ԻՆՉ ՉԷՐ ԵՒ ԻՆՉ ՉՊԻՏԻ ԼԻՆԻ
ՄԵՐ ՈՒՂԻՆ Վ. Նաւասարդեան 1 Շիլին
- 3.— ՀԱՅ-ԹՐԳԱԿԱՆ ԿՆՃԻՌԸ Ռուբէն 6 Է. դ.
Նախագան՝ Վ. Նաւասարդեան
- 4.— Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ԱՆԵԼԻՔԸ Վ. Նաւասարդեան 8 Է. դ.
- 5.— ԵՐԿՈՒ ԱՄԻՍ ԲՈԼՇԵՎԻԿԵԱՆ
ԲԱՆՏՈՒՄ Բախշի Իշխանեան 10 Է. դ.
Կենսագրական գծեր՝
Վ. Նաւասարդեան
- 6.— ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ «ԼԻԿԻԻԴԱՑԻԱՆ»
(Բոլշևիկների սնանկութեան առիթով)
Վ. Նաւասարդեան 7 Է. դ.
- 7.— ԷՋԵՐ ԻՄ ՕՐԱԳՐԷՆ Գ. Նժդեհ 5 Է. դ.
- 8.— ԸՆԿԵՐՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ
ԴԵՄՈԿՐԱՏԻԶՄԸ Վ. Նաւասարդեան 2 Է. դ.
- 9.— ԹԵՐԷՉ ՌԱՔԷՆ Էմիլ Զօլա
Թրգմ. Գ. Մխիթարեան 15 Է. դ.
- 10.— ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԲԱՂԱՔԱԿԱՆ
ՈՒՂԻՆ Վ. Նաւասարդեան 7 Է. դ.
- 11.— ԿԱՅՍՐԸ Լ. Շանթ 10 Է. դ.
- 12.— ՀԱՅ ՄԻՏՔԸ. Ե. Ֆրանգեան 3 Է. դ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ Դին 3 Է. դ.
Վ. Նաւասարդեան

916 10 E. 7.

Smith

24090

2013

